

कम्मट्टान-दीपनी

लेखक

अग्गमहापण्डित लेदी सयादो महास्थविर

सम्पादक

भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर

Dhamma.Digital

प्रकाशक

पवित्र बहादुर वज्राचार्य

दुण्ड बहादुर वज्राचार्य

अशोक रत्न वज्राचार्य

हीरादेवी वज्राचार्य

वीर-पूर्णं स्मृति ग्रन्थ माला-४

कम्महान-दीपनी

लेखक

अगममहापण्डित लेदी सयादो महास्वविर

सम्पादक

भिक्षु बुद्धघोष महास्वविर

Dhamma.Digital

प्रकाशक

प्रतिभ बहादुर वज्राचार्य

दुण्ड बहादुर वज्राचार्य

अशोक रत्न वज्राचार्य

हीरादेवी वज्राचार्य

१७/२४ गाबहाल, ललितपुर, नेपाल ।

न्हापांगु प्रकाशन १००० प्रति

बुद्ध संवत् २५३४

विक्रम संवत् २०४७

नेपाल संवत् १९९०

इस्वी संवत् १९९०

मूल्य १५/-

(थुगु सफू मिया बःगु ध्येवा नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षायात चन्दा) ▶

Dhamma.Digital

Kammatthana Dipani (Manual of Meditation-Subjects)

by MAHATHERA

LEDI SAYADAW AGGAMAHPANDITA

Edited in Nepal Bhasha by Rev. Buddha Ghosh.

मुद्रक-

नेपाल प्रेस, शुक्रपथ

फोन- २२ १० ३२

गुम्हसियागु कारणं थुगु सफू

नेपाल भाषां पिहाँ वया च्वन

उम्ह

जिमि पिता पूर्ण बहादुर वज्राचार्य

जन्म : १९६५ साल कछलाथ्व सकिमना पुन्ही

दिवंगत : २०४१ साल थिलाथ्व नवमी

Dhamma.Digital

यात

निर्वाण कामना यासे

सादर समर्पण

जिमिगु धापू

पूज्य गुरु बुद्धघोष महास्थविरपाखें जिमि अनन्त गुण दुम्ह मां वीरमाया वज्राचार्य [जन्म १९६६ साल कछलाथ्व पंचमी - दिवंगत २०४० साल पोहेलागा चौथी] मद्दुगु इलं-निसें जिमिगु परिवारया सकल सदस्यपित अभिधम्मयागु विशेष कथं व्वंका विज्याना च्वंगु खः । हाकनं थुलिया भित्रे मां मदया फिला व फिन्यान्हु दुखुन्हु प्रातः स्मरणीय पिताजु पूर्ण बहादुर वज्राचार्य नं स्वर्गीय जुया विज्यात । छन्हु अभिधम्मयागु देशना व धर्मसाकच्छा जुया च्वंगु इलय् परमार्थ धर्मय् उम्ह स्वर्गीय बौयागु रुची दुगु खँ पिहाँ वया च्वंवले वसपोलयात नं 'फेणपिण्डूपमं रूपं....,' धयागु गाथा अतिकं योगु गाथा मध्ये छपु गाथा जूगु खँ पिहाँ वःबले पूज्य गुरु बुद्धघोष महास्थविरं थुक्रिया वारे लेदी सयाडो नं कम्मट्टान-दीपनी च्वया तथा विज्यागु खँ न्ह्यथना विज्यात । जिमिगु हे प्रार्थनाय् वसपोलं कम्मट्टान-दीपनी बर्मी भाषां नेपाल भाषाय् उल्टा याना कना विज्यात । वसपोलं जिमित कना यंका विज्याकूलिसे छत्वा छत्वा खँ पतिकं विस्तृत छलफल जुइगु जुया उवले जिमित लुदक सन्तोष जुइक न्यनेगु व थःपिसं थूलिसे कनीगु अवसर प्राप्त जूगु खः ।

[च]

बुद्धकालीन युगय्थे आधुनिक युग्य् नं गुबले गुबले
थुजापि योग्यपि श्रावर्कपि खने दइगु जुया च्वन, गुपिसं
धर्मयात थःगु याना साक्षात्कार याना कया विज्यागुयात म्हुतुं
जक व्यक्त मयासे सफूया रूप्य् च्वया नं व्यक्त याना विज्यात ।
प्रस्तुत सफू नं थुजागु हे स्वअनुभवद्वारा स्फूरित, व्यक्त, व
कस्ति तिकिनंथे प्रत्येक वाक्य प्रत्येक शब्दं धर्मयागु बारे
जीवन्त वर्णन याना च्वंगु दु । आधुनिक संसार्य् थुजाम्ह नं
छम्ह महास्थविर नं खने दत गुम्हसिनं गथे मनं खन, चाल
अथे हे व्यक्त याना व्याख्यान नं याना विज्याना अमूल्य ग्रन्थत
च्वया विज्यात । प्रस्तुत सफू नं उम्ह दिग्प्रख्यातम्ह महा-
स्थविरया छगू अमूल्य कृति खः गुगु प्रत्येक पाठकपिसं ब्वना
यंकेबले स्वयं थःपिसं अनुभव याये फु— थुगु सफू ब्वनेबले
इतिहासया खोज्य् लगे जुया च्वंम्ह क्षुद्रान्वेषक विद्यार्थी
शिलालेख ब्वनीबले टुटफुटगु, अर्थ विहिनगु, अनुमान याये
माःगु, व्याख्या याये माःगु, न्ह्यप्पु क्वाता क्वातां च्वंक विचार
याये माःगु, सार माले माःगु विषयवस्तुथे भेटे मजूसे सारगु
फलया रस स्वाद कायेथे सरल ढंगं थथे या, थथे याये मते,
थुलि यायेवं थुलि क्लेश दइतिनि थुलि यायेवं ज्या सिधइ
धका तोके याना कना विज्याना तःगु खँ ध्वधुइ ।

वसपोल महास्थविरया बारे थथे धया तःगु दु— यदि
विश्व्य् बुद्ध वचन त्रिपिटक ग्रन्थयात मिथ्यादृष्टिकपिसं छुं
कथं नष्ट याना बिल धाःसा नं वसपोलं हानं थःगु कुतलं

त्रिपिटकय् दुथें आखः छग हे मपाक हानं च्वया बिज्याये फु^१ ।

असाधारण प्रतिभाया धनी तथा तीक्ष्ण प्रज्ञाया खानी जुया बिज्याम्ह वसपोल महास्थविरया जन्म जूबले हे छगू अभूतपूर्व लक्षण प्रकट जूगु खः । थनि सच्छि व पिइन्हेय्दें न्ह्यो वसपोल निम्हम्ह पुत्रया रूपय् जन्म जूगु इलय् वसपोलया मां बौपिनिगु छेंय् पौलं इन्द्रधनु थहाँ वःगु जुया च्वन । वहे निमित्त कया उम्ह बालकयात मांम्ह दो च्यौं व बौ ऊ थ्वंतापिसं “माउँते खाउँ” धका नां छगु जुल^२ ।

वसपोलया जन्म बर्मी संवत् १२०८ तद्अनुसार ने. सं. १६७ साल मंसीर शुक्ल तृयोदशी मंगलवार खुन्हु बर्माया स्वेभो जिल्लाय् दीपेयें नगरया लिक्क साइप्यें धयागु गामय् जूगु खः ।

आधुनिक युगय् बर्मा देशय् हाकनं छकः बुद्ध धर्म प्रज्वलित याना बिज्याम्ह वसपोल महास्थविरया नां खः भिक्षु त्राण । परन्तु वसपोलया जन्मय् असाधारण लक्षण प्रकट जूगु तथा वसपोलं बुद्ध धर्मयात थःगु याना जनमानसयात असाधारण देन बिया बिज्यागु कारणं याना हे वसपोल अगग महापण्डित लेदी सयादो नामं प्रख्यात जुया बिज्यात । वसपोलं गां गामय्, नगर नगरय् चाहिला धर्मध्वजयात

१. बुद्ध धर्म लोक पत्रिका बर्मी अंक ४, संख्या ७ ।

२. The Manual of Buddhism (बर्मी) वसपोलया जीवनी पृ. ६ ।

[५]

बहुजनया अर्थ, हित, सुखया निति प्रकाशित यानां विज्यात ।
धम्म, अभिधम्मया प्रचार यायेगुया साथे भावना केन्द्र नं
स्थापना याना विज्यात । १०० गूलि मयाक थुजागु अमूल्य
ग्रन्थ रत्नत रचना याना विज्यात ।

खःजा थुगु महत्वपूर्णं ग्रन्थ न्यादँ न्हापा हे पाठकवर्ग-
पिनि समक्षय् पिकाये माःगु खः, उबले थुकिया निति भों
व्यवस्था याना तयागु खः । किजा दुण्ड वहादुर वज्राचार्य
दीघनिकाय प्रेसं पिकायेगु ज्याय् व्यस्त जुया च्वंगु कारणं थुगु
ज्या छुं वर्ष तक लिकुना च्वंगु खः । थौं थुगु ग्रन्थ वीर-पूर्ण
स्मृति ग्रन्थमालाया ४ गूगु शृङ्खलाया रूप्य पिदना च्वन ।

ने. बौ. प. शिक्षायात छुं तेवा विइया निति थुगु
प्रकाशित सफू मध्ये वच्छि सफू मिया प्राप्त जुइगु ध्येवा
ने. बौ. प. शिक्षायात चन्दा स्वरूप दान बिया च्वना । थथे हे
अन्य प्रकाशनपिनिपाखें नं थथे हे अनुकरण याइ धका आशा
याना ।

अन्तय् सदाथें थुगुसी नं पाठकवर्गपिनिपाखें प्राप्त
सहयोग व प्रेरणाया निति कृतज्ञ देछासे थुगु ग्रन्थपाखें पाठक-
वर्ग लाभान्वित जुइ फइ धका आशा यानागुया नापं म्दुम्ह
बौयागु निर्वाणया निति हेतु जुइमा धका आशिका याना ।

— प्रकाशक परिवार

प्रस्ताविना

भगवान् बुद्धया शूक्ष्मातिशूक्ष्म गम्भीराति—गम्भीरगु उपदेशयात सरल तरीकां श्वीका सीका बीगु पवित्र उद्देश्यं १९ सौं शताब्दीया अन्त्य व बीसौं शताब्दीया शुरुवात याम्ह विशिष्ठ बौद्ध विद्वान कहले जूम्ह “अगग महापण्डित भदन्त लेदी सयादो” नं चवया बिज्यागु अनेक दीपनी व मेमेगु महत्वपूर्णगु ग्रन्थत बर्मी भाषं प्रकाशित जुइ धुं कुगु दु । उगु अनेक दीपनी मध्यय् प्रस्तुत “कम्मट्टान-दीपनी” नं छगू अमूल्यगु दीपनी खः । प्रस्तुत दीपनी मनुष्य जन्म दुर्लभ, लोकय् बुद्ध जन्म ज्वीगु दुर्लभया नाप नापं प्यंगू महाभूत, पञ्चस्कन्ध, किंनिगू आयतन व किंच्यागू धातुया खँयात ग्रन्थकारकं मत च्यांका केनेथें स्पष्टरूपं केना बिज्यागु दु ।

श्व सफूया मूल लेखक भदन्त ज्ञाण महास्थविर खः । वसपोल बौद्ध जगतय् लेदी सयादो नामं अप्पो परिचित जुयां च्वन । वसपोल आधुनिक युगया छम्ह तःधंग् पण्डित खः । बर्मादेशय् ब्रिटिश राज्य जुया च्वंगु इलय् सन् १९१५ स वसपोलयात सर्वप्रथम अगग महापण्डित उपाधि प्रदान यात । वसपोलं बुद्ध धर्मया विभिन्न विषयय् तःधंगु चिकिधंगु ५०० गू ति ग्रन्थ चवया बिज्यात । उकी मध्यय् दीपनी सफू जक लगभग सच्छि धयाथें दु । वसपोलया दीपनी सफूर्ति भावना

[७]

याइपिन्त तःधंगु ग्वाहाली याःथें सकसिनं थुपि सफूत यः नं
येकूगु जुया च्वन । वसपोलं च्वया विज्यागु ग्रन्थत मध्यय्
तःगु मछि अंग्रेजी भाषं प्रकाशित जुइ धुंकुगु दु । बर्मादेशय्
वसपोलया विहारय् वसपोलं च्वया विज्यागु ग्रन्थ फुकं शिला-
लेखबद्ध याना रक्षा याना तःगु दु ।

अगग महापण्डित लेदी सयादो केवल विद्वत्तां जक बर्मा
देशय् प्रसिद्ध जुया विज्यागु मखु, वसपोल अनया छम्ह सुप्रसिद्ध
योगी महापुरुष नं खः । वसपोलं थःगु योग अभ्यासया आधार
कया सफू रचना याना विज्यागु जुया च्वन । छथाय् वसपोलं
थथे धया विज्यागु दु— “जि च्वयागु सफूती जंगल-पर्वतयागु
ध्वनि गुञ्जे जुया च्वंगु दु ।”

अगग महापण्डित लेदी सयादोयागु विद्वत्ताय् प्रभावित
जुया बर्माया छट्ट-संगायनया द्वितीय नायक जुया विज्याकम्ह
अगग महापण्डित “अभिधज महारट्ट गुरु मासोयें सयादो” नं
थःथाय् वोम्ह छम्ह उपासकयात थथे धया छोया विज्यात—
बुद्ध धर्म प्रचार यायेगु खःसा लेदी सयादो नं च्वया विज्यागु
फुकक दीपनी प्रकाशन या धका बुद्ध शासन काउन्सिलयात
न्यंका ब्यु धका आज्ञा जुया विज्यात । काउन्सिलं वसपोलं
च्वया विज्यागु तःगु मछि “दीपनी” त प्रकाशित यात । थ्वयां
न्हापा फुकक “दीपनी” पब्लिकपाखें नं प्रकाशन जुइ धुंकुगु दु ।

वसपोलं च्वया विज्यागु दीपनी मध्यय् थ्वयां न्हापा
कीगु देशय् नं न्हेगू दीपनी प्रकाशित जुइ धुंकूगु दु । आः

प्रस्तुत 'कम्मट्टान-दीपनी' थुगु पंक्तिया लेखकं सम्पादन याना पवित्र बहादुर बज्राचार्यं, दुण्ड बहादुर बज्राचार्य सहित अनया सकल परिवारपिनिपाखें प्रकाशित जुल ।

प्रस्तुत सफू नेपाल भाषाय् गथे जुया प्रकाशनय् वल घैगु वारय् छत्वाचा खँ न्ह्यथने— करीब ६ दँ न्हापाया खँ खः पूर्ण बहादुर बज्राचार्य परलोक जूगुलि परित्राण पाठ तथा धर्मदेशना यायेत वसपोलया कायूपिसं जितः निमन्त्रणा यात । छन्हु उपदेश कने सिधय्का धर्मया खँय् चर्चा जुल । प्रसङ्ग बस—

केणपिण्डूपमं रूपं, वेदना पुष्फलूपमा ।

मरिचीकूपमा सञ्जा सङ्गारा कदलूपमा ॥

मायूपमञ्च विञ्जाणं, देसितादिच्च बन्धुना ।

धयागु गाथा ब्वना न्यंका । स्व. पूर्ण बहादुरया सुपुत्र पवित्र बहादुर बज्राचार्यं थ्व गाथा जिमि ब्वाया तसकं योगु गाथा खः धाल । अले जिं थ्व गाथाया ब्याख्या याना तःगु सफू जिके दु धया । अथेसा “भन्ते ! आम ब्याख्या याना तःगु पञ्चस्कन्धया उपदेश जिमि छें च्वंपि सकल परिवारपिन्त हप्ताय् छको जक जूसां कना बिज्याहुँ” धका प्रार्थना यात । जि नं पवित्र बहादुर बज्राचार्ययागु प्रार्थनायात स्वीकार याना ।

[४]

कम्मट्टान-दीपनीयागु खँ अथे सलल जक कना यका
थ्वीके थाकुइथे ताया बर्मी अनुवादया नाप नाप हानं छको
उगु विषय छलफल यायां कना यकेगु याना । थथे छलफल
याना कना यकाबले खँ थ्वीकेगु मौका दत । खँ थुगुलि स्व.
पूर्ण बहादुर बज्राचार्यया परिवारपि लय्लय् ताल । उपदेश
कनेगु ज्या दच्छि मयाक जुल ।

कम्मट्टान-दीपनीया महत्व थ्वीका पवित्र बहादुर
बज्राचार्य, दुण्ड बहादुरपिसं थः स्वर्गीय अबुया पुण्य-स्मृती
प्रकाश यायेगु श्रद्धा व्यक्त याना विज्यात । सफूया पाण्डुलिपि
तयार मजूनबले हे भों न्याना तयार याना तल ।

थन पूर्ण बहादुर बज्राचार्यया वारे छुं खँ न्ह्यथनेगु
उचितथे ताया । पूर्ण बहादुर बज्राचार्य साह्रै मिलनसार ।
साधारण व्यक्तिनिसें कया तःतःधरि नापं उलि हे मिले जुइ
फुम्ह दयालु स्वभाव दुम्ह जुया च्वन । वसपोलयाके संयमित
प्रभाव व उचित संरक्षण दुगुलि वसपोलया काय् म्हाय्पि
तथा छय्पि तक नं शान्त दान्त स्वभावपि धर्मे श्रद्धा भक्ति
दुपि जुया च्वन ।

वसपोलं समाज सेवा व धर्म सेवाय् नं योगदान बिया
विज्यात । गाःबहा जीर्णोद्धार, मंगलबजार स्थित “विश्व
शान्ति मैत्री विहार” निर्माण यायेगुली योगदान बिया विज्यागु
थ्वया ज्वलन्त उदाहरण खः । नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाय्

आर्थिक ग्वाहाली जक मखु थः परिवारपिन्त परियत्ति शिक्षा व्क्के विया “परियत्ति सद्धम्म कोविद” उपाधि तक प्राप्त यायेत सुअवसर चुलाका विज्यात ।

वसपोलया काय् म्हाय्पि, छय्पि सकलें अनुजात पुत्र्पि जुया वसपोल बिरामी जूमु अवस्थाय् नं सकल परिवार-पिसं वसपोलयात माक्व सेवा सुश्रुषा याःगु जक मखु न्हि न्हि धइथें धर्मोपदेश न्यंकेगु ज्या नं याना च्वन । थ्व वसपोलया तःधंगु सौभाग्य खः ।

भगवान् बुद्धया पालय् धम्मिक उपासक थःनं सदाचारी जुया धर्मय् श्रद्धा भक्ति तया वंगुलि थः काय् म्हाय्पि नं अथे हे सदाचारी धर्मय् श्रद्धा भक्ति तइपि जूगु खँ कीसं न्यन्ता च्वनागु दु । थथें हे पूर्ण बहादुर वज्राचार्य नं मानवीय सद्गुणं जाया च्वंगु चिरस्मरणीय जीवन लीलाया अनुपम अमीत छाप थः परिवारपिन्त तोता थका विज्यात ।

उपदेश कनेगु ज्या सिधय्का क्रम्मट्टान-दीपनीया प्राण्डुलिपि तयार यायेगु ज्या जुल । थुगु कार्य सम्पन्न यायेत दुण्ड बहादुर वज्राचार्य, अमिता धाखा (परियत्ति सद्धम्म कोविद), रमिता (परियत्ति सद्धम्म कोविद) व अञ्जनी शाक्य संलग्न जुल । तकोमछि भाषा शुद्ध याये माःगु जुया प्राण्डुलिपि तयार यायेत ३/४ वर्ष धैथें लगे जुल । तः दँ लिपा तिन थुगु सफू प्रकाशित जूगु जुसां हर्षया सिमाना मन्त, छाया

[६]

धाःसा थ्व छगू अतिकं महत्वपूर्णगु सफू जुया खः । दुण्ड बहादुर बज्राचार्य दीघनिकायथें जाःगु बृहत् ग्रन्थ अनुवाद याना बिज्याय् धुंकुगु जुया थुगु कम्मट्टान-दीपनी नेपाल भाषाय् हीकेगु ज्याय् यक्व ग्वाहाली दत ।

१५/१६ वर्षनिसैं नेपालय् विपश्यना भावना यायेगु जनइच्छा व अभिरुचि वृद्धि जुया वोगु खनेदु । थुजोगु समय कम्मट्टान-दीपनीथें जाःगु गम्भीर विषय जुया च्वंगु सफू प्रकाशय् वोगु निश्चय नं समय सापेक्ष व समयानुकूल खः धका सम्छे जुया । जित आशा एवं विश्वास दु कि प्रस्तुत सफूद्वारा पाठकवर्ग निककै हे लाभान्वीत जुइ नापं भगवान् बुद्धया शूक्ष्म धर्मयात अक्क अध्ययन व अभ्यास याना गम्भीर प्रज्ञा ज्ञानया स्वयं अधिकारी जुया बुद्ध धर्मया गहनता व उपयोगिता थुइकेगुली सफल जुइ ।

थुजोगु अमूल्यगु सफू प्रकाशय् हःगु बारे पवित्र बहादुर, दुण्ड बहादुर बज्राचार्य सहित सकल परिवारपिन्त आपालं साधुवाद दु ।

थुगु कम्मट्टान-दीपनी सफू सम्पादन यानागु पुण्यं दिवंगत जुया बिज्याम्ह पूर्ण बहादुर बज्राचार्य प्रमुख सकल प्राणीपिन्त सत्गति प्राप्त जुइगुया हेतु जुइमा धका कामना याना ।

शोक संतप्त परिवारपिन्त कम्मट्टान-दीपनी धर्म साकच्छा कथं न्यंकागु पुण्यं भगवान् बुद्धयागु परियत्ति धर्म

[७]

प्रचार यायेगुली विघ्नबाधा छुं मवेमा धका नं आशीका याना
थःगु प्रस्तावना थनतुं क्वचायेका च्वना ।

अन्त्यय् धाःकथं ज्या याना ग्वाहाली बिया दीपि
नेपाल प्रेसया नायः प्रमुख प्रेस परिवार नं धन्यवादया पात्रपि
जुया च्वन । अस्तु ।

— भिक्षु बुद्धघोष

श्री सुमङ्गल विहार,
ललितपुर ।

३० आषाढ २०४७

Dhamma.Digital

विषय-सूचि

जिमिसु धम्पू	४
प्रस्तावना	५
न्यागू प्रकारया दुर्लभ धर्म	१
(१) मनुष्यभाव दुर्लभ धयागु गुकथं खः	२
सुगति स्वया दुर्गती वनिपि सत्वपि आपाः	४
कांम्ह कावलिया उपमा	७
अभिधम्म विभङ्ग अट्टकथा अनुसारं मनुष्यभाव दुर्लभ	१०
सक्कायदिट्ठियात हटे याये माःगु आवश्यकता	१२
ज्ञानया मत मालेया निति	१३
लखय् कुतुं वंगु त्वहँया उपमा	१५
मनुष्य जन्म धयागु कल्पवृक्ष समान	१५
बुद्धोत्पाद दुर्लभभावयागु प्रकाशन	२०
बुद्ध उत्पन्न जुइगु दुर्लभ	२०
बुद्ध व बुद्धशासनय् चूलावये थाकुगुयात क्यना तःगु खँ	२२
बुद्धशासन व मनुष्यभाव	२७
पञ्चस्कन्ध	३२
रूपस्कन्ध	३२
व्यवहार पृथ्वी	३३
परमार्थ पृथ्वीया विशेषता	३६

छाःगु स्वभाव परमार्थ कललया रूप्य	३७
तःसकं नायूगु मृदु परमार्थ	३६
विकार रूपन (विनाश)	४०
धातुया मिखा मदुम्हसिया दोष (दुष्परिणाम)	४१
वायु धातुं छले याइगु	४४
वायु धातुं छले याइगुयात हटे याइगु विधि	४५
पीजा समानगु रूपस्कन्धया दोष	४६
प्यंगू महाभूत सर्प समान	५१
प्यम्ह सर्प नागराजाया विशेषता	५१
प्यंगू महाभूत वधकं (हत्यारा) समान	५४
प्यंगू धातु भावनाया पूर्ण अवस्था	५७
वेदनाखण्ड आदिया प्रकाशन	६१
तृष्णा निरोध जुया च्वंगु निर्वाणपाखे यंकीगु प्रतिपदा	६१
स्वंगू वेदनाय् अनित्य भावना यायेगु विधि	६३
विशेष रूपं सिइके माःगु खँ	६६
चेतसिक वेदनाय् उदय व्यय ज्ञान क्यना तःगु विधि	७०
स्वंगू वेदना लः प्वःप्वचा समान	७४
पृथक्जन धयापिं वें समान	७६
वेदना स्वंगू खोचायागु धारथें धका ज्ञानं विचा यायेगु	७६
संज्ञा स्कन्धया प्रकाशन	८१
संज्ञा स्वभाव लक्षण	८१
प्रज्ञप्ति स्वभाव सण्ठान सन्तति	८२
मृग तृष्णा व चलाया उपमा	८३

[८]

ब्रह्मा, देव व मनुष्य स्वंगु भुवन दहँ सरोवर नाप	
तुलना यांना क्यंगु खँ	८४
नाम रूप धाक्वयात भुवन अनुसारं दिक्दार जुइकेत	८५
सङ्खार स्कन्धया प्रकाशन	८७
भिन्न भिन्न संस्कारया स्वभाव	८७
गाह नापं सम्बन्ध तथा अभिमान चढे जूगु खँ	८८
केरामायागु जंगलया उपमा	८९
पृथक्जन सत्व नाप सम्बन्ध दुगु उपमेय्य	९०
अविद्या खना मग्यागुलि भय वःगु	९२
सत्कायदृष्टियात येकूगुलि भय उत्पन्न जूगु	९३
परियत्ति ज्ञानं भय तरे मजुइगु	९५
संखार धातु नाश जुइ अपूगुया प्रकाशन	९७
विञ्जाणक्खन्धया प्रकाशन	९९
खूगु विज्ञानया भ्रम	९९
खूगु विञ्जाण व चटक याइम्ह जादूगरया उपमा	१००
पृथक्जनपित जादूगरया चमत्कार	१०३
धातुयागु चस्मां नाम रूपयात स्वयेगु	१०४
खूगु अज्फुत्तिक आयतन	१०६
आध्यात्मिक आयतनया स्वभाव	१०६
यक्षवास यांना च्वंगु ध्वस्त गांयागु उपमा	१०९
इन्द्रिय असंयमी जूगु कारणं हानी जूगुया प्रकाशन	११२
खूगु बाहिर आयतनया प्रकाशन	११५
बाहिर आयतनया स्वभाव	११५

गां ध्वस्त याइपि डाकुतय्गु उपमा	११६
बोधिपक्खिययात डाकुतय्सं स्यंकूगुया उपमा	११७
फिंच्यागू धातुया प्रकाशन	१२०
फिंच्यागू धातु	१२०
तण्हासंखय-सुत्त	१२३
फिंच्यागू धातु विभाजन यायेगु विधि	१२४
धातुया छेँ धातुया थल	१२७
चक्खुविञ्जाण धातुयात सीकेगु विधि	१३०
चक्खु धातु व हृदय धातु	१३१
धातुया विचित्रता	१३६
न्यागू प्रसाद रूप व विञ्जाण धातु	१३८
हृदय वत्थुलय् स्पर्श जूगु व स्यूगु अनेक	१४२
रूपधातु व नामधातु निथी	१४५
धातु कर्मस्थान भावना यायेगु विधि	१४७
चक्खुविञ्जाण धातुयागु स्वभाव	१५०
श्रद्धा आदि धातु	१५४
विपश्यना भावना यानाया फल	१५८
लोभया उपमा	१६०
देसलाइ बत्ता व देशलाइपुयागु उपमा	१६०
च्याइगु पदार्थ व देशलाइपुया उपमा	१६१
स्वंगू कर्मयागु अभिप्राय	१६१
मिसाया वर्ण (रूप) धातुरूपी शस्त्रं कःगु	१६२
कर्म स्वंगूया बीज मूलयात त्वाःल्हायेगु विधि	१६४

[न]

त्रिलक्षण स्वंगू विमोक्खमुख ज्ञान स्वंगू नाप लक्खण	
विमोक्ख ल्वाक ज्यागु विधि	१६८
स्वंगू विमोक्ख व त्रिलक्खण	१६९
स्वंगू विपस्सना थाते ला मला सीकेगु	१७१
क्लेशया नगर स्वंगू	१७२
राज्य चले याना च्वंगु धर्म	१७३
निमित्त नगरय् राज्य याना च्वंम्ह मानयात	
हटे यायेगु विधि	१७४
पणिहित नगरय् तृष्णा	१७६
अत्तजीव दिट्ठियात हटे यायेगु विधि	१७८
स्वंगू नगरयात नष्ट यायेगु विधि	१७९
निगमन	१८०

—:०:—

Dhamma.Digital

(१) मनुष्यभाव दुर्लभ धयागु गुकथं खः ?

छगू समयय् भगवान् बुद्ध श्रावस्ती स्थित अनाभ-
पिण्डकया आराम जेतवनय् विहार याना विज्याना च्वन ।
उगु इलय् भगवान् बुद्ध थःगु लुसी दचोनय् धू छपुचः तथा
भिक्षुपित सम्बोधन याना विज्यात— “भिक्षुपिं ! छिमिसं छु
मती तथा—गुगु थ्व जिगु लुसी दचोनय् च्वंगु धू छपुचः खः
व आपाः दुलाकि थुगु महापृथ्वील्य दुगु धू ?

“भन्ते ! महापृथ्वील्य दुगु धू तःसकं आपाः दु,
छलपोल भगवानं गुगु धू छपुचः लुसी दचोनय् तथा विज्यागु
खः व तःसकं म्ह जक दु; थुपिं तुलना यायेवहः मजू ।”

“भिक्षुपिं ! थथे हे थुगु सुगति भूमि च्यूत जुइपिं
मध्ये सुगति भूमी हे तुं वये फुपिं सत्वपिं थ्व लुसी दचोने
च्वंगु धू समान, भतिचा जक खः । परन्तु अपाय दुर्गती
वनिपिं सत्वपिं महापृथ्वील्य दुगु धू समानं आपालं आपाः
दुगु जुया च्वन ।

थ्व खः नखसिख-सुत्त देशनाय् भगवान् बुद्धं आज्ञा
जुया विज्यागु खँ ।

थ्व खँ सिना वनेवं दुर्गती पतन जुइपिं आपालं आपाः
जूगु तथा सुगति भूमी उत्पत्ति जुइपिं अल्प मात्र जूगुया कारणं
लुसी दुगु धूया उपमा क्यना विज्यागु खः धका सिइकेमाः ।

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

कम्मट्टान-दीपनी

न्यागू प्रकारया दुर्लभ धर्म

न्यागू दुर्लभ धर्म' चूलाइगु इलय् सत्वपिसं अत्यन्त उत्तमगु, महानगु आनिशंस फल अनन्तरूपं प्राप्त याना काये फइगु जुया च्वन । लोकय् बुद्ध आदि विज्ञजनपिसं देव मनुष्यपित न्यागू दुर्लभ धर्मया महत्व थुइके वियेया निति थुगु धर्मदेशना आज्ञा जुया विज्यागु खः ।

अनन्त आनिशंस दुगु थुगु न्यागू दुर्लभ धर्म थुइका काये फुपित जक दुर्लभभाव चूलापि धायेवहः जू । परन्तु गुपिसं न्यागू दुर्लभ धर्म थुइका काये फइ मखु, इमिगु लागी थुपि दुर्लभ भाव चूलासा नं चूलापि धका धायेवहः मजू ।

आः थन न्यागू दुर्लभ धर्म मध्ये मनुष्यभाव दुर्लभ धयागु वारे प्रस्तुत याये त्यना । (१) मनुष्यभाव दुर्लभ धयागु गुकथं खः ? (२) दुर्लभगु मनुष्य जन्म प्राप्त जुइवं गजागु महानगु आनिशंस प्राप्त जुइ ?

१. न्यागू दुर्लभ धर्म धयागु — (१) बुद्ध उत्पन्न जुइगु, (२) मनुष्य-भाव प्राप्त जुइगु, (३) प्रव्रजितभाव प्राप्त जुइगु, (४) श्रद्धा सम्पत्ति दयेका च्वनेगु, (५) सद्धर्म श्रवण यायेगु ।

थुगु सूत्र कथं प्रत्येक सत्व प्राणीया आदि मदुगु अनन्त
 (अनमतग) संसार्य न्हापा चाचा हिला च्वंगु बखतया
 सुगति व दुर्गति भूमिया जन्मया विषय्य अनुमान याना नं
 सिइका काये फु । गथेकि सुगति भूमी जि जन्म कया वयागु
 जन्मया ल्याः लुसी दघोने दुगु धू प्रमाणं अल्प मात्र जक बु ।
 दुर्गति भूमी जि जन्म कया वयागु जिगु जन्मया ल्याः
 महापृथ्वील्य दुगु धू समानं आपालं आपाः दु धयागु खँ थुनथं
 सिइका काये फु । थुकी छुं संदेह मदु । आदि मदुगु अनन्त
 संसार्य चाचा हिला च्वंनिं प्रत्येक प्राणीया सुगति भव तःसकं
 अल्प जूगुया कारणं सुगति भूमी दुपिं प्राणीपिं सकसितं छपुचः
 याना थुपिं लुसी दुगु धू समानं अल्प मात्र खः धका क्यना
 संक्षिप्तं देशना याना विज्यागु खः । थथे हे अनागत संसार्य
 चाहिना च्वनिं नं थुगु हे रूपं दइ धका सिइके माःगु जुल ।

थव खः नखसिख-सुत्त देशना अनुसारं उल्लेख जुभा
 च्वंगु खँ ।

थुगु सूत्र देशना अनुसारं थन छुं खँ स्पष्ट यायेत्त
 अभिधर्म कथं उल्लेख याये । चित्त क्षण धयागु मिखा फुति
 यायेगु क्षण अथवा पल्पसा त्वइगु समय क्षणतिया इलय् दुने
 हे नं छगू लाख कोटीं मयाक उत्पत्ति जुइ धुंकीगु जुया च्वन ।

सब्बं अकुसलं अधो गमनियं

सब्बं कुसलं उद्धं गमनियं

— सल्लेख-सुत्त

फुक्क अकुशलं क्वयपाखे यंकीगु जुया च्वन । फुक्क कुसलं च्वयपाखे यंकीगु जुया च्वन ।

जनकशक्ति व उपनिस्सय शक्ति कथं नं अकुशल जुल धाःसा छगू छगू चित्त क्षणं छगू छगू दुर्गती जन्म जुइकीगु जुया च्वन । कुशल जुल धाःसा छगू छगू चित्त क्षणं छगू छगू सुगती जन्म जुइकीगु जुया च्वन । सुगति भूमी दुपि देव मनुष्यपिनिगु चित्तयात अनुमान कथं समूह याना विचार याना स्वयेबले कुशल चित्त क्षण धयागु लुसिया दघोने दुगु धू पुचः समान अल्प जुया च्वन, अकुशल चित्त क्षण महापृथ्वील्य दुगु धू समान आपालं आपाः जुया च्वन । अनमतगग संसार छगूलि थ्व हे रूपं सीके माःगु जुल ।

थथःपिनिगु शरीरय् छन्हु छन्हुया दुने खगू द्वारय् व्यर्थगु खनिगु, ताइगु आदि व फाइदा दुगु खनिगु ताइगु आदि गुगु पती आपाः दु धका क्वथीक विचार याना स्वल धाःसा बांलाक सिइ दइ । थःपिके न्हिच्छि लाछिया भित्रय् कुशल वा अकुशल गुगु अपो उत्पन्न जुइ धयागु खँ स्वयं थपिसं अनुमान याना नं सीके फु ।

सुगति स्वया दुर्गती वनिपिं सत्वपिं आपाः

सुगति व दुर्गति भूमी दुपि सत्वपिनि विवय् तुलना याना स्वत धाःसा अःपुक हे सिइके फु । सुगति भूमी च्वपिं

देव ब्रह्मापिनिगु म्हंधिकः स्वंगू गाउत^१ प्रमाण दु । इपि च्वनिगु विमान १२ गू योजन, १५ गू, २० गू, ३० गू, ६० गू योजन इत्यादि रूपं दुगु जुया च्वन । यदि उजोगु विमानलिसे तुलना याना स्वल धाःसा उजोगु विमान छगू जक हे नं नेपा देशया करोव वच्छिति तःधं जुइफु । अरु सूर्यविमान धयागु छगू जक हे नं कण्डै वर्मा देश स्वया नं तःधं जुइफु । परन्तु भूमिया ल्याखं विशाल जूसा नं जनघनत्वया ल्याखं तःसकं कम जक दु । थुया अनुपातय् दुर्गति भूमि नं विशाल जुया नं उकी च्वनिपिनिगु जनघनत्व नं यक्व दुगु जुया च्वन । थुगु चक्रवालय् छगू मनुष्य-भूमि, खुगू देव-भूमि, १६ गू रूप ब्रह्म-भूमि व ४ गू अरु ब्रह्मा-भूमि याना जम्मा २७ गू सुगति-भूमि च्वपि मनुष्य, देव, ब्रह्मापित छम्ह हे तोमफीक ल्याःखाःसा नं कीगु देशय् दुपि इमूचा धयापि छगू जाति नाप तुलना याना स्वत धाःसा तुलनात्मक ल्याखं वरु इमूचात हे अपो जुइ । २७ गू भूमो च्वपि मनुष्य, देव, ब्रह्मापिनिगु संख्या म्ह जुइ । आः श्वया अतिरिक्त च्वय् व क्वय्या वर्मा देशय् जल व स्थलय् च्वपि सत्वपिनिगु जाति जक हे नं अनन्त दनी, संख्याया ल्याः छु ? वर्मा देश बाहेक थुगु चक्रवाल दुने दुगु प्यंगू महाद्वीप व चिचीधंगु निद्रः द्वीपत, अनन्त तःधंगु, चीधंगु पहाड, पर्वत, जंगल दु । थ्व बाहेक दुनेयागु सोदा-समुद्रया नाप महाद्वीप व चिचीधंगु द्वीप पिये च्वंगु प्यंगू समुद्रत, तःधंगु चीधंगु नदीत, ततःधंगु व चिचीधंगु सरोवरत, नहर आदी जलचर, स्थलचर

१. छगू गाउत बराबर प्यंक्वय् छब्ब योजन ।

प्राणीपिनिगु ल्याः हे मदु । थुकथं तिर्यक सत्त्वपि नाप बुलना
 वाना स्वयेगु बखतय् नं नीन्हेगू सुगति-भूमी दुपि सत्त्वपि लुक्की
 दधोने च्वंगु धू पुचः प्रमाणं अत्यन्त अल्प मात्र खः । तिर्यक,
 सत्त्वपि महापृथ्वील्य् दुगु धू पुचः समानं आपालं आपाः दुगु
 बुया च्वन ।

अनं मेगु जम्बुद्वीपथे जाःगु किद्धो किद्धो योजन विशाल
 बुया च्वय् क्वय् किन्याद्वो किन्याद्वो योजन तापाना फरक
 बुया च्वंगु च्यागू महानरक मध्ये दकले क्वय्यागु नरक
 महाअवीचि नरक खः । महाअवीचि धाःगु छाया धाःसा
 पत्वाःचाय् दुने चित्तुचिना तथा तःगु तूथे हे गनं थाय् खालि
 ल्यं मदय्क नरकय् प्राणीपि भरी भराउ जुया च्वंगुलि
 'अवीचि' धाःगु खः धका अट्टकथा ग्रन्थय् उल्लेख जुया च्वंगु
 दु । थुगु अवीचि नरकय् महान अकुशल कर्म यापि जक पतन
 जुइगु थाय् खः । महान अकुशल कर्म यापि जक पतन जुइगु
 महाअवीचि नरकय् हे नं नारकीय प्राणीपि थपायसकं भरी
 भराउ जुया च्वन धाःसा वयासिकं कम (चीधंगु) अकुशल
 कर्म याःपि च्वेय् च्वेय्या नरकय् उत्पन्न जूपि प्राणीपि गुलि
 दयेमाः धयागु खँ अनुमानं नं सिइका वाये फु । अनं उगु उगु
 अनन्त जंगल अनन्त पर्वतय् दुपि, अनन्त समुद्रया चिचीधंगु
 द्वीपय् च्वंगु नरक-भूमी व स्वंगू चक्रवालया दथुइ च्वंगु
 लोकंतरिक नरकया खँला बाकी हे दनी । वथे प्रेत-भुवन
 अनन्त, असूर-काय-भूमी अनन्त दुगु खँ बाकी हे दनी । थुगुरूपं
 दृष्टान्त कथं खने दया च्वंगु, न्यने दया च्वंगु रूपं २७ गू सुगति-

आः मण्डिम-म-निकाय मन्थये इति, बाल-पण्डित-सिन-
 देवानाम् आवातान् ब्रह्म जुवा (नःत्याः) या उपमाहारो आजा
 जुया विजयाना तः यि मन्थय भाव इत्युभयपार्थ खू कते । अत्र
 भावात् ब्रह्म आजा जुया विजयान् इ—“भिर्षापि ; उपमा
 इयं विद्या कते—भिर्षापि ; मन्थिक सं इन्दे मन्थये इत्याः
 दर्थे इत्याः इत्याः इत्याः इत्याः (नःत्याः) यात जन्मद्विपया
 दक्षिणपक्षेण महेसमिदये ब्रह्मव्या विदये जुया वन ।

काहे कावलिजा उपमा

मन्थयभावे इत्युभयपार्थ खू ।
 ख खः नखिसिख-सिन देवाना अर्जुसार सिद्धका काव्येण
 सिद्धका काये फ ।
 महोपवृत्तियं इति यं प्रमाणं आपालं आपाः इ एका खका
 जुया वन । इति-सर्वत्र उच्यते जगि जन्मया संख्या
 जगि जन्मया संख्या जगि देवाने वगि यं प्रमाणं अत्यन्तं अल्प
 महि संसार्यं इते इन्दे इन्दे सत्वया न सिगति-सर्वत्र उच्यते
 यथे सिद्धका खका अर्जुमान याना यकल धाःसा आदि अन्त
 कल्प पतिकं युगि हे रूप सिद्धका खका अर्जुमान याये फ ।
 एका अर्जुमान न सिद्धके फ । आदि अन्त महि संसार्यं कल्प
 सत्व प्राणिपि महोपवृत्तियं इति यं प्रमाणं आपालं आपाः इ
 अत्यन्तं अल्प जुया वन । यकथे अपाय इतिपि व्यर्थो इति
 यमा इति सत्व प्राणिपि विसिधा देवाने वगि यं पुत्रः प्रमाणं

बमलाम्हसित ज्वना नयेगु याना च्वनी” धका भगवानं आज्ञा
 जुया विज्यात । थ्व देशना कथं सिइका कायेगुया निति प्रमाण
 अथे खः—लोकय् गुपि सत्वपि कुशल न्हापालाना मरण जुइ,
 उपि सत्वपि सुगति-भुवनय् जन्म काः वनी, गुपि सत्वपि
 अकुशल न्हापालाना मरण जुइ, उपि सत्वपि दुर्गति-भुवनय्
 जन्म काः वनी । थ्व अभिधर्म कथं जुल । मृत्यु जुइ न्ह्यो उगु
 कुशल अभ्यास याना च्वपि हे नं मृत्यु दुःख न्ह्योने वइगु इलय्
 कुशल न्ह्योने वयेकेत तःसकं थाकु धाःसा मृत्यु जुइ न्हवः
 कुशल धका मसिइका लोभ-चित्त, द्वेष-चित्त, मोह-चित्त हे
 जक दिन, महिना, वर्ष फुका च्वपि अपाय भुवनय् च्वपित ला
 कुशल न्हापा लाका मृत्यु जुइ धयागु संभव मदु । बर्मा छगू
 बेशय् हे नं छन्हुं छन्हया दुने सिना च्वपि तिर्यक सत्वपि
 असंख्य दु, अथे हे लखय् च्वपि सत्वपि नं असंख्य दु । उपि
 सत्वपि मध्ये कुशल न्हापा लाना मृत्यु जुया वंम्ह सत्व दये हे
 थाकुइ । उकिसनं अपाय-भुवनय् पतन जूपि प्राणीपिनि निति
 दान, शील, भावना धयागु कुशल धर्म नाप थुगु जन्मया सिकं
 मेगु जन्मय् कन कन हे तापाला वना च्वनी । थुकथं अकुशल
 धर्म थुगु जन्मं मेगु जन्मय् कन कन हे ज्यातुया वना च्वनी,
 क्वसिना क्वसिना वना च्वनी, छगू जन्मं मेगु जन्मय् कन कन
 अज्ञानताय् दुर्वे दुर्वे जुया वना च्वनी । गथेकि महासमुद्रय्
 मुत्तु वंगु लाखौं करोडौं ल्वहं टुक्रात कन कन क्वसिना वनिगु
 खः थुपि मध्ये छगः जक हे नं हाकनं थाहाँ वयेगु संभव दइ
 मखुभु खः ।

पारमिसम्भार छिपे जूपि बोधिसत्त्वपि बाहेक भेषि सत्त्वपि अपाय दुर्गती छक पतन जुलकि दोछिगू जन्मं नं मनुष्य-भुवनय् वयेगु मौका दइमखु, छिद्वोगु जन्मं नं वयेगु मौका दइमखु, लखलख जन्मं नं वयेगु मौका दइमखु, छिगू लाख ..... , छगू कोटी जन्म ..... असंख्य जन्म बिते जुइ धुंका संभवतः गुगुं इलय् मनुष्य-भुवनय् मनुष्य जन्म काः वयेगु मौका धाःसा चूलाये फु ।

थुकथं आदि अन्त मदुगु संसारय् चाचा हिला च्वंम्ह छम्ह छम्ह सत्वयाके सुगति-भुवनय् चाह्यगू जन्मया संख्या लुसी द्योने दुगु धू समानं अत्यन्त अल्प जुया च्वन । दुर्गति-भुवनय् चाचा हिला जूगु जन्मया संख्या महापृथ्वील्य् दुगु धू समानं आपालं आपाः दु धका क्यना तःगुया आधारय् कीसं अनुमान याना नं सिइका काये फु ।

ध्व खः कांम्ह कावलिया उपमा (काणकच्छपोपम-सुत्त) देशनाद्वारा क्यना विज्यागु मनुष्यभाव दुर्लभयागु खँ ।

अभिधम्म विभङ्ग अट्टकथा अनुसारं मनुष्यभावं दुर्लभ

आः अभिधम्मत्राणविभङ्ग अट्टकथालय् क्यना तःगु अनुसारं अनादि संसारय् चाचा हिला च्वंपि पृथग्जन सत्पुरुष-पिनिगु सत्पुरुष धर्म पूर्ण व बांलाक सुरक्षित जुया च्वंगु जन्मया संख्या तःसकं हे कम जुया च्वन । थुकि नं सिइ दुः अपाय भव (जन्म) मिथ्यादृष्टि भव, दुश्चरित्र-भव

संख्या महापृथ्वील्य च्वंगु धू समानं आपालं आपाः दुगु जुग्रा च्वन ।

अकुशल धयागु छन्हुया दिन्य हे काय-कर्म, वची-कर्म, मनो-कर्म कथं लाखौं, करोडौं मयाक उत्पन्न जुइगु जुग्रा च्वन । न्हिच्छ, लच्छ, दच्छिया दुने व जीवन भरया दुने दयेका यंकीगु अकुशलया संख्या अनगिन्ति जुया च्वन । छगू छगू चित्त क्षणं हे छगू छगू अपाय-भव्य पतन याना अषात्र दुःखयात भोग याना अनंलि लिपातिनि शान्त जुया वंगु कर्म नं छम्ह छम्हसिया अनगिन्ति रूपं असंख्य दया च्वंगु जुग्रा च्वन ।

अपाय दुर्गती पतन यायेगु मौका प्राप्त मजूया सत्कायदृष्टी प्येपुना सत्वपिनिगु हृदय्य पुचः मुना जन्म जूजूथाय ल्यूल्यू वया च्वंगु दुश्चरित्र कर्म नं छम्ह छम्ह सत्वयाके अनगिन्ति रूपं असंख्य दया च्वन । महाअवीचि नरक्य तक नं पतन यायेत गाःगु थुजागु असंख्य कर्मत नं प्रत्येक सत्वयाके दया च्वन । अथे हे तापन, महातापन नरक्य तक नं पतन यायेत गाःगु थुजागु असंख्य कर्मत नं प्रत्येक सत्वयाके दया च्वन । अथे हे तुं मेमेगु नरकया खँ नं सिइकि । संयोगवशः छुं छगू कुशल कर्म चूलाना मनुष्यलोक्य जन्म काः वपि साहु, महाजन, प्रदेश राजा, एकराजा, चक्रवर्ती, मान्धाता जुजु, देवलोक्य जन्म जूवपि देवराज, इन्द्रराज तथा ब्रह्मलोक्य जन्म जूवपि जूसां यदि इमिसं न्हापा न्हापाया जन्म्य याना वःगु अकुशल कर्मपथ (अकुशल कर्म सिद्ध जुइत

पूर्ण जूगु अंग) पूर्ण जुया अत्रोचि आदि अपायय् आः हाकन पतन जुइ फूगु अनन्तरूपं थःपिके पुलांगु कर्मत दया च्वंगु खँ स्यूगु जूसा शायद हे छक नं न्हिलेगु, आनन्द कायेगु धयागु दइ मखुगु जुइ, निश्चय नं इपि ह्वाँय् ह्वाँय् ख्वया विलाप याना च्वना च्वनिगु जुइ ।

सत्कायदिट्ठियात हटे याये माःगु आवश्यकता

“सत्तियाविय ओमट्टो, दह्यमानो, व मत्थके ।

सक्कायदिट्ठि पहानाय, सतो भिक्खु परिब्बजे ॥”

— सगाथावग्ग पालि

अर्थात्, “भिक्षुपि ! भालां छाती कया च्वंम्ह पुरुषथे, छ्योनय् ह्वाना ह्वाना छ्वया च्वंम्ह पुरुषथे प्रमादी मजूसे सदां नं स्मृति पूर्ण जुया सत्कायदृष्टि हटे यायेया निति समथ विप्रस्सना भावना यायेगुयात थःगु ज्यानयागु तकं नं प्रवाह मतसे दृढतापूर्वक कोशिस यायेमाः ।

थ्व निगूनि उपमा हीनगु उपमा खः । धात्थे नं इपि निम्हसिके प्रत्यक्षरूपं खना च्वंगु भालायागु भय व मियागु भय ला केवल मृत्यु जुइ छु क्षणया लागी जक दुःख कष्ट जुइगु खः । परन्तु पुलांगु अनन्त अकुशल कर्म घेसुना तःगु सत्त्वपिनिगु छाती विद्यमान जुया च्वंगु गुगु सत्कायदृष्टि खः ब्र हे धात्थेगु महानगु भय जुया च्वन । यदि इपि निम्हसियां

समर्थ दुगु जूसा थःत सुया च्वंगु व ह्वाना ह्वाना च्याना च्वंगु
भाला व मियात वास्ता मयासे दकले न्हापां सत्कायदृष्टि-
यातनि हटे यायेगुया निति गुलिफत उलि याकनं कोशिस
याइगु स्वइ ।

ज्ञानया मत मालेया निति

“किन्नुहासो किमानन्दो, निच्चं पज्जलिते सति ।

अन्धकारेण ओनद्धा पदीपं न गवेसथ ॥”

— धम्मपद पालि

सर्वदा लिपा अपाय पतन जुइगु शोक मि थःगु
हृदयलय् ह्वाना ह्वाना च्याना च्वंगु द्रय्क दय्क नं गन
छिमित न्हिलेगु दु ? गन छिमित आनन्द कायेगु दु ? अविद्या
अन्धकारं थःके मदोक दया च्वंगु शोकयात सिइके मफय्क
तोपुइका च्वंपि छिमिसं प्रज्ञाया मत द्याय् ममाला ?

उपि साहू महाजन आदि मनुष्य, देव, ब्रह्मा, सत्वपित्त.
अपाय-भवय् थःगु पाः वया पतन याइगु बखतय् अनन्त पुलांगु
कर्म फुकं सक्रिय जुया वइ । गयेकि तःमागु सिमां बुछुं छम्ह
कुतुं बयेवं क्वय् च्वंपि द्वःच्छि वा फिद्वः भौचातय्गु
पुचलय् लाइबले उम्ह बुछुं इमिपाखें बचे जुइ मफुगु कारणं
इमिसं क्मते याना नइथें हे खः । मनुतनाप लिक्क लाःपि,

सा, म्यै, खिचा, फां, भौ, खा आदि थथःगु अकुशल कर्मया कारणं उत्पन्न जूपिं खः । हानं इमिके दुगु मेगु पुलांगु अकुशल कर्मया कारणं क्कन क्कन क्वयपाखे पतन जुजुं चिचिधंगु प्रेतलोक, ततःधंगु प्रेतलोक, चिचिधंगु नरक-लोकय् कथहनं क्वाहाँ वना महाअवीचि नरकय् तक नं पतन जूवनी । इपि कल्प नाश जुइवलेतिनि वल्ल अनं मुक्त जुइगु जुया च्वन । थुजापिं सत्वपिं नरक-लोकय्, प्रेत-लोकय् असंख्य अनगिन्ति रूपं दया च्वंगु दु धका अभिधम्मत्राणविभङ्ग अट्टकथालय् उल्लेख जुया च्वंगु दु । थुगु जन्मय् आपालं अकुशल कर्म याना जूपिं व न्हापा महानगु अकुशल कर्म याना तःपिं नं अपाय दुर्गति पतन मजुइ मखु धयागु वारे ला खँ ल्हानां ब्यागु हे मखु । थुगु अट्टकथालय् उल्लेख याना तःगु खँयात स्वया यंकेबले अनादि संसारय् चाचा हिला च्वंपिं प्राणीपिनि सुगति-भव, लुसि द्योने तया तःगु धू प्रमाणं अत्यन्त अल्प खः । दुर्गति-भव महापृथ्वीलय् दुगु धू प्रमाणं आपालं आपाः दु धका अनुमान याना खंके माः ।

थ्व खः अट्टकथालय् वःगु कथं मनुष्यभाव दुर्लभयात ब्यंगु खँ ।

थ्व खः कांम्ह कावलि व जुवाया उपमाद्वारा अपाय दुर्गती पतन जूम्हसिया निति कुशल न्ह्योने वइगु संभावना जन्म जन्म पतिकं क्कन क्कन तापाना वनिगु खँ । थ्व खः अट्टकथा अनुसारं मनुष्य जन्म हानं छको प्राप्त यायेगु तःसकं तापागु खँ ।

लख्य कुतुंबंगु ल्वहैया उपमा

सुगति-भवं अपाय-भवय् पतन जूपि अधिकांश रूपं समुद्रय् कुतुंबंगु ल्वहैथेतुं छगू जन्मं मेगु जन्मय् क्कन क्कन भवसिना जक वनी, अपाय संसारय् जक असंख्य जन्म पतन जुया च्वनी धयागु स्वभावयात सिइके माःगु जुया च्वन । यथे सिइका काये फत धाःसा मनुष्य जन्म प्राप्त याना कायेगु दुर्लभभाव व थ्व संसार तःसकं ग्यानापूगु खँयात नं अनुमान माना खंका काये फुगु जुया च्वन ।

थ्व खः मूलपालि व अट्टकथा अनुसारं मनुष्यभाव दुर्लभयात्त क्यंगु खँ ।

(२) दुर्लभगु मनुष्य जन्म प्राप्त जुइवं गजागु मानिशंस प्राप्त जुइ ?

Dhamma.Digital

मनुष्य जन्म धयागु कल्पवृक्ष समान

खुगू देवलोक, देवराज इन्द्र आदि देवतापिनिगु स्कन्ध सुख थन मनुष्य लोकय् हे पुसा पिना प्राप्त याःगु खः । मनुष्य जुया च्वंगु वखतय् थःगु हृदयलय् देव जाति, इन्द्र जाति पुसा पिना तःगुया कारणं लिपा खुगू देवलोकय् देवत्व, इन्द्रत्व भाव प्राप्त याइगु जुया च्वन । अऊ उलि जक मखु नीगू ब्रह्मलोकय् ब्रह्मायागु स्कन्ध देह आनुभाव, ऋद्धि सुख नं मनुष्य लोकय् हे जग स्वना प्राप्त जुइगु जुया च्वन । मनुष्य

जुया च्वंगु इलय् थःगु हृदय्य् ब्रह्मारूपी पुसा पिना उकियात
 सुरक्षा याये फत धाःसा लिपाया जन्मय् वं ब्रह्मायागु भाव
 प्राप्त याये फइगु जुया च्वन । हाकनं स्वयं मनुष्य लोक्य् साहू
 महाजन, प्रदेश राजा, एकराज, चक्रवर्ती, मान्धातापिनिगु
 सुख, ऐश्वर्य नं मनुष्य लोक्य् हे जक जग स्वना प्राप्त जुइगु
 जुया च्वन । मनुष्य जुया च्वंगु इलय् थःगु हृदय्य् साहु
 महाजननिसं मान्धाता आदि जुइगु गजागु गजागु पुसा पित
 अजा अजागु हे सइगु जुया च्वन । अनादि संसार्य् संसार
 चक्रं मुक्त जुया वंपि श्रावक बोधिया स्वामी, प्रत्येक बोधि,
 सम्यक् बोधिया स्वामी जुया च्वंपि देव, मनुष्य, ब्रह्मा, आर्य
 पुद्गल, विद्याधर, प्रख्यान्तपि पुद्गलपिसं नं मनुष्य लोक्य् हे
 जग स्वना वंपि खः । मनुष्य जुया च्वंगु इलय् थःपिनिगु
 उगु उगु बोधि पुसायात पिना वांलाक सुरक्षित यायेवं तिति
 उम्ह उम्ह आर्य पुद्गल महान पुद्गल भाव्य् थ्यनिगु जुया
 च्वन । उकि मनुष्य भूमि धयागु कल्पवृक्ष समान जुया च्वन ।
 ब्रह्मा, देव, मनुष्य, लौकिक, लोकोत्तर सुख धाक्व मनुष्य-भूमी
 कल्पवृक्षपाखें बुया वःगु फल, हः कच्चा समान खः । मनुष्य
 जन्मय् भव सम्पत्ति व भोग सम्पत्ति धका निता सम्पत्ति दु ।
 मनुष्य रूप, मनुष्य नाम, मनुष्य स्कन्ध समूहयात भव सम्पत्ति
 धका धाइ । काय्, कला व धन सम्पत्ति छेँ, बुँ, लुँ बह, रत्न,
 नगर, ग्राम आदि धका धया तःगु तथा साहू महाजन, प्रदेश
 राजा, चक्रवर्ती, मान्धाता सुख आदियात भोग सम्पत्ति धाइ ।
 इपि निगू मध्ये भव सम्पत्तियात ययेका च्वंपिसं भोग सम्पत्ति-

यात दद्याका च्वनी । अथे हे भोग सम्पत्तियात ययेका च्वंपिसं भव सम्पत्तियात दद्याका च्वनी ।

भव सम्पत्तियात येका च्वंपिसं गुकथं भोग सम्पत्तियात दद्याका च्वनी ? विद्वान सत्पुरुषपिसं च्वय् धया वइगु रूपं मनुष्य जन्म दुर्लभयात खंका च्वनीगु जुया च्वन । हानं थ्व संसार चक्रयात अत्यन्त भयंकर खंका च्वनी । मनुष्य जन्मयागु कल्पवृक्षभावयात नं इमिसं खंका च्वनी । उर्पि विद्वान पण्डितपिसं 'यदि जिमिसं आः प्राप्त याना च्वनागु साहु, महाजन, प्रदेश राजा, एकराजा, चक्रवर्ती, मान्धाता सुख ऐश्वर्ययात प्रमुख स्थान बिया उकी हे आशक्त जुया दिन बिते याना च्वन धाःसा आः जिमित प्राप्त जुया च्वंगु तःसकं दुर्लभगु मनुष्य जन्म, मनुष्य स्कन्ध कल्पवृक्ष मानौ अंकुश तोधूगु कचा मचा तोधूगु सुखागु दँ समान विनाश भावय् थ्यथें थ्यंका च्वने माली' धका विचा याइ । गुकिं आः प्राप्त जूगु भोग सम्पत्तियात त्याग याना आः प्राप्त जूगु भव कल्पवृक्षयात दिनपर दिन वृद्धि याना, दिन, महिना, वर्ष बिते याये फत धाःसा आः क्हीत गुलि नं प्राप्त जूगु भव सम्पत्ति व भोग सम्पत्ति खः व लिपा दोच्छिगु जन्मं मयाक, लाखौं जन्मं मयाक प्राप्त जुइ । उलिजक मखु देवतायागु सुख, ऐश्वर्यं, इन्द्रयागु सुख ऐश्वर्यं नं लिपा दोच्छिगु जन्मं मयाक, लाखौं जन्मं मयाक प्राप्त जुइ, अरु उलिजक मखु महाकल्प आपालं आयु दया सुख प्राप्त जूपि ब्रह्मापिनिगु ऐश्वर्यं तक नं प्राप्त जुइ । उलिजक मखु उत्तमगु श्रावक बोधिज्ञान, प्रत्येकबोधि ज्ञान,

सम्यक्सम्बोधि ज्ञान नं प्राप्त जुइ धका खंका च्वनी । श्व हे कारणं विद्वान सत्पुरुषपिसं अथे खंका कासेंसिं दिन, महिना, वर्ष, व्यर्थं मच्छ्वसे गुलिगुलिसिनं थःगु ल्हातय् दुगु साहु, महाजन, प्रदेश राजा, एकराजा, चक्रवर्ती, मान्धाता सुख ऐश्वर्यय् आशक्त मजूसे दान काः वइपि पुद्गलपित चकंगु ल्हातं दान बिया दिन बिते याना च्वनी । थुगु रूपं भव सम्पत्ति ययेका च्वंपिसं भोग सम्पत्तियात त्याग याना च्वनीगु जुया च्वन ।

भोग सम्पत्ति ययेका च्वंपिसं भव सम्पत्तियात गुकथं दद्याका च्वनी ? दुर्लभगु मनुष्य जन्म प्राप्त जूसां थुजापित संसार भययात व भव कल्पवृक्षयागु महत्वयात खंके फइगु प्रज्ञा ज्ञान व ज्ञानया मिखा दइमखु । इमिसं वर्तमान मनुष्य जीवनय् प्राप्त जुया च्वंगु भोग सम्पत्तियात सुरक्षा याना तयेगु, वृद्धि याना यंकेगु, भोग याना च्वनेगुली हे जक दिन बिते याना च्वनी । इपि थुजागु ज्यां हे अन्त जुया वनी । इमि नितिं मनुष्य जन्म, मनुष्य स्कन्ध, कल्पवृक्ष धयागु अंकुर तोधूगु, कचामचा तोधूगु सुखागु दैथें जुया वनी । थुगु रूपं भोग सम्पत्ति ययेका च्वंपिसं भव सम्पत्ति दद्याका च्वनिगु जुया च्वन । भवयात गौरव तथा च्वंपिसं दान, शील, बहूश्रुत धर्म दिनपर दिन अभिवृद्धि यायेगुली ध्यान तथा च्वनी । भोग सम्पत्तियात महानता खंका च्वंपिसं लौकिक उन्नति वृद्धियात गौरव तथा मान्यता बिया च्वनी ।

शुकथं संक्षिप्तं धाल धाःसा मनुष्य लोक्य् प्यथी
प्रकारयापि मनुत दया च्वन । गथेकि—

(क) धर्मयागु अभिवृद्धि यायेगुली चित्त आपाः तथा
लौकिक वृद्धि यायेगुली कम चित्त दुपि ।

(ख) लौकिक अभिवृद्धि यायेगुली चित्त आपाः तथा
धर्म वृद्धि यायेगुली कम चित्त दुपि ।

(ग) धर्म्यं नं लौकिक्यं नं वच्छि वच्छि चित्त दुपि ।

(घ) निगूपाखे नं अलग्ग जुया निरर्थकगु ज्या खँय्
लगे जुया च्वंपि ।

थौकन्हेया काल्य् धर्म्यं नं लौकिक्यं नं चित्त वच्छि
वच्छि तःपि दत धाःसा नं प्रशंसा यायेवहः जू । धर्म्यं चित्त
आपाः वंपि जुल धाःसा ला धाये माःगु हे मखुत । यदि
लौकिक उन्नति वृद्धि यायेगुलि जक आपालं मन तल धाःसा
इमित मनुष्यभाव दुर्लभ धयागु भतिचा जक खंम्ह धका
धाइ ।

निगू पक्ष्यं नं उन्नति वृद्धि जुइगुली अलग्ग जुया
च्वंपित्त लोकया मिखा व धर्मया मिखा निपां कांम्ह धका
धाइ । दुश्चरित्र धर्म्यं लगे जुया च्वंपि मनुष्य ल्याख्य्
दुथ्याकेवहः मजू । बुद्धकालीन व जातककालीन इलय् साहु,
महाराज, प्रदेश राजा, एकराजा सुख ऐश्वर्ययात खँ फायेथँ
त्याग याना, छेँ, गाम्य्, नगर्य्, देश्य् च्वंपि फुक्क त्याग
याना अरञ्ज जंगलय् वंपित हे दुर्लभ मनुष्यभावयात स्यूपि

धका धया तःगु दु । थुगु रूपं अत्यन्त दुर्लभगु मनुष्य भावयात्
गुगुं कालय् छकः बांलाक प्राप्त जूगु बखतय् भोग सम्पत्ति
दद्याका भव सम्पत्ती प्रेम याना भव कल्पवृक्षद्वारा उत्पन्न जूगु
उत्तमगु महानगु आनिशंस फल अनन्तयात् थःगु कायबल,
ज्ञानबलद्वारा सदुपयोग याये फुर्पित हे जक मनुष्यभाव दुर्लभ
प्राप्त जूपि धका धायेबहः जू ।

थ्व खः बुद्ध शासनं पिने मनुष्य जुवा जन्म काः वःपि
मनुष्यपिनिगु मनुष्यभाव दुर्लभ क्यना तःगु खँ ।

शासनय् दुने चूलावर्पित लाभ जुइगु अनन्त आनिशंस
फल बुद्धोत्पाद दुर्लभया अनन्त आनिशंसया दुने लाना च्वंगु
खँ क्यनितिनी ।

बुद्धोत्पाद दुर्लभभावयागु प्रकाशन

बुद्ध उत्पन्न जुइगु दुर्लभ

आः बुद्धोत्पाद दुर्लभ धयागु वारे खँ कने त्यना—बुद्ध
उत्पन्न जुइगु दुर्लभ धयागु कल्पया कथं दुर्लभ व थःथपिनिगु
व्यक्तिगत कथं दुर्लभ जूगु कया निगू कथं दुर्लभ क्यना तःगु दु ।
बुद्धया उत्पत्ति कल्पया कथं व थःथपिनिगु कथं गुकथं दुर्लभ
जुइ ? थुपि निगू मध्यय् न्हापांयागु न्ह्यसःया लिसः नि थन
बिइ त्यना । छगू महाकल्प धयागु गुलि दीर्घकाल धाःसा

हाकः छगू योजन', व्याः छगू योजन, जाः छगू योजन दुगु
 छगः ल्वहँया पर्वत दु । उगु ल्वहँया पर्वतयात सच्छि दँय् छको
 वा द्वोछि दँय् छको अत्यन्त नायूगु कपाचं ब्वब्व स्यास्यां
 हुइबले आपालं काल विते जुइ धुंका उगु ल्वहँया पहाड ज्यला
 मदया वनी । परन्तु थुलिया दुने छगू महाकल्पया काल फुना
 वनी मखुनि । थुकथं छगू महाकल्पया आयु थुलि ताहाकः
 धका कना विज्याना तःगु जुल । लोकय् बुद्ध उत्पन्न जुइगु
 धयागु थजागु महाकल्प सच्छिगू द्वोछिगु विते जुइ धुंका तिनि
 चूला वइगु जुया च्वन । गुवलें गुवलें फिद्वो कल्प विते जुइ
 धुंका तिनि चूला वइगु जुया च्वन । गुवलें गुवलें थजागु
 महाकल्प लाख विते जुइ धुंका तिनि चूला वइगु जुया च्वन ।
 थुजागु महाकल्प लाखौं विते जुइ धुंका वल्ल छको बुद्ध
 उत्पत्ति जुइगु कल्प चूला वइगु जुया च्वन । गुवलें गुवलें
 भजागु महाकल्प असंख्य विते जुइ धुंका जक वल्ल बुद्ध उत्पत्ति
 जुइगु कल्प चूला वइगु जुया च्वन । थन असंख्य धयागु
 महाकल्प छगू करोड विते जुया वनीगु वखतय् छगू अंक ल्याः
 याना हानं महाकल्प २ करोड वने धुनेवं निगू अंक याना
 महाकल्प ३ गू करोड, ४ गू, ५ गू याना ल्याः याना गुलि नं
 ल्याः खायेगु अंकत दुगु खः फुना वनी परन्तु बुद्ध उत्पन्न जुइगु
 कल्प शून्य हे जुया च्वनी । थुलि थपाय् हाकःगु शून्य कल्पयात
 हे छगू असंख्य धाःगु खः । थजागु शून्य कल्प असंख्य विते जुइ

१. योजन धयागुली प्यक्वय् दु ।

धुंका तिनि लोकय् बुद्ध उत्पन्न जुइगु छक चूला वइगु खः ।
 थुकथं बुद्ध उत्पन्न जुइगु चूला वइगु कल्प च्वय् कना वयागु
 त्वहँया पहाड उपमा अनुसारं असंख्य असंख्य काल ताहाकः
 जुया च्वन । मनुष्ययागु आयु छगू लाख वर्ष दया च्वनिगु
 इलय् बुद्धशासनया अवधि २ गू, ३ गू लाख वर्ष जक दइगु
 जुया च्वन । उगु कल्पय् मेगु ल्यं दनिगु असंख्य असंख्य वर्ष
 शून्य शून्य वर्ष जुया विते जुया वना च्वनी ।

थ्व खः बुद्ध उत्पन्न जुइगु कल्प दुर्लभ जूगुयात
 क्यंगु खँ ।

बुद्ध व बुद्धशासनय् चूलावये थाकुगुयात क्यना तःगु खँ

आः थन निगूगु न्ह्यसःया लिसः विइ त्यना—छम्ह
 छम्ह सत्वया उत्पन्न जूगु इलय् गुकथं चूलावये थाकू धाःसा
 बुद्ध उत्पन्न जुइगु छगू जक चक्रवाल दु, मेमेगु चक्रवाल अनन्त
 वाकि दनी । उगु मेमेगु चक्रवालय् बुद्ध उत्पन्न जुया बिज्याइ
 मखु । सत्व धाईपिं फलानाम्ह फलानाम्ह थुगु थुगु हे चक्रवालय्
 जक सदा नं चाचा हिला च्वनी धयागु निश्चित मदु । गथेकि
 थुगु जम्बुद्वीपय् यक्व जन्म चाचा हिला च्वंपिं फलानाम्ह
 फलानाम्ह थुगु थुगु नगरय् हे थुगु थुगु गामय् हे जक सदानं
 सदां चाचा हिला च्वनी धयागु निश्चित मदुगुथें खः । च्वय्
 च्वय् आकाशय् चाचाहिला च्वंपिं गृद्धतय्सं थः क्वसं द्वलंद्र,
 लाखौं लाख बुँया फाँतयात खनीथें अथे हे च्वय् च्वय्या
 ब्रह्मलोकय् च्वना च्वंपिं ब्रह्मापिसं नं थः क्वय् दुगु आपालं

चक्रवालयात थःगु साधारण मिखां खंके फूगु जुया च्वन । हाकनं अनन्त चक्रवाल्य नं ब्रह्मापि उगु हे रूपं दया च्वन । उगु उगु ब्रह्मलोकं च्युत जुइगु बखतय् थःपिसं खंगु चक्रवाल्य दुने नं उत्पत्ति जूवने फु । व उत्पत्ति जूवनिगु चक्रवाल्य निकन्ति (जन्म जूवनेगु प्रबल इच्छा) या आधारं उगु चक्रवाल्य आपालं आपालं कल्प जन्म कया चाहिला च्वनी । थुगु हे रूपं तनंतं फसं पुइकीथें पुइकः यंका च्वनी । नियत भविष्यवाणी प्राप्त जूपि बोधिसत्वपि हे जक थुगु चक्रवाल्य स्थायी रूपं जन्म काः वया च्वनी । बुद्ध उत्पन्न जुइगु काल चुलावइगु बखतय् थुगु चक्रवालया छ्वाखेरं छिद्रोल चक्रवाल्य दुपि देव, ब्रह्मापि जक मुक्त जुइ । अनं पिनेयागु चक्रवाल्य च्वपि देव, ब्रह्मापि मुक्त जुइ मखु । मनू जुया जन्म जूसां जम्बुद्वीपय् जन्म जूपि जक मुक्त जुइ । मेगु स्वंगू द्वीपय् च्वपि तथा मेमेगु चक्रवाल्य च्वपि सत्वपि मुक्त जुइगु अवसर मद्रु ।

थुजागु खँयात विचार याना स्वयेगु बखतय् छम्ह छम्ह सत्वया मनुष्य जन्म कायेगु दुर्लभसिकं भगवान् बुद्ध उत्पन्न जूगु शासन चूलावइगु लाख, दसलाख गुणां मयाक दुर्लभगु जुया च्वन । थुकथं बुद्ध उत्पन्न जुइगु कल्प चूलावइगु अत्यन्त थाकूगु खः । अरु थ्व सिकं नं छम्ह छम्ह सत्वया बुद्धशासन चूलावइगु छगू लाख गुणा, छिगू लाख गुणां मयाक फन हे थाकू धका सिइका कायेमाः । लाखौं, करोडौं बुद्धपि उत्पन्न जुइ धुंकूसा नं छगूलि मेगु चक्रवाल्य फसं पुइका च्वन धाःसा बुद्ध उत्पत्ति चूलावइगु ला अथें ति बुद्ध उत्पत्ति जूगु समाचार तक

नं सिद्धमखु । थुगु चक्रवाल्य् हे नं चाचा हिला च्वंसां नं भगवान् बुद्धया शासन दुवले चूलावइगु तःसकं थाकू । बुद्ध उत्पन्न मजुइगु कल्प नाप चूलावल धाःसा नं भगवान् बुद्धया शासनयात खनी मखु । भगवान् बुद्ध उत्पन्न जुइगु कल्प जूसां तवि भगवान् बुद्धया शासन स्थिर जुइगु काल तःसकं चिहाकः जुया च्वन । कल्पया आयु नाप तुलना याना स्वयेगु बखतय् बुद्ध उत्पत्ति जुइगु अवधि मिखा फुति यायेगु समय, हाबलासा त्वइगु समय समान अल्प जुया च्वन । भगवान् बुद्धया शासन स्थिर जुया च्वंगु अवस्थाय् थः तिर्यक योनी जन्म जुया च्वन धाःसा वया निति नं शासन चुके जुया वंगु जुल । हानं शासन लोप जुइ धुंका अंधकार जुया च्वंगु अवस्थाय् मनुष्य जुया जन्म काः वसां बुद्धशासन चुके जुइगु जुल । लिपा आपालं कल्प विते जुइ धुंका बुद्धया शासन छक उत्पन्न जुइगु अवस्थाय् हे थः नरकय् पतन जुया च्वन धाःसा वया निति नं शासन चुके जुया वंगु जुल । थुकथं भगवान् बुद्धया शासन दुगु अवस्थाय् थःपिं अष्टदोषय्^१ लाना बुद्धपिनिगु संख्या लाखौं, करोडौं उत्पन्न जुइ धुंकासां छकः जक जूसां चूलाके तःसकं हे थाकूगु जुया च्वन ।

आलारकालाम तपस्वी मृत्यु जूगु न्हेन्हू जक न्हापा लागुलि वया निति छगू बुद्धशासन चुके जुल । अथे हे उद्दक

१. अष्टदोष धयागु खँ सीकेत दीघनिकाय नेपाल भाषा पृ. ४७९ या

‘च्याता अक्षण समय’ स्वया दिसँ—सम्पादक ।

तपस्वीया मृत्यु चच्छि जक न्ह्यो जूगुलि वया निति छगू शासन चुके जुल । उपि तपस्वीपि अरूप भुवनय् उत्पन्न जुल । हानं थुपि छक मनुष्य जन्म जू वइवले शून्य कल्पय् लाः वइगु जुया च्वन । थुकथं चच्छि जक पाःगु कारणं उलिमछि पाः वंगु जुल । थुगु रूपं विगत अनमतग संसारय् फी ग्वः प्रमाणं मयाक बुद्धपि उत्पन्न जुया लाखौं करोडौं बुद्धपि उत्पन्न जुया विज्यापि मध्ये छम्ह हे नं थुमि निति बांलाक चूमलागुलि थौतक नं संसारय् डुवे जुया च्वने माल । थन बांलाक चूलागु मखु धाःगुया अर्थ मुक्त जुइ फयेक मखं धाःगु खः, नियत भविष्यवाणी प्राप्त जुइ फयेक मखं धाःगु खः । थथे बांलाक चूमलागुलि सामान्य कथं जक भगवान् बुद्धयागु शासन चूला वोसां तवि बांलाक क्वातुक ग्रहण याये मफुगु कारणं लिपा जुइम्ह भगवान् बुद्धयागु भरोसा कया जीला धका आशा कया थःत थःम्हंतुं छले याना च्वंगु जुल ।

उलि जक मखु भगवान् बुद्ध छले जुइगु असंख्य अनन्त धर्मत थःगु शरीरय् दुने दुगु कारणं भगवान् बुद्ध छम्ह ला छु लिपा लिपा जुया विज्याइपि लाखौं करोडौं बुद्धपि तक नं छले जुइ फुगु संभावना दनी । थुगु समयय् चूलाना च्वंगु बुद्धशासन बांलाक क्वातुक धारण याये मफुगु कारणं लिपा जुया विज्याइम्ह आर्य मैत्री बुद्धया भरोसा कयां जीथें अथवा लिपा जुइम्ह बुद्धयागु भरोसा कया जीथें मती धारणा याना च्वन धाःसा लिपा जुया विज्याइम्ह आर्य मैत्री बोधिसत्वयागु ना छु खँ, थुगु हे रूपं चित्त जुया च्वन धाःसा लाखौं करोडौं

बुद्धपि नं छले जुया वनिगु संभावना दनी । समय मौका
धयागु नखसिस-सुत्त देशना अनुसारं अभिधम्मत्राणविभङ्ग
अट्टकथालय् कयना तःगु अनुसारं सिइका कायेगुयात कयंगु
खँ जुल ।

अनं मेगु थःके आः दया च्वंगु श्रद्धा प्रज्ञा आदि कुशल
धर्मयात दुर्बल याइगु लोभ, दोष, मोह, मान, दिट्ठि आदि
अकुशल धर्म प्रबल जुइगु आदि सिइके माःगु खँत आपालं
हे दनी ।

थ्व खः मनुष्यभाव दुर्लभ सिकं नं, लोकय् बुद्ध उत्पन्न
जुइगु सिकं नं भगवान् बुद्धयागु शासय चूला वइगु लाखौं
करोडौं दुगुणा दुर्लभगु खँयात कयंगु खँ ।

[बुद्ध उत्पन्न जुइगु दुर्लभ गुकथं धयागु प्रश्नया
लिसः क्वचाल ।]

Dhamma Digital

—:०:—

बुद्धशासन व मनुष्यभाव

भगवान् बुद्धया शासन चूला वइगु बखतंय् गजागु
अनन्त आनिशंस प्राप्त जुइ धयागु निगूगु प्रश्नया लिसः
न्ह्यथने—

मनुष्यभाव दुर्लभ धयागु खँया सिलसिलाय् महाअट्ट-
कथा अनुसारं क्यना वयागुथें हे गुपिं सत्त्वपिके गुबले तक
नामरूप धर्मयात 'जिगु आत्मा' धका धारणा दुगु सत्कायदृष्टि
दया च्वनी उबले तक उपिं सत्त्वपिके न्हापा न्हापायागु अतीत
भवय्, अतीत कल्पय्, अतीत संसारय् मूर्ख जुया वये धुंगु,
भूल याना वये धुंगु, दुश्चरित्र कर्म अनन्त थःगु हृदयलय्
(निरन्तर रूप छुटे मजुइक) च्वना च्वंगु दनी । उगु पुलां पुलांगु
दुश्चरित्र कर्म, दुश्चरित्र ऋण छुटे मजुइक छधी छपाय् जुया
च्वंगु कारणं दकले च्वय्यागु अरूप भुवनय् महाब्रह्मा जुया
च्वंसां नं इमिके थःगु हृदयलय् क्वातुक धारणा याना च्वंगु
अपायया खिपः, अवीचियागु खिपः अनन्तरूपं विद्यमान रूपं
दया च्वनी । वथें हे सत्त्वपिनि उगु सत्कायदृष्टि दया च्वंतले
अनागतकालय् चाचा हिला च्वने माःगु जन्मय् अनन्त दुश्चरित्र
कर्म यायेगु निरति मिथ्या बीज नं अनन्त दइतिनि तथा मिथ्या
मार्गय् लाकीगु क्लेश बीज नं अनन्त हृदयलय् छुटे मजुइक घाना

तये माःगु दइतिनि । गुवले अनत्तलक्खणयात् वांलाक खंका
 पूर्णरूपं सत्कायदृष्टि निरोध जुइ उवले अतीत व अनागत
 कालयागु अनन्त दुश्चरित्र कर्म धाक्व छगू पाखं हे मदया
 वनी । अलेतिनि उम्ह व्यक्ति अनमतग्ग संसारय् न्ह्याक्व हे
 चाचा हिला च्वंसां पूर्णरूपं अपाय संसारं मुक्त जुइ । अपाय
 संसारं जक मखु अष्टदोषं नं विलकुल मुक्त जूम्ह जुइ ।
 ऋद्धि आनुभाव सुख ऐश्वर्यं ज्ञान बुद्धि हीनगु मनुष्य
 जाति, देव जाति, ब्रह्मा जाति विल्कुल जुइ मखुत । महानगु
 ऋद्धि आनुभाव सुख ऐश्वर्यं दुगु उत्तमगु मनुष्य आर्य जाति,
 देव आर्य जाति, ब्रह्मा आर्य जाति हे जक उत्पत्ति जुइगु
 जुया च्वन ।

ध्व खः सत्कायदृष्टि निरोध जुइवं सम्पूर्ण अतीत व
 अनागतयागु अनन्त दुश्चरित्र कर्म निर्मूल जुइगुयात् क्यंगु खँ ।

शासनं पिने च्वंपि गुलि नं मनुष्य-पण्डित, देव-पण्डित
 व ब्रह्मा-पण्डितपि दुगु खः इमिसं न्हापा न्हापा याना वयागु
 तथा लिपा याइतिनिगु दुश्चरित्र कर्मयात् नं थःगु ज्ञानं
 सिइका काये फु । परन्तु अकुशलया मूल जुया च्वंगुया कारण-
 यात् धाःसा थुमिसं सिइके फइमखु । अक थुजागु खँ बोधिसत्व
 जुया बिज्याइपिसं तक नं सिइका काये फइमखु । बोधिवृक्षया
 न्वय् थ्यंका बुद्ध जुइगु समीपय् थ्यनीवले तिनि थुजागु खँ
 सिइका काये फइगु जुया च्वन । उंपि देव, ब्रह्मा, मनुष्यपिसं
 बुद्ध शासन चूलाइवलेतिनि उगु भवचक्रं विलकुल मुक्त जुइ

फइ धका सिइका स्यूस्यूगु जन्मपत्तिकं भगवान् बुद्ध चूलाइगु
 आशा कया च्वनी । वसपोलया धर्मयात हे जक आशा कया
 च्वनी । अथे हे भगवान् बुद्धया शासनयात हे जक आशा
 याना च्वनी । बुद्धोत्पाद दुर्लभ धयागु महत्वपूर्णगु खँयात
 इमिसं अनेक प्रकारं प्रकाश याना च्वनी । भगवान् बुद्धया
 शासन चूलार्पि जोतिक सेठ, जटिल सेठ आदिर्पिसं सेठयागु
 सुख ऐश्वर्ययात त्याग याना भगवान् बुद्धयागु शासनयात
 पूर्णरूपं ग्रहण याना कागु जुया च्वन । भदिय जुजु, पक्कुसाति
 जुजु, महाकप्पिन जुजु, आदिर्पिसं हे नं राज्य सुख त्याग याना
 भगवान् बुद्धयागु शासनयात पूर्णरूपं ग्रहण याना काल ।
 प्यंगू द्वीपया अधिपति जुया च्वर्पि चक्रवर्ती जुजुर्पिसं चक्रवर्ती
 सुख ऐश्वर्ययात त्याग याना भगवान् बुद्धयागु शासनयात
 पूर्णरूपं ग्रहण याना काल । थुकथं विभिन्न व्यक्तिर्पिसं विभिन्न
 तहलं सेठया ऐश्वर्य, राज्य सुख ऐश्वर्य तकं त्याग याःगु छाप्
 धाःसा थुर्पि फुकं च्वय् कना वयागु अतीत व अनागतया अनन्त
 दुश्चरित्र कर्मत सत्काय्दृष्टिया परिवार हे जुया च्वंगुलि खः ।
 उगु सेठया ऐश्वर्य, राज्य सुख ऐश्वर्य म्वाना च्वंतले खंखंपति
 हर्ष जुया च्वनी, प्रशन्न जुया च्वनी । परन्तु थुर्पि मृत्यु जुइ
 त्यनिइगु इलय् उकियात स्वयेगु तकं साहस दइमखु । स्वये
 माली धका तःसकं ग्याना च्वनी । यदि उकीयात लुमंका
 मरण जुल धाःसा अपाय दुर्गती वनिगु जुया च्वन ।

भगवान् बुद्धयागु शासनयात पूर्णरूपं ग्रहण याये
 धुं कुर्पिसं अनमतग संसारय् जन्म जन्मपत्तिकं नापं दया च्वंगु

सत्कायदृष्टि प्रमुख अनन्त दुश्चरित्र कर्मयात पूर्णरूपं निरोध
 याना अतुलनीय महानगु सुख प्राप्त याना काइगु जुया च्वन ।
 थुमु जन्मं लिपा वया निति अपाय संसारं नं मुक्त जुइ, मिथ्या
 दुश्चरित्र कर्म धाक्त्रं नं मुक्त जुइ, हीन जाति, हीन वंश,
 विरूप जुइगु, अलक्षण जुइगु, चरित्र भ्रष्ट जुइगु, बुद्धि हीन
 जुइगु इत्यादिपाखें मुक्त जुइगु जुया च्वन । भगवान् बुद्धयागु
 शासन पूर्णरूपं ग्रहण यायेगु धाःगु हे त्रिलक्षणयात तःसकं
 उद्योग वीर्यं दय्का नामरूप धर्मयात 'जिगु शरीर', 'जिगु
 आत्मा' धका द्वंगु धारणा दुगु सत्कायदृष्टि पूर्णरूपं निरोध
 याना भगवान् बुद्धया धात्थेंयाम्ह पुत्र, धात्थेंयाम्ह पुत्री धायेका
 आर्यं जाति भावय् थ्यंक् धारण याना च्वनेगुयात धाःगु खः ।

थुकथं भगवान् बुद्धया धात्थेंयाम्ह पुत्र, धात्थेंयाम्ह
 पुत्री जुया आर्यं भावय् थ्यंपि थुगु जन्मनिसें जन्म जूथूयाय्
 कल्पं कल्प आयु दया जन्म जुइ । धर्मचक्षु नं थःके सदां दया
 च्वनी इमिगु लागी शासनं पिनेयागु कल्प धयागु गुवलें दइमखु ।
 इमित निर्वाण प्राप्त जुइगु अन्तिम जन्मय् तक नं परियत्ति
 शासन सदा नं उपलब्ध जुया च्वनी । थथे हे पटिपत्ति शासन
 व पटिवेध शासन नं सदां दया च्वनी । इमिगु लागी लिपा
 लिपा जुया विज्याइपि बुद्धपिनिगु आशा काये माःगु आवश्यकता
 नं मंत, बुद्धशासनयागु आशा भरोसा काये माःगु आवश्यकता
 नं मंत । भगवान् बुद्धयागु शासनयागु आशा भरोसा
 कया च्वने माःगु दुःख नं मंत । थुकथं बुद्ध शासन चूलावइगु
 बखतय् अनन्त महानगु आनिशंस प्राप्त जुइगु जुया च्वन ।

थुजागु महान आनिशंस प्राप्त याइपिं हे जक भगवान् बुद्धयागु शासन चूलावपिं धायेबहः जू । छायाधाःसा बुद्धोत्पाद दुर्लभ धयागु थुजागु अनन्त आनिशंस प्राप्त जुइगु जुया हे लोकय महत्वपूर्णगु वाक्य उच्चारण याना तःगु जुया च्वन ।

बुद्धोत्पाद दुर्लभ धयागु खँ क्वचाल ।

[वाकि स्वंगू दुर्लभया आनिशंसयात विस्तारं क्यना तयागु खँ मण्डले नगर बुद्ध धर्म शासन प्रचार समितिया सचिव धार्मिक विभागया छम्ह कर्मचारीं माउँ तो धयाम्हसिनं न्यंगु न्ह्यसःयात जिं बियागु लिसः दुगु 'उत्तम पुरुष दीपनी' धयागु सफूया अन्तय ओवाद कथालय स्वया यंकि ।]

— १० —

Dhamma.Digital

पञ्चस्कन्ध

आः थन खन्धवग्ग संयुत्त पाली^१ कना तःगु अनुसारं पञ्चस्कन्धयात उपमाद्वारा व्याख्या याना तःगुयात प्रस्तुत याये—

फेणपिण्डूपमं रूपं, वेदना पुष्फुलूपमा ।
मरीचिकूपमासञ्जा, सङ्खारा कदलूपमा ।
मायुपमञ्च विञ्जाणं, देसिता दिच्चबन्धुना ।

रूपस्कन्धयात पिजाया धिक्कार्थे भाविता यायेमाः ।
वेदनास्कन्धयात लः प्वप्वचार्थे, संजा स्कन्धयात मृग तृष्णार्थे,
सङ्खार स्कन्धयात केरामार्थे, विञ्जाण स्कन्धयात जादूगरार्थे
भाविता यायेमाः । थुकथं सूर्यया वंश जुया विज्याकम्ह
(आदित्यबन्धु) भगवान् बुद्धं आज्ञा जुया विज्यात ।

रूपस्कन्ध

किञ्च, भिक्खवे, रूपं वदथे ?—रूपपति रूपती'ति खो,
भिक्खवे, तस्मा रूपन्ति वुच्चति । केन रूपपति ? सीतेनपि

१. संयुक्त निकायपालि II. पृ. ३१२, (हि) II. पृ. ३८२.

रूपति, उण्हेनपि रूपति, जिघच्छायपि रूपति; पिपासायपि रूपति, डंसमकस वातातप सरीसप सम्फस्सेनपि रूपति । रूपति रूपतीति खो, भिक्खवे, तस्मा रूपं ति वुच्चति ।

— स्कन्धवग्ग संयुत्त पालि

“भिक्षुपि ! रूप धका छु कारणं धाःगु खः ? भिक्षुपि ! रूप धयागु हिला वनिगु पाना वनिगु जुया हे रूप धका धाःगु खः । गुगु कथं हिला वनिगु पाना वनिगु ? शीतया कारणं नं हिला वनिगु जुया च्वन, उष्ण तेजया कारणं नं हिला वनिगु जुया च्वन, नये पित्याना दाह जूगुया कारणं नं हिला वनिगु जुया च्वन, प्याचाया दाह जूगुया कारणं नं हिला वनिगु जुया च्वन, पति, भुजिं नं न्याना, क्वाःगु स्वाउं गु निभाया तेजं, सर्प आदियागु कारणं हिला वनिगु, पाना वनिगु जुया च्वन । भिक्षुपि ! उकिं हे थुक्रियात ‘रूप’ धाःगु खः ।

व्यवहार पृथ्वी

उक्त पाली सीतेनपि रूपति, उण्हेनपि रूपति धया नःगुयात थन संक्षिप्तं कने त्यना । पृथ्वी, आपो, तेजो व वायो धयागु प्यंगू धातु मध्ये पृथ्वी धातु धयागु ‘लोक व्यवहार पृथ्वी’ व अभिधर्मय् कना तःगु ‘परमार्थ पृथ्वी’ धका निगू प्रकारयागु पृथ्वी दयाच्वन । उकी मध्यय् ‘व्यवहार पृथ्वी’

धयागु परमाणु अणु, तज्जारी = (अणु अणु मिले जूगु छ्मू संयोग), रथरेणु, ससि, सि, हामो, जाकि, तच्छोनिसें कया महापृथ्वी, सुमेरु पर्वत आदि तक नं धी चिना च्वंगु पांय् चिना च्वंगु पदार्थयात 'व्यवहार पृथ्वी' धाइगु खः ।

सत्त्वपिके दयाच्वंगु सँ, चिमिसँ आदि पदार्थ सण्ठान (आकार) आदि मिखां खंके फुगु पदार्थयात व्यवहार पृथ्वी धाइ । व्यवहार पृथ्वी धाक्व धात्थेंगु पृथ्वी धातु मखुनि, धात्थेंगु पृथ्वी मखुनि । थुकियात अनित्य, दुःख, अनात्म कथं स्वये मज्यू । विपस्सना ज्ञान धयागुलि परमार्थ धर्मयात सदां नं आरम्मण याना च्वनी । उकि च्वय् कना वयागु पृथ्वी धात्थेंगु परमार्थ पृथ्वी मखुनि (व ला) व्यवहार पृथ्वी मात्र खः । व्यवहार पृथ्वी धयागु धात्थें दुगु धर्म कथं स्वये मज्यू, पारख नं याये मज्यू छायाकि धात्थें दुगु धर्म मखुगु जुया स्वभावय् मला, धात्थें दुगु धातुइ मथ्यं, उकि थ्व विपस्सना ज्ञानया विषय वस्तु मखु । परमार्थ पृथ्वी धयागु छ्मू छाःगु क्रिया (स्वभाव) मात्र खः । उगु उगु वस्तुयात ल्हातं कया कोत्यला थाना, परीक्षा याना स्वयेगु वखतय् क्यातुगु छाःगु धका न्ह्याम्हसितं सिया च्वं, अथे सिया च्वंगुली प्रज्ञप्ति स्यूगु व परमार्थ स्यूगु धका निथी दु—नायूगु वस्तुलय् नायूगु क्रिया (स्वभाव) व उगु वस्तु सहित याना स्यूगुयात प्रज्ञप्ति स्यूगु जक धाइ । थ्वयात परमार्थ स्यूगु मखु, चित्तं स्यूगु, संज्ञां स्यूगु जक धाइ, धात्थेंगु ज्ञानं स्यूगु मखु । उगु वस्तुलय् दुगु

नायूगु क्रिया मात्रयात् अलग्ग छुटे याना स्यूगुयात हे जक परमार्थं स्यूगु धका धाइ । थुपि प्रज्ञप्ति स्यूगु मखु, ज्ञानं स्यूगु खः, चित्तं स्यूगु मखु, संज्ञां स्यूगु मखु । थुपि अलग्ग छुटे याना स्यूगु धयागु उगु वस्तुलय् दुगु पृथ्वी धातु जक मखु आपो धातु, तेजो धातु, वायो धातु, वर्ण धातु, गन्ध धातु, रस धातु, भोज धातु—थुपि न्हेगु प्रकारया धातु थुकी समावेश जुया च्वंगु दनी । थ्व न्हेगु धातुया स्वभावश्च नायूगु ल्वाक ज्याना मवकेया निति वस्तु छगूयात नायू धका धायेगु वखतय् व न्हेगु नं धातुलि पृथ्वी धातु छगूली दुध्याना च्वंगु दु धका सिइके माः ।

थ्व वस्तु, थ्व अणु, थ्व चिमिसँ इत्यादि रूपं द्रव्य पदार्थं प्रज्ञप्ति सण्ठानयात चित्तय् ल्वीका, सिइका धया च्वनिगु जुया हे प्रज्ञप्ति जक स्यूगु खः । थिया स्वइगु वखतय् काय विञ्ज्राणं पृथ्वी धातु मुक्कयात् सकासे वस्तु नायू धका सीका च्वनी । थ्व नायूगु वस्तुलय् नायु क्रिया (स्वभाव) धयागु परमार्थं पृथ्वी धातुयात द्रव्य वस्तु नामक प्रज्ञप्ति अलग्ग ज्ञानं छुटे याना कायेगु विधि खः ।

उगु वस्तुलय् नायूगु क्रियायात परमार्थं पृथ्वी धातु धया तःगुलि नं उगु वस्तुलय् दुगु धातु फुक्क नायूगु परमार्थं पृथ्वी धातु धागु मखु । यदि छगू हे जक पृथ्वी धातु खःगु जूसा अलग्ग अलग्ग छुटे याये मज्यूगु जूवनी ।

परमार्थ पृथ्वीया विशेषता

परमार्थ धर्मया विशेषतायात थुकथं म्हसिइके फु ।
 परमार्थ धर्म धयागु टुक्रा टुक्रा याना स्वये मज्जू । हानं मिखां
 प्रत्यक्ष खने दय्क परिवर्तन जुया वंगु नं खंके फइमखु ।
 'मनूतय्सं छु' नं वस्तु संगु चलायमान जूगु खनी परन्तु परमार्थ
 कथं काल धाःसा सनिगु धयागु दइमखु । साधारण मिखां
 खना च्वंगु 'सनिगु' धयागु न्हापांगु क्रियाय् लिपायागु क्रिया
 जोडे याना न्हापा व लिपायात छस्वाः याना खंका कागुलि हे
 चलायमान अर्थात संगु धका धाइ । न्हापा न्हापायागु क्रिया
 लोप जुया लिपा लिपायागु न्हूगु क्रिया उत्पन्न जूगुयात लोकय्
 'संगु' धका धाइ, 'सरे जूगु', 'न्ह्याना च्वंगु', 'थाहाँ वया च्वंगु'
 धका धाइ । परमार्थ धर्म धयागु क्रिया मात्र जुया च्वंगुलि
 न्हापा न्हापायागु पुलांगु क्रिया तना वन धयागु हे न्हापा
 न्हापायागु पुलांगु परमार्थ धातु निरोध जुया वंगुयात कया
 धाःगु खः । लिपा लिपा न्हूगु क्रिया अलग्ग उत्पन्न जूगु धयागु
 लिपा लिपा न्हूगु परमार्थ धातु उत्पन्न जूगुयात धाःगु खः ।
 न्हूगु धातु पुलांगु धातु, न्हूगु परमार्थ पुलांगु परमार्थ हीलिगु
 बखतय् उलिया भित्रे छुटे याइगु आकाश धातु दुगु जुया
 च्वन । थुकियात साधारण मिखां खंके फइमखु । परमार्थ
 क्रिया स्वभावयात खंके फूगु ज्ञान दुपिसं हे जक थुजागु आकाश
 धातुयात खंके फइगु जुया च्वन । थुकथं छुटे याइगु आकाश
 धयागु न्हापा न्हापायागु धर्मया भवङ्ग व लिपा लिपाया

धर्मया उत्पत्तिया विचय् दया च्वंगु सूक्ष्म रूपं खाली जुया च्वंगु खः उक्रियात हे आकाश धातु धाइगु खः । थुक्रियात बांलाक खंकेगु कथं कोशिस याना यंकेमाः । नायूगु पृथ्वी धातुया परिच्छेद क्वचाल । छाःगु पृथ्वी धातुइ नं थुगु हे विधि कथं सिइकि ।

[व्यवहार पृथ्वी परमार्थ पृथ्वी छुटे यायेगु काण्ड क्वचाल ।]

छाःगु स्वभाव परमार्थ कललया रूप्य

स्वाउँगु नग्वारा मीतया नायूकेगु बखतय् नग्वाराय् न्हापा दुगु गुगु छाःगु स्वभाव खः उक्रियात मिया रापयागु कारणं न्हापायागु छाःगु स्वभाव तना वना न्हूगु कथं उत्पन्न जुया लःथें तरल अवस्थाय् थ्यनिगु जुया च्वन । न्हापायागु छाःगु स्वभाव क्रमशः तना वना नायूगु स्वभाव क्रमशः उत्पन्न जूगु खंके फयेकि । न धिक्काया दुने पिने उत्पत्ति, विनाश, उत्पत्ति विनाश जूगुयात वालावाला संगुथें खना च्वनी । लः पिजाथें सार मदुगु रूपं खनी । थुजागु स्वभाव धका ज्ञानं खंका धीचिना च्वंगु, पाँय् चिना च्वंगु धयागु द्रव्य सण्ठान प्रज्ञप्ति दृष्टी लाका च्वने मते । उकी दुने छाःगु स्वभाव वालावाला संथें मदिक दया च्वंगुयात ज्ञानं क्वथीक स्वये फयेकि । हानं व लःथें नाया च्वंगु नयात स्वाउँगु शीत ऋतु नामक लखं लुया त्रिइवं न्हापाथें छाये माःगु हाकनं छाया वइ,

ज्ञानं नायूगु पृथ्वी क्रमशः तना वना छाःगु पृथ्वी क्रमशः उत्पन्न जुइ । छाःगु स्वभाव जुया च्वंगु परमार्थ पृथ्वी धातुया लक्षणय् उगु छाःगु पृथ्वील्य् क्रमशः नायूगु नं बढे जुया वना च्वनी । थथे हे क्यातूगु पृथ्वील्य् नं छाःगु बढे जुजुं वना च्वनी । महापृथ्वी, सुमेरु पर्वत, चक्रवाल पर्वत, सप्त पर्वत कल्प नाश जुइगु मिं च्याइगु वखतय् दुनेयागु परमार्थ पृथ्वी धातुया स्वभावयात ज्ञानं स्वये फूगु जूसा लः पिजा समानं धका बांलाक खनी ।

थ्व खः अनमतग्ग सँसारय् छको हे नं उत्पन्न मज्जुनिगु धातु चक्षु उत्पन्न जुइगु न्हापांयागु विधि ।

तथागतं थ्व मिखायात पाली 'धम्मचक्खुं उदपादि' धका कना बिज्यात । थ्व मिखा उत्पन्न जूसा तिनि 'भगवान् बुद्धयात खंके फुम्ह' धाइ, 'धर्मयात खंके फुम्ह' धाइ, 'शासन-यात खंम्ह' धका धाइ ।

उकिं हे भगवान् बुद्धं वक्कलियात 'सुनां धर्मयात खनी वं जित खनी, सुनां धर्मयात खनी मखु वं जित खनी मखु' 'योहि वक्कलि धम्मं पस्सति, सो मं पस्सति, यो धम्मं नपस्सति सो मं नपस्सति' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खः ।

“भिक्षु वक्कलि ! गुम्हसिनं सम्मुत्ति, प्रज्ञप्ति, ब्रव्य सण्ठानय् ज्ञानं अलग्ग छुटे याना खंके माःगु परमार्थ स्वभाव-यात ज्ञानया चक्षुं खंका काइ, उम्हसिनं जित (बुद्धयात)

खंम्ह धका धाइ । गुम्हसिनं सम्मुति प्रज्ञप्ति द्रव्य सण्ठानय्
दुने ज्ञानं अलग्ग छुटे याना खंका काये माःगु परमार्थ
स्वभावयात् ज्ञानया मिखां खंके फइमखु उम्हसिनं जित खंम्ह
धाइमखु ।

ध्व खः दकसिवे छाःगु स्वभावयात् क्यंगु खँ ।

तःसकं नायूगु मृदु परमार्थ

आः थन अति सूक्ष्मगु नायूगु परमार्थ पृथ्वीयागु बारे
कने त्यना । गथेकि परमार्थयागु ज्ञान दुम्ह योगीं तिमिलायागु
अलय् नं क्यातूगु पृथ्वी स्वभावय् उत्पत्ति विनाश जुया च्वंगु-
यात् खँकिगु खः । थथे हे मियागु ज्वालाय् दुगु क्यातूगु पृथ्वी
स्वभाव व न्ह्याना च्वंगु खुसी नं क्यातूगु पृथ्वी स्वभावय्
उत्पत्ति विनाश जुया च्वंगुयात् खंका काइ । थुकथं हे क्षणभर
नं दिना (स्थिर) मच्चंसे रूपयागु स्वभाव (क्रिया) उत्पत्ति
विनाश द्रुतगति जुया च्वनिगुयात् खनी । उगु वखतय्
उगु पदार्थय् तःसकं सूक्ष्मगु परमार्थ पृथ्वी धातु उत्पत्ति
विनाश जूगुयात् खनी । ध्व खः अत्यन्त सूक्ष्मगु पृथ्वी
धातुयात् क्यंगु खँ । दकसिवे छाःगु दकसिवे क्यातूगु निगुयात्
क्यनेवं मध्यस्थगु पृथ्वीयात् नं अर्थेतुं खंके फइगु जुया च्वन ।
छाःगु व क्यातूगु पृथ्वीया उत्पत्ति व विनाश खन धाःसा
मध्यमगु पृथ्वी धातुयात् नं खंकेत छुं थाकुइ मखु ।

विकार रूपन (विनाश)

सत्त्वपिके शीत, उष्ण, बढे जुइगु घटे जुइगु मदिकक दया चवनी । ऋतु, पक्ष, वार, दिन, घडी दुने उष्ण, शीत अग्नि धातुयागु घटबड जुया निरन्तर परिवर्तन जुया चवनी अथे जुया च्वंगुयात थःगु शरीरय् दुने खुसी न्ह्यायेथे न्ह्याना च्वंगु रूपया स्वभावयात खंके फय्के माः । प्यंगू इरियापथय् सारा शरीरया अंग सनिगुली नं आहार-अग्नि-धातु, आहार-रस-धातुया बढे जुइगु घटे जुइगुली नं अथे हे खंके फय्के माः । हानं थथःपिनिगु शरीरय् छगू छगू अंगय् खंका काये फय्केया निर्ति म्हे छमहं धातुया मिखा दयेका यंकेगु यायेमाः । थःगु शरीर छगूली धातुया मिखा बांलाक उत्पन्न जुल धाःसा सारा प्राणीपिनिगु नं सिमा, पहाड, पर्वत आदि पिनेपाखे नं धातुया मिखा प्रकट जुइ । गुलि नं रूप धया तःगु दु उपि फुक्कं पृथ्वीया आधार कया चवनी । समस्त पंचवोकार नामस्कन्ध धाक्वं रूपया आधार कया चवनी । पृथ्वीयागु उत्पत्ति विनाश अथवा उदय व्यययात खंके फत धाःसा वाकि नामरूपया उत्पत्ति विनाशयात नं खंकेत थाकुइ मखु ।

थ्व खः परमार्थ पृथ्वी धातुइ धातुया मिखा दयेका यंकेगु विधि ।

१. प्यंगू इरियापथया निर्ति स्वया दिसं दीबनिकाय नेपाल भाषा पृ. ३०० ।

परमार्थ जल धातु, परमार्थ अग्नि धातु व परमार्थ वायु धातुइ धातुया मिखा उत्पन्न जुइगु वारे जि च्वया तयागु 'विज्जामग्ग दीपनी' कितावय् स्व ।

धातुया मिखां वांलाक खनिगु वखतय् थःगु रूप काय, स्कन्ध शरीर मेपिनिगु रूप काय, स्कन्ध शरीर पिनेयागु रूप स्कन्धयात धातुया मिखा विशाल जूगु अनुसारं क्वथीक स्वया बंकेबले उत्पत्ति विनाश जूगु निरन्तर रूपं खनी । रूपया धिका धाक्व छुं सार मदुगु लः पीजा समान खनि (!) धका भगवान् बुद्ध प्रकाश याना विज्यागु 'फेणुपिण्डुपमं रूपं' यात खना वइ ।

धातुया मिखा मदुम्हसिया दोष (दुष्परिणाम)

धातुया मिखा मदुपिन्त खिचा, फा, खा, कंगतय्के दुगु मिखाथें पुद्गलं सत्व, अंग प्रत्यंग, सँ, चिमिसँ, ल्हाया लुसि, तुतिया लुसि आदि खनाच्चंगु प्रज्ञप्ति मिखां जक खना च्वन धाःसा 'भगवान् बुद्धयात खंम्ह' धका धाइमखु । छुं सार मदुगु जुया लः पीजा समान कथं रूप स्कन्धया महानगु आदिनव, रूप स्कन्धया अनित्य, दुःख, अनात्मायात मुख्यगु रूपं क्यंगु जुया च्वन ।

भगवान् बुद्ध रूप स्कन्धयात छुं सार मदुगु पीजा समान तथा महान आदीनव दोषं पूर्ण जुया च्वंगु धका कना बिज्यात । रूपस्कन्ध धयागु महानगु आदीनव दोषं पूर्ण जुया

च्वंगु गुकथं धका धाःसा सार तत्व दु धका मती धारणा जुया
 च्वंपि अज्ञानी बाल भूर्खजनपित सार तत्व छुं मदइवले इमित
 तःधंगु आपदय् लाइगु अवश्यम्भावी जुया च्वन । रूपस्कन्ध
 वारे धातु ज्ञान मदुपि अन्धबालपित रूपस्कन्धं सार तत्व दुथें
 च्वंक छले याना केना तःधंगु दुःखया भमरी लाकी । सार तत्व
 दुथेंच्वंक गुकथं छलेयाइगु धाःसा च्वय् कना वये धुंगु छाःगु
 क्रिया मात्र जुया च्वंगु पृथ्वी धातु नामक रूपस्कन्ध असंख्य
 अनन्त समूह जुया सण्ठान प्रज्ञप्ति आकार ल्वीका हानं खुसी
 मट्टिक लः न्ह्याःथें निरन्तर छगू ल्यू मेगु स्वातु स्वाना वना
 च्वंगु धयागु सन्तति प्रज्ञप्ति कथं मनय् ल्वीका नं थःगु सार
 मदुगु स्वभावयात त्वपुया च्वनी । सार तत्व दुथें च्वंक मनय्
 धारण याका विया च्वनी । परमाणु प्रमाण द्रव्य पदार्थ रूपय्
 मदुगु पृथ्वी धातुयात द्रव्य पदार्थथें च्वंगु मनय् ल्वीका विइ ।
 पुद्गल सत्व सम्फे याका विइ । मिसा मिजं सम्फे याका विइ ।
 देवपुत्र देवपुत्री सम्फे याका विइ । पृथ्वी धातु मात्र जुया
 च्वंगुयात सल, किसि, सा, म्ये, सम्फे याका विइ । मनु सम्फे
 याका विइ, देवता सम्फे याका विइ, इन्द्र सम्फे याका विइ,
 ब्रह्मा सम्फे याका विइ । छद्यों, तुति, ल्हाः, ल्वाः, म्हुतु, गःपः,
 छाति सम्फे याका विइ । छेँ, विहार विमान सम्फे याका
 विइ । लुँ, वह, रत्न सम्फे याका विइ । कापः, वसः, थलः,
 खाता सम्फे याका विइ । पहाड पर्वत सम्फे याका विइ ।
 किसिम किसिमयागु सिमा, लहरा सम्फे याका विइ । थथे
 सम्फे याकीगु समूह प्रज्ञप्तिया ज्या खः ।

थथे हे सन्तति प्रज्ञप्ति मिखा फुति यायैगु प्रमाणं वा हावालासा त्वइगु प्रमाणं तक नं स्थिर मजुसे निरन्तर विनाश जुया वना च्वंगु पृथ्वी धातुयात थःगु शरीरयात छन्हू, दच्छि इत्यादि रूपं आयु दतले धिसिमिसि धाया वःलाना च्वनी धका सम्फे जुइका विइ । मनुष्य, देव, ब्रह्मा सत्वपिनि छन्हू; लच्छि, दच्छि इत्यादि रूपं ताःतक म्वाये फुगु धात्थे दु धका सम्फे याका विइ । थ्व सन्तति प्रज्ञप्तिया ज्या खः । धात्थे इपि समूह व सन्तति निगू प्रज्ञप्ति जादूगरं चटक याना छले याइथे सदां नं छले याना च्वनी ।

अनमतग संसारय् छको हे नं धातुया मिखा उत्पन्न मजुनिपि अन्धवाल पृथकजन सत्वपिसं लः पीजा समानगु मूल स्वभाव धातुयात म्हागसे नं खनी मखु, सिइमखु । खः हे मखुगुयात खःगुथे याना च्वंगु प्रज्ञप्ति निगूली हे धात्थे सम्फे जुया चित्त वंगु अनुसारं अभिमान नं नाप नापं वंका च्वनी । गुलिनं मिथ्यादृष्टि धयागु दयाच्वन इपि फुक्कं समूह व सन्तति प्रज्ञप्तिपाखें उत्पन्न जुइगु खः । दुश्चरित्र धाक्व नं थ्व हे निगूलि उत्पन्न जुइगु खः, अपाय भय धाक्व नं थ्व हे निगूलि उत्पन्न जुइगु खः । उगु निगू समूहया दुने च्वपि प्राणीपिसं मिथ्यादृष्टिया वृद्धि, दुश्चरित्रया वृद्धि, अपाय दुर्गति या वृद्धियात हे हित उपकार याइगु सम्फे जुया मूर्खतापूर्वक चित्त, ज्ञान उकी लगे याना दिन, महिना, वर्ष, भव संसार विते ग्राना च्वनी, स्कन्ध, आयु फुका च्वनी । गंगा बालुका प्रमाण उत्पन्न जुया विज्यापि भगवान् बुद्धपिनिगु शासनयात स्थूने

लाका छले छले जुइका च्वनी । आः चूलाना च्वंगु भगवान्
 बुद्धया शासनयात नं ववातुक्क ग्रहण याये धका मति तइमखु ।
 भविष्यय् जुया विज्याइम्ह बुद्ध भरोसा दइथें सम्फे जुया आः
 दुगु शासनयात ल्यूने लाकेगु ज्ञान दयेका च्वनी । ध्व खः
 धातुया मिखा मद्रुपि अन्धवालपित पृथ्वी धातुयात परमार्थ
 कथं स्वये मसःगु कारणं छले याना तःगु महानगु आदिनवयात
 क्यंगु खँ ।

वायु धातुं छले याइगु

लोक्य धातुया मिखा मद्रुपित वायु धातुं विचित्र कथं
 छले याये फु । गथेकि कठपुतलीयात खिपः साला प्याखं
 हुइका क्यनिबले स्वयाच्वंपिनि धात्थें प्याखं हूगु धका सम्फे
 जुया च्वनी । रूपस्कन्धयात जीव दुम्ह सत्व हे धका प्रतीत
 ज्वीकेत अथवा सम्फे याकेत गोतुला क्यनी, फेतुना क्यनी,
 थना क्यनी, वना क्यनी, वया क्यनी, अंग प्रत्यंग नाना प्रकारं
 सनिगु क्रियायात खिप साला प्रदर्शन याना क्यथें कीगु शरीर
 च्वय् कना वयाथें वायु धातुं अनेक तरहं नं छले याना क्यनी ।
 जल स्थल तथा आकाशय् च्वंपि प्राणिपिनिगु रूपस्कन्धयात
 लोक्य चानं ग्हिनं जमघट याना क्यनी । चित्तया इच्छानुसारं
 पूर्ण यायेत काय दुश्चरित्र वची दुश्चरित्र कर्म याना जुइ ।
 ध्व खः वायु धातुया ज्यायात संक्षेपरूपं क्यंगु खँ ।

ल्यं दनिगु आपो धयागु धातु, तेजो धयागु धातु,
 पृथ्वी धातुथें खंकि ।

वायु धातुं छले याइगुयात हटे याइगु विधि

धातु मिखा मदया सन्तति प्रज्ञप्तियात जक खंता च्वंषि अन्धवालपिसं सन्तति क्षेत्रय् जक उगु रूपं सनिगु क्रिया दु धका सम्फे जुया च्वंगु खः । वास्तवय् परमार्थ क्षेत्रय् अथे सनिगु धयागु छुं मदु । परमार्थ धर्म धयागु क्रिया मात्र जूगुलि मिखा फुति यायेगु प्रमाणं अथवा हावालासा त्वइगु प्रमाणं न्होने व ल्यूने द्वःछिगु वारं मयाक उत्पत्ति विनाश जुइगु अवधि तःसकं चिहाक जुया च्वनी ।

उत्पत्ति जूगु छगू परमार्थ क्षण धयागुली सनिगु वा हिला वनिगु क्रिया धयागु मदु । संभवतः थुजागु क्रिया परमार्थ धर्मय् दुगु जूसा धर्म नं हिला वने माःगु, पाना वने माःगु खः परन्तु वास्तवय् परमार्थ धर्मय् थुजागु 'सनिगु' वा 'हिला वनिगु' क्रिया दइमखु । छगू थासं मेगु थासय् सरे जुइगु धयागु अणु प्रमाणं हे नं थुकी मदु । उत्पत्ति व विनाशया विचय् दुगु आकाश धातु उत्पत्ति व विनाशया सामूहिक प्रक्रियाय् न्हापा व लिपायागु लाखौं, करोडौं असंख्य स्वभाव धर्मयात पुचः वा छस्वा याना फलानागु वस्तु वा फलानागु ज्यायात छगू याना भ्रम रूपं खंका समूह सन्तति क्षेत्रय् जक सनिगु वा सरे जुइगु धयागु दया च्वंगु खः । थ्व खः धातु ज्ञान मदुपिन्त वायु धातुं जादूथें छले याना च्वंसां धातुयागु मिखा दुपिसं उकियात हटे याना छ्वइ । थुकथं धातुया मिखां जक वास्तविकता खंके फइ । अछ उलि सूक्ष्माति सूक्ष्म रूपं

खंके मफुसां नं कमसेकम थःगु म्ह्य् छगू घण्टाया दुने धातुया 'मरण जुइगु', 'निरोध जुइगु' यात खंके जक फत धाःसा नं अनित्य धातुया मिखा दुम्ह जुल धका धाइ ।

थ्व खः रूपस्कन्धयागु महान आदिनव दुःखयात क्यंगु खँ ।

पीजा समानगु रूपस्कन्धया दोष

छुं सार मदुगु कारणं पीजा समान धका तथागतं कना विज्यागु अनुसारं रूपस्कन्धया अनित्ययात गुकथं क्यना विज्यात धयागु न्ह्यसःया लिसलय् च्वय् कना वयागु पृथ्वीयागु दकसिवे छाःगु न धिक्का, न ग्वारायागु उदाहरण वियागु खः । अथे हे पृथ्वीयागु दकसिवे सूक्ष्मगु चन्द्रमाया तेज, खुसी न्ह्याना च्वंगु लःया उदाहरण विया सार मदुगु लः पीजा समान खः धका चिन्तन याता जक जूसां सिइके फुगु अनित्य लक्षणयात थन क्यनागु जुल । छायाधःसा सार मदुगु व स्थिर मदुगु धयागु छगू हे तुं खः । छुं भचा विस्तृतरूपं सीकेगु इच्छा जूसा रूपस्कन्धया अनित्य लक्षण वारे 'विज्जामग्ग दीपनी' व 'आहार दीपनी' क्यनागु दु ।

“अनत्ता असारकट्टेन” धयागु पालि अनुसारं 'फेण-पिण्डुपमंरूपं' धयागु पालि नाप अनत्त लक्षणयात तप्यंक क्यना लःगु जुल । उकिं लः पीजा समान धका तथागतं कना विज्यागु छुं सार मदुगु असार अनित्य व अनात्ता श्रुति

स्वंगुयात नं छगू हे कथं क्यना बिज्याना तःगु जुल । गुकभं
ध्व स्वंगू खँयात छगू हे कथं क्यना बिज्यागु धाःसा रूप धयागु
मिखा फुति यायेगु प्रमाणं विनाश मजूसे दृढरूपं स्थिर जुया
चवने फुगु धर्म मखु ।

मियागु ज्वाला जुया च्वंगु रूप कलापय् दुगु पृथ्वी
भादि न्हेगू रूप सहजात अग्नि धातुं क्षण क्षण पतिकं भ्रम
याःगुलि समस्तरूप कलाप सहजात मि च्याना क्षण क्षण हे
फुना वनिगु जुया चवन । समस्त रूप कलापय् छाःगु पृथ्वी
रूप सहजात तेजोया नसा जुया चवन ।

(१) इता दःसा जक मत च्याना च्वनिगु स्वभाव
खः ।

(२) इता बांलाक च्यासा जक मत थिना वइभु
स्वभाव खः ।

(३) इता फुइवं मि सिना वनीगु स्वभाव खः ।

सहजात पृथ्वीयात स्थिति अवस्थाय् थ्यनेवं सहजात
तेजो धातुं बांलाक हे सल्के याइ । सल्के जुइवं मि बांलाक हे
च्याइ । बांलाक मि च्याइ धयागु शाखा प्रशाखा रूप कलाप
उत्पन्न जुगुयात धाःगु खः । उकिं समस्त रूप कलाप सहजातं
अग्नि भय सदानं दया च्वंगुलि किन्हेगू आयुसिकं नं अपो,
मिखा फुति यायेगु प्रमाणं नं स्थिर जुया चवने फुगु क्वातुसे
बःलागु सार पदार्थ मखु । सार पदार्थ मखुगु जुया नित्य,
भ्रुव, स्थावर गुबलें हे जुइफइ ? अनित्य जक धात्थें जुया

च्वन । लोक्य् अत्त धयागु पुद्गल अथवा सत्वया क्वातुसे
 वःलागु सार दुगुयात धया तल । वल्लागु सार दुगु धयागु अत्त
 दीर्घकालतक च्वना च्वंतले पुद्गल सत्व ताकालतक च्वना
 च्वन धका धाइ । अत्त सित धायेवंतिनि 'पुद्गल सित',
 'सत्व सित' धका धाइ । 'पुद्गल सित' धायेवं अत्त सित धका
 धाइ । पुद्गल सत्व मृत्यु मजूसे सच्छि दँ तक च्वना च्वन
 धाःसा सच्छि दँ तक अत्त नं च्वना च्वन धका सिइका च्वनी ।

श्व खः अत्त सारयात क्यंगु खँ ।

च्वय् कना वयागु छाःगु क्रिया मात्र जुया च्वंगु
 पृथ्वीयात पुद्गलं थःगु अत्त (आत्मा), सत्वया अत्त धका
 धारणा जुया च्वनी । थुकथं पुद्गलया सार तत्वया सार धक्क
 धारणा जुया च्वनी । धारण जुया च्वंगु थथे खः— छुकियात
 पुद्गल धाइ, सत्व धाइ धका न्यन धाःसा थुकियात धाइ धका
 रूपस्कन्धयात क्यनी 'जि' 'जि' धका छं धाइ । हानं छुकियात
 'जि' धाइ धका न्यन धाःसा वं थःगु रूपस्कन्धयात हे क्यनी ।
 छं रूपस्कन्धयात पुद्गल, सत्व, जि, धका क्यन । रूपस्कन्ध
 धयागु 'पुद्गल' 'सत्व' 'जि' म्वाना च्वंतले म्वाना च्वने फुगु
 सार दुगु खःला धका न्यन धाःसा 'खः' धका लिसः बिइ ।
 रूपस्कन्ध म्वाना च्वंतले वं पुद्गल, सत्व, जि म्वाना च्वनी
 धका दृष्टान्त खंका च्वनी ।

रूपस्कन्ध विनाश जुइवं हे पुद्गल, सत्व, जि विनाश
 जुइ धका धाइ । पुद्गल, सत्व छगू जन्मया प्रारम्भय् छको

जक उत्पत्ति जुइगु अर्थात् प्रतिसन्धि जुइगु दइ, अन्तय् छको जक विनाश जुइगु अथवा मरण जुइगु दइ । रूपस्कन्ध नं छगू जन्मय् छको हे जक उत्पन्न जुइगु प्रतिसन्धि जुइगु ला ? अन्तय् छको जक विनाश अर्थात् मृत्यु जुइगु ला धका न्यनेमाः । रूपस्कन्ध छगू जन्मया प्रारम्भय् छको जक उत्पत्ति जुइ । अन्तय् छको जक विनाश जुइगु अर्थात् मृत्यु जुइगु धका धाइ । धातु ज्ञान मरुपि अन्धबालपिसं रूपस्कन्धयात् अत्तसार धका कोरागु रूपं कया च्वनीगु धारणा खः ।

दच्छिया दुने पुद्गल दच्छितक स्थिर जुया च्वन धाःसा रूपस्कन्ध नं दच्छितक हे च्वना च्वनिला आदि रूपं न्यना यंकुयंकुं घण्टा, मिनेट व मिखा फुति यायेगु प्रमाण तक न्यना यंकि । तुति संकेगु, ल्हा संकेगु इत्यादि रूपं लोक दृष्टि खना च्वंगु क्रियायात् नं छगू छगू क्रियायात् भागं भाग थला न्यना यंकि, न्यपति स्थिर जुया च्वनी धका धाइ । थ्व मध्यस्थ रूपं कया च्वंगु धारणा जुल ।

धातुमिखा उत्पन्न जूम्हसिके न्यन धाःसा छगू छगू रूपस्कन्ध छगू घण्टा, छगू मिनेट, छगू चुटकीभरया खँ ला छवेति हावालासा त्वयेगु प्रमाणति हे स्थिर जुया च्वंगु खनी मखु । छगू आसनया दुने आपाल वार धातुया मरण जूगु खना च्वनी । रूप व पुद्गल मिले याना मोटामोटी रूपं न्यनेगु, मध्यमरूपं न्यनेगु, निगुलिसनं पुद्गल स्थिर जुया च्वनिये रूपस्कन्ध स्थिर जुया च्वनिला धका न्यनेव स्थिर जुया च्वनि मखु धका लिसः बिइ । अज्जत सन्तानय् ज्ञानं क्वथिक स्वया

बांलाक खंका यथार्थरूपं लिसः ब्यूगु जुल धाःसा 'अनात्मा धातुया मिखा उत्पन्न जुल' धका धाइ । थथे खनिगु बखतय् रूपस्कन्ध धयागु पुद्गल सत्वया सारभूत, आधारभूत, द्रव्यभूत, कुटस्थ अत्त जुइ फइगु खँ ला अथें ति, पुद्गल सत्व धका नं खंके फइमखु । थ्व रूपस्कन्ध पीजा समान धका कना बिज्यागु असार, अनिच्च, अनत्त स्वंगूयात छगू हे कथं क्यंगु खँ जुल ।

छुं सार मद्दुगु कारणं पीजा समान धका तथागतं कना बिज्यागु अनुसारं रूपस्कन्ध दुःखायात गुकथं क्यना बिज्यात धयागु न्ह्यसःया लिसलय् 'भयट्टेन दुक्खं' धका धया बिज्यात । सार मद्दुगु धर्मय् गुम्ह आशक्त जुया च्वनी वयात आपालं दुःख वइ, अथे सार मद्दुगु उगु धर्म भयावह जुया च्वंगु कारणं 'दुःख धर्म' धका धाइ । च्वय् कना वयागु अनुसारं असार, अनिच्च, अनत्त धात्थें जुया च्वंगु पृथ्वी धातुयात छद्योया अंग याना आशक्त जुया च्वंगुलि वथें मिखाया अंग, न्हाय्पंया अंग, न्हाय्या अंग, म्हुतुया अंग, न्ह्यपुया अंग, गःपःया अंग, स्येया अंग, स्वया अंग, नुगःचुया अंग इत्यादि याना आशक्त जुया च्वंगुलि जीवन यापन यायेगु दुःख भय सदा नं दया च्वन । पृथ्वील्य् च्वंपि, लखय् च्वंपि तथा आकाशय् ब्वइपि सत्वपिनिगु जीविका हनेगु भय सदां दया च्वंगुयात स्वया खंका नं सिइके फु । जीविका हनेगु समान महानगु अपाय दुःख मेगु छुं मद्दु । थ्व खः छुं सार मद्दुगु लः पीजा समानगु पृथ्वी धातुयात शरीर याना प्यपुना च्वंगु

कारणं याना अनादि संसारंनिसें भोग याना वयागु दकले सकले प्रत्यक्षरूपं खने दुगु दुःख भययात क्यंगु खँ जुल । च्वय् कना वयागु आदिनव दुःख नं पृथ्वी धातुया दुःख हे तुं खः । थुकि अतिरिक्त दुःख विषयय् 'आहार दीपनि', 'अनत्त दीपनि' व 'चतुसच्च दीपनि' सफूती स्व । अथे हे तुं जल धातुइ, अग्नि धातुइ व वायु धातुइ नं अथे हे धका सिइकि ।

प्यंगू महाभूत सर्प समान

थन 'चत्तारो आसीविसा घोरविसा उग्गतेजाति खो भिक्खवे, चतुन्नेतं महाभूतानं अधिवचनं' धयागु पालियात्त क्यंगु खँ जुल ।

“भिक्षुपि ! हलाहल विष दुपि, घोर विष दुपि महान शक्ति दुपि प्यंगू प्रकारया सर्पराज धयागु प्यंगू महाभूतया नां खः ।

प्यम्ह सर्प नागराजाया विशेषता

१. पत्थद्धो भवति कायो डट्टो कट्टमुखेनसो पथवी धातु पकोपेन होति कट्टमुखेवसो ।
२. पूतिको भवति कायो डट्टोपूतिमुखेनसो आपोधातुपकोपेन होति पूति मुखेवसो ।

३. सन्तत्तो भवति कायो डट्ठो अग्गि मुखेनसो
तेजोधातु पकोपेन होति अग्गि मुखेवसो ।

४. सञ्छिन्नो भवति कायो डट्ठोसत्थ मुखेनसो
वायुधातु पकोपेन होति सत्थमुखेवसो ।

— अट्ठकथा पालि

१. सत्व प्राणीपिन्त कत्थमुख सर्पं न्यात धाःसा वयागु
शरीर सिथे कडा जुया मृत्यु जुइ । थुकथं हे सत्व प्राणिपिनिगु
शरीरय् पृथ्वी धातु प्रकोप जुल धाःसा वयागु शरीर कट्ठमुख
सर्पं न्यागु शरीरथे कडा जुया मृत्यु जुइ ।

२. सत्व प्राणिपिन्त पूतिमुख धयाम्ह सर्पं न्यात
धाःसा वयागु शरीरयागु विभिन्न द्वारं ध्वग्गीगु दुर्गन्ध फोहर
वाः वया वयागु मृत्यु जुइ । थथे हे सत्व प्राणिपिनिगु शरीरय्
आपो धातु प्रकोप जुल धाःसा वयागु शरीर पूतिमुख सर्पं
न्यागु शरीरथे विभिन्न द्वारं ध्वग्गीगु दुर्गन्ध फोहर वाः वया
वयागु मृत्यु जुइ ।

३. सत्व प्राणिपिन्त अग्गिमुख धयान्ह सर्पं न्यात
धाःसा वयागु शरीरय् दाह जुया छटपटे जुया मृत्यु जुइ ।
थथे हे सत्त्वं प्राणिपिनिगु शरीरय् तेजो धातु प्रकोप जुल
धाःसा अग्गिमुख सर्पं न्यागु शरीरथे दाह जुया छटपटे जुया
मृत्यु जुइ ।

४. सत्व प्राणिपिन्त सत्वमुख धयाम्ह सर्प न्यात्
धाःसा वयागु शरीर, छाटी, प्वाः मुटुया मुख्य मुख्य भाग्य्
च्वंगु नसात छिन्न भिन्न जुया तत्क्षण्य हे वयागु मृत्यु जुइ ।
थथे हे सत्व प्राणिपिनिगु शरीर्य् वायु धातु प्रकोप जुल धाःसा
वयागु शरीर सत्वमुख सर्प न्यागू शरीर्ये छाटी, प्वाः न
मुटुया मुख्य मुख्यगु भाग्य् च्वंगु नसात छिन्न भिन्न जुया
तत्क्षण्य हे मृत्यु जुइ ।

मृत्यु जुइमा वा मजुइमा शरीर्य् दुने पिने रोग जुइवं
जुइगु असह्य वेदना धाक्व इपि सर्पतयेसं न्यागू समान खः ।
शरीर्य् सर्वत्र फैले जूगु प्यंगू प्रकारया सर्प समानगु प्यंगू
महाभूतय् प्रतिकूल ऋतु, प्रतिकूल आहारयागु प्रभाव लाइबले
चतुर्महाभूत प्रकोप जुया शरीरया सकभनं अंग्य् मिया राप
पिहां वःगुथे जाःगु प्रचण्ड वायु वोगुथे जाःगु घनघोर वर्षा जूथे
जाःगु रोग व्याधि उपद्रव उत्पन्न याना बिइ । रूपकाययात
फोटुब्बं, नामकाययात फस्सं प्रभावित याना दुःख वेदना
जुइकी । छ्योने च्वना च्वंपि प्यम्ह सर्प समान प्यंगू महाभूतं
छ्योनेय् न्याना अनेक प्रकारयागु रोग जुइकी । थथे हे छाती
च्वना च्वंपि प्यंगू प्रकारया सर्प छाती नुगःचुइ न्याना छाती
नाना प्रकारया रोग जुइकी । मिखाय् च्वना च्वंपि प्यंगू
प्रकारया सर्प मिखाय् न्याना मिखाया नाना प्रकारया रोग
जुइकी । थथे हे न्हाय्पनय् दया च्वंगु धातु प्यंगुलि न्हाय्पंया
अनेक प्रकारया रोग जुइकी । न्हासय् दया च्वंगु महाधातुं
न्हाय्या अनेक प्रकारया रोग जुइकी । म्हतुइ दया च्वंगु

महाभूतं म्हुतुया अनेक रोग जुइकी । थुगु प्रकारं म्हुं छम्हुं स्वये फयेकि ।

प्यंगू महाभूत वधक (हत्यारा) समान

लोकय् रोग व्याधि जुइगु, मरण जुइगु धाक्व थ्व हे प्यंगू महाभूतया प्रकोप जुया हे जुइगु खः । शस्त्रं प्रहार याना मरण जुइगु धयागु मद्दु । मलखं कया, वमं कया, गोलिं कया, तरवार भालां सुया, सर्पं विक्षं न्याना मरण जुइगु धयागु मद्दु । मरण जुइगु फुकं हे आध्यात्मिक (शरीरय् दुगु) प्यंगू धातु प्रकोप जुया हे मरण जुइगु खः । पिनेयागु विघ्न बाधा, अन्तरायत उगु आध्यात्मिक धातु प्यंगूयात उत्तेजित याना च्याका विइगु पदार्थ समान जुया च्वन । मरण जुइगु धाक्व फुकेसनं आध्यात्मिक महाधातु प्यंगू हे जक निश्चय नं स्थायी-रूपं सदां दया च्वंम्हु वधक समान जुया च्वन ।

उकिं संयुक्त पाली थुकथं उल्लेख जुया च्वंगु दु—'यो भिक्खवे, पथवीधातुया, उप्पादो ठिति अभिनिब्बति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो रोगानं ठिति जरामरणस्स पातुभावो ।

यो भिक्खवे, आपोधातुया उप्पादो ठिति अभिनिब्बति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो रोगानं ठिति जरामरणस्स पातुभावो ।

यो भिक्खवे, तेजो धातुया उप्पादो ठिति आभिनिब्बति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो रोगानं ठिति जरामरणस्स पातुभावो ।

यो भिक्खवे, वायोधातुया उप्पादो ठिति अभिनिब्बति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो रोगानं ठिति जरामरणस्स पातुभावो ।

“भिक्षुपि ! छाःगु स्वभाव दुगु पृथ्वी धातुया प्रतिसन्धि कालय् उत्पन्न जूगुया गुगु स्थिति, गुगु अत्यन्त वृद्धि जुइगु, गुगु प्रादुर्भाव जुइगु दु, प्रतिसन्धि कालय् उगु पृथ्वी धातुया उत्पन्न जुइगु समस्त दुःखया उत्पन्न जुइगु खः । गुगु पृथ्वी धातुया स्थिति खः उगु-अनेक अनेकगु रोग व्याधिया नं प्रतिसन्धि जूसैनिसें दुःख उत्पन्न जुइगु खः । उगु पृथ्वी धातुया प्रकट जुइवं प्रतिसन्धि कालनिसे जरामरणया प्रादुर्भाव जुइगु खः ।

भिक्षुपि ! पाँय् चिकेगु, बावनिगु स्वभाव दुगु आपो धातुया प्रतिसन्धि कालय् उत्पन्न जुइगुया गुगु स्थिति, गुगु अत्यन्त वृद्धि जुइगु, गुगु प्रादुर्भाव जुइगु दु, उगु प्रतिसन्धि कालय् आपो धातु उत्पन्न जुइगु समस्त दुःखया उत्पन्न जुइगु खः । गुगु आपो धातुया स्थिति खः उगु अनेक अनेकगु रोग व्याधिया नं प्रतिसन्धि जूसैनिसें दुःख उत्पन्न जुइगु खः । उगु आपो धातु प्रकट जुइवं प्रतिसन्धिकालनिसें जरामरणया प्रादुर्भाव जुइगु खः ।

भिक्षुपि ! क्वागु ख्वाउंगु स्वभाव दुगु तेजो धातुया
 प्रतिसन्धिकालय् उत्पन्न जुइगुया गुगु स्थिति, गुगु अत्यन्त वृद्धि
 जुइगु, गुगु प्रादुर्भाव जुइगु दु, उगु प्रतिसन्धि कालय् तेजो धातु
 उत्पन्न जुइगु समस्त दुःखया उत्पन्न जुइगु खः । गुगु तेजो
 धातुया स्थिति खः उगु अनेक अनेकगु रोग व्याधिया नं
 प्रतिसन्धि जूसैनिसें दुःख उत्पन्न जुइगु खः । उगु तेजो धातु
 प्रकट जुइवं प्रतिसन्धि कालनिसें जरामरणया प्रादुर्भाव जुइगु
 खः ।

“भिक्षुपि ! सनिगु, सहायता विइगु, बहन याइगु,
 घिना विइगु स्वभाव दुगु वायो धातुया प्रतिसन्धिकालय् उत्पन्न
 जुइगुया गुगु स्थिति, गुगु अत्यन्त वृद्धि जुइगु, गुगु प्रादुर्भाव
 जुइगु दु उगु प्रतिसन्धि कालय् वायो धातुया उत्पन्न जुइगु
 समस्त दुःखया उत्पन्न जुइगु खः । गुगु वायो धातुया स्थिति
 खः उगु अनेक अनेकगु रोग व्याधिया नं प्रतिसन्धि जूसैनिसें
 दुःख उत्पन्न जुइगु खः । उगु वायो धातुया प्रकट जुइवं
 प्रतिसन्धिकालनिसें जरामरणया प्रादुर्भाव जुइगु खः ।”

थुपि सत्वपिनि प्रतिसन्धिकालय् प्यंगू महाभूत उत्पत्ति
 जुइसाथं हे वर्तमान जन्मय् दुःख भोग याये मालिगु
 सारा दुःख उत्पन्न जुल धका धाःगु खः । तःधंगू चीधंगु सारा
 रोग स्थापना जुल धका धाःगु खः । हानं जरामरण फुक्क
 प्रकट जुल धका धाःगु खः । गुबले थजागु स्वभावयात गथे
 खः अथे खनी उबले लोकय् विरुपक्ख, एरापथ इत्यादि
 सर्पतय्त आसीविष, घोरविष, उग्रतेज धायेब्रहः मज्जुनि ।

बास्तव्य इपि सर्पत सिकं नं महान शक्तिशालीपि गरुड, देव, इन्द्र, ब्रह्मापिनिपाखें नं मुक्त जुइ मफय्क दुःख कष्ट विया च्वंपि आध्यात्मिक प्यंगू महाभूतयात हे आसीविष, घोरविष उग्रतेज धायेवहः जू । उकिं “चतारो आसीविसा घोरविसा उग्रतेजाति खो भिक्खवे, चतुन्नेतं महाभूतानं अधिवचनं” धका कना विज्यागु खः ।

थुगु देशना अनुसारं प्यंगू महाधातु रूपस्कन्धया अति-भयावहगु दुःख लक्षण खः धयागु खँ वांलाक प्रकट जू । थुजागु विरुद्धगु कारण नाप सामना याये मालिबलय् थःगु न्हापायागु अवस्था तुरुन्त हे त्वतीगु जुया च्वन ।

पृथ्वीया सिथें विपरोत जुइगु, आपोया ध्वग्गीना बाः वनिगु, तेजोया छोइगु, वायुया छुटे जुइगु स्वभाव थुपिं फुक्क लः पीजाथें छुं सार मदुगु असार मात्र खः । उकिं ‘फेणपिण्डू-षमं रूपं’ धका कना विज्यागु खः ।

प्यंगू धातु भावनाया पूर्ण अवस्था

‘रूप अद्वीस’ धयातःथें रूपस्कन्ध धर्म नीच्यागू दुसां नं धातु प्यंगूयात जक क्यंगु झाय् धाःसा धातु प्यंगूलि हे विपस्सना कृत्यपूर्ण जुइ फुगु कारणं याना खः धका चतुक्क अंगुत्तर पाली^१ कना विज्याना तःगु दु । व थथे खः—

१. अंगुत्तर निकाय पालि II. पृ. १७५.

१. अथ खो आयस्मा राहुलो येन भगवा तेनुपसङ्कमि,
उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि ।
एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राहुलं भगवा एतदवोच—

२. “या च, राहुल, अज्कत्तिका पथवीधातु या च बाहिरा
पथवीधातु, पथवीधातुयेवेसा । ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि,
न मेसो अत्ता’ ति, एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं ।
एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा पथवीधातुया निब्बिन्दति,
पथवीधातुया चित्तं विराजेति ।

३. “या च, राहुल, अज्कत्तिका आपोधातु या च
बाहिरा आपोधातु, आपोधातुयेवेसा । ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि,
न मेसो अत्ता’ ति, एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं ।
एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा आपोधातुया निब्बिन्दति,
आपोधातुया चित्तं विराजेति ।

४. “या च, राहुल, अज्कत्तिका तेजोधातु या च
बाहिरा तेजोधातु, तेजोधातुयेवेसा । ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि,
न मेसो अत्ता’ ति, एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं ।
एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा तेजोधातुया निब्बिन्दति,
तेजोधातुया चित्तं विराजेति ।

५. “या च, राहुल, अज्कत्तिका वायोधातु या च
बाहिरा वायोधातु, वायुधातुयेवेसा । ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि,
न मेसो अत्ता’ ति, एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं ।

एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा वायोधातुया निब्बिन्दति,
वायोधातुया चित्तं विराजेति ।

६. “यतो खो, राहुल, भिक्खु इमासु चतूसु धातूसु
नेवत्तानं न अत्तनियं समनुपस्सति, अयं वुच्चति, राहुल,
सम्मदसो भिक्खु अच्छेज्जि तण्हं विवट्टयि संयोजनं, सम्मा
मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खास्सा”ति ।

अर्थ— उगु इलय् आयुष्मान् राहुल गन भगवान् बुद्ध
विज्याना च्वंगु दु अन वन । वना छखे लिकक च्वना च्वम्ह
आयुष्मान् राहुलयात भगवानं थथे आज्ञा जुया विज्यात—
“राहुल ! आध्यात्मिकय् दुगु गुगु पृथ्वी धातु दुगु खः पिने
च्वंगु गुगु पृथ्वी धातु दुगु खः, थुपिं नित्तां पृथ्वी पृथ्वी स्वभाव
मात्र खः । थुपिं नित्तां पृथ्वी धातु जिगु मखु, जि मखु, जिगु
आत्मा मखु । थुकथं थुपिं नित्तां पृथ्वी धातुयात गथे खः अथे
हे विपस्सना प्रज्ञां वांलाक स्वयेमाः । थुकथं थुपिं पृथ्वी
धातुयात यथार्थय् विपस्सना प्रज्ञां वांलाक खन धाःसा लिपा
पृथ्वी धातु खना वैराग्य जुइ । पृथ्वी धातुइ चित्त आशक्ति
रहित जुइ ।

राहुल ! आध्यात्मिकय् दुगु गुगु आपो धातु दुगु खः
पिने च्वंगु गुगु आपो धातु दुगु खः, थुपिं नित्तां आपो आपो
स्वभाव मात्र खः । थुपिं नित्तां आपो धातु जिगु मखु, जि मखु,
जिगु आत्मा मखु । थुकथं थुपिं नित्तां आपो धातुयात गथे खः
अथे हे विपस्सना प्रज्ञां वांलाक स्वयेमाः । थुकथं थुपिं आपो

धातुयात यथार्थ्य् विपस्सना प्रज्ञां वांलाक खन धाःसा लिपा
आपो धातु खना वैराग्य जुइ । आपो धातुइ चित्त आशक्ति
रहित जुइ ।

राहुल ! आध्यात्मिक्य् च्वंगु गुगु तेजो धातु दुगु खः,
पिने च्वंगु गुगु तेजो धातु दुगु खः, थुपि नितां तेजो तेजो
स्वभाव मात्र खः । थुपि नितां तेजो धातु जिगु मखु, जि मखु,
जिगु आत्मा मखु । थुकथं नितां तेजो धातुयात गथे खः अथे
हे विपस्सना प्रज्ञां वांलाक स्वयेमाः । थुकथं थुपि नितां तेजो
धातुयात गथे खः अथे हे विपस्सना प्रज्ञां वांलाक स्वयेमाः ।
थुकथं थुपि तेजो धातुयात यथार्थ्य् विपस्सना प्रज्ञां वांलाक
खन धाःसा लिपा तेजो धातु खना वैराग्य जुइ । तेजो धातुइ
चित्त आशक्ति रहित जुइ ।

राहुल ! आध्यात्मिक्य् च्वंगु गुगु वायो धातु दुगु खः,
पिने च्वंगु गुगु वायो धातु दुगु खः, थुपि नितां वायु वायु
स्वभाव मात्र खः । थुपि नितां वायु जिगु मखु, जि मखु, जिगु
आत्मा मखु । थुकथं नितां वायो धातुयात गथे खः अथे हे
विपस्सना प्रज्ञां वांलाक स्वयेमाः । थुकथं थुपि नितां वायो
धातुयात गथे खः अथे हे विपस्सना प्रज्ञां वांलाक स्वयेमाः ।
थुपि वायो धातुयात यथार्थ्य् विपस्सना प्रज्ञां वांलाक खन
धाःसा लिपा वायो धातु खना वैराग्य जुइ । वायो धातुइ
चित्त आशक्ति रहित जुइ ।

राहुल ! गुगु इलय् भिक्षुं प्यंगू धातुइ सार मदुगु
आत्मा मखुगुयात, शरीर नाप सम्बन्ध मदुगुयात वांलाक खंकी ।

राहुल ! थथे खंम्ह भिक्षुयात वांलाक खंम्ह भिक्षु धका धाइ ।
उम्हसिया तृष्णा प्येदन, संयोजन वांलाक प्येदन । मानयात
वांलाक हटे याये फुगुलिं अनेक प्रकारयागु दुःखया अन्त याये
फइगु जुल ।

‘पथवीयेवसा’ धयागु पाली थुकथं थुइकेमा— पृथ्वी,
जंगल, पहाड इत्यादिलय् दुगु बाहिर पृथ्वी नं जिगु मखु, जि
नं मखु, जिगु आत्मा नं मखु धयागु स्पष्ट जू । वर्थेतुं थःथःपिके
दुगु छाःगु क्रियायात नं जिगु मखु, जि नं मखु, जिगु आत्मा नं
मखु धका ज्ञानं वांलाक खंकेमाः । पृथ्वी निगूलि समानरूपं
जुइमाः । आध्यात्मिक पृथ्वीयात पुद्गल सत्व जि यांना चवने
मत्य । जिगु धका नं सम्फे जुया चवने मते । जिगु आत्मा धका
नं सम्फे जुया चवने मते । थथे स्पष्टरूपं आज्ञा जुया विज्यात ।

थ्व खः फेणपिण्डूपमंरूपं धयागु देशनायात क्यना तःगु
काण्ड ।

वेदनाखण्ड आदिया प्रकाशन

तृष्णा निरोध जुया चवंगु निर्वाणपाखे यंकीगु प्रतिपदा

इन्द्रं भगवान् बुद्धयाके न्यगू न्ह्यसः ।

भन्ते भगवा कित्तावता तण्हा सङ्खयविमुत्तो होति ।

अर्थ— भन्ते भगवान् ! गोगू प्रकारया आचरणद्वारा वृष्णा निरोध जुया च्वंगु निर्वाणय् थ्यनीगु जुइ ?

भगवान् बुद्धं आज्ञा जुया विज्यात—

यं किञ्चि सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा वेदियत्तं अत्थि तासु वेदनासु अनिच्चानुपस्सी विहरति तासु वेदनासु अनिच्चानुपस्सी विहरन्तो लोके किञ्चि न उपादियत्ति, अनुपादि-
यन्तो न परितस्सति अपरितस्सन्तो पच्चत्तञ्जेव परिनिव्वुतो भवति देवानमिन्द यत्तावता तण्हासंङ्खयो विमुत्तो होति ।

अर्थ— देवराज इन्द्र ! गुलि नं सुख जुया च्वंगु, दुःख जुया च्वंगु, सुख दुःखं अलग्गु उपेक्षा जुया च्वंगु अनुभव याइगु दु, उगु स्वंगू प्रकारया वेदनाय् अनित्य धका बारवार अभ्यास दुम्ह जुया विहार याना च्वनी, उगु स्वंगू प्रकारया वेदनाय् अनित्य धका बारवार अभ्यास याना च्वंम्ह छुं छगू आलम्बनय् आशक्त जुया च्वनी मखु । आशक्ति मजुइव, प्रार्थना याइमखु, प्रार्थना मयायेवं थुगु हे जन्मय् वलेश शान्त जुइगु भावय् थ्यंम्ह जुइ । देवराज इन्द्र ! थुलि आचरणं वृष्णा क्षय जुया च्वंगु निर्वाणय् थ्यंक वनीम्ह जुइ ।

स्वंगू वेदनाय् वांलाक अनित्य खंके फत्त धाःसा थुगु हे जन्मय् निर्वाणय् थ्यंके फइ ।

(तण्हासंङ्खय सुत्त पालि)

स्वंगू वेदनाय् अनित्य भावना यायेगु विधि

आः स्वंगू वेदनाय् अनित्य भावना यायेगु विधि कने ।
स्वंगू वेदना मध्ये नं दुःख वेदना दकसिवे अपो प्रकट जूगु
जुया च्वन । उकिं दुःख वेदनाय् न्हापालाक अनित्य भावना
यायेगु विधि कने । दुःख वेदना धयागु कायिक दुःख वेदना व
चेतसिक दुःख वेदना धका निगू प्रकारया दु । थुपिं निगू
प्रकारया दुःख मध्ये कायिक दुःख वेदना धयागु सहयाये थाकुगु
पूगु, ख्वाउंगु, स्यागु, क्वाताक्वातां स्यागु आदियात धाइ ।
चेतसिक दुःख वेदना धयागु हृदयलय् आनन्द मजुइगु, विस्माद
जुइगु, दाह जुइगु, मन क्लान्त जुइगु, मनय् स्वां मत्तइगुयात
धाइ । निगू प्रकारया दुःख वेदनायात फारे यायेगु खँ
क्वचाल ।

फस्स पच्चया वेदना — स्पर्शया कारणं वेदना—

उगु उगु शरीरया अंग प्रत्यंगय् मानसिकय् वा उगु
उगु आरम्भणया घट्टन जुइगु कारणं वेदना धयागु धातु विशेष
मदिकक उत्पन्न जुइ ।

थुगु पालिया अर्थ अभिप्राय धातुयागु रूप आकार
उपमाद्वारा स्पष्ट याना वयने । गथेकि म्हः, गन्धक, जस्ता
आदि च्याइगु उत्तेजक पदार्थ सम्बन्धी छम्ह विशेषज्ञं उजागु
धातुपाखें विचित्ररूपं मनू पायधिक जुइक अग्नि धातु छगू
दयेका तःगु दया च्वन । उगु धातुया आकृती छुं छगू पदार्थ
थिइवं, वं थ्यु थ्यु थाय् प्वालाक प्वालाक मिं पिहाँ वइ, थिइगु

तोतेवं व मिं मनया वनी । पिनेयागु भागय् मियां आंचं थिइवं,
 सूर्यया तेजं थिइवं, फसं थिइवं, लखं थिइवं व थ्यू थ्यू थाय्
 उगु हे रूपं प्वालाक प्वालाक मिं पिहाँ वइगु जुया च्वन । गथे
 ऋतु वदले जुइवं मनूतय्के प्यंगू धातु प्रकोप जुइगु खः । अथे
 हे तुं आकृती दुने दुगु धातुत नं उथल पुथल जुइगु जुया
 च्वन । धातुया उथल पुथल जुइगु थासय् धातुया थवंथः घट्टन
 जू जू पतिं प्वालाक प्वालाक मिं पिहाँ वइगु जुया च्वन ।
 मनूतय्सं तुतीया अंग, ल्हाया अंग, छचोया अंग, शरीरया अंग
 संकेगु ज्या याइथें उगु धातुया आकृति नं पयतुइगु, दनेगु,
 वनेगु, ज्या याइबले उगु धातुया आकृती दुने पिनेया अङ्ग
 संसंथाय् मिं पिहाँ वइ, उगु धातुया आकृतिया द्योने मिया तेज,
 सूर्यया तेज आदि छगू पाखं छकोलं घट्टन जुइवं उगु बाह्य
 अंगय् छगू पाखं मिं पिहाँ वइ । मेगु बाकिगु दुने पिनेया
 धातुयागु खँय् नं थुगु हे कथं सिइकि ।

उगु उत्तेजित धातुया आकृती च्वंगु धातुत च्याइगु
 वखंतय् ह्वाना ह्वाना च्याइगु कथं मजूसे ह्याउंक क्वाना
 च्वनिगु जुया च्वन । मियागु ताप, सूर्यया ताप आदि घट्टन
 मजुल धायेवं उगु मिं तत्क्षणय् मदया वा सिना वनी । उगु
 अवस्थाय् धातु न्हापायागु स्थिती तुं च्वना च्वनी । उकिं उगु
 अग्नि धातु आकृतिया दुने उत्पन्न जूसां धातु आकृतिया
 सम्बन्धित विषय वस्तु मखु । क्षण क्षणय् उत्पन्न जुया मदया
 वनिगु आगन्तुक मिं मात्र खः धका ज्ञानं बांलाक छुटे याना
 काये फय्केमाः । थ्व धातु आकृतिया उपमा खः ।

उपमेय्य थथे खः— सत्वया स्कन्ध देह मनु आकार
वोगु धातुया आकृति समान जुया च्वन । सत्वया स्कन्ध
देहल्य् पालितःस्निसें कया छद्योने च्वंगु सँ च्वका तकया
स्कन्ध देहल्य् दया च्वंगु रूपस्कन्ध समूह उगु धातु आकृति
छगूलिसं दुगु धातु तत्व पुचः समान जुया च्वन । उगु धातु
आकृतिस न्हाथाय् थजु छुं छगू पदार्थ थिइके विइगुथें सत्व-
पिनिगु स्कन्ध देहल्य् न्हाथाय् जुइमाः, मिया राप, सूर्य, फ्य,
लः, वस्त्र, चकति (लासा) चा, ल्वहँ, अप्पा, कथि, कँ आदि
छुं छगू वस्तु नाप घट्टन जुइगु धयागु स्पर्श समान जुया च्वन ।
पालितः छगूलि छगू साथं घट्टन जुइवं पालितःल्य् छगू
पाखं तुं फस्स धातु उत्पन्न जुइ । फस्स पच्चया वेदना धक्का
कना विज्यागु कारणं फस्स धातु उत्पन्न जूगु थासय् दुःख
वेदना नं माक्व उत्पन्न जुइ । म्ह छम्हं थुगु हे रूपं धका
सिइकि । म्ह छम्हं उगु उगु थासय् वेदना धातु उत्पन्न जुइगु
व धातुया आकृती उगु उगु स्थानय् मि उत्पन्न जुइगु समान
जुया च्वन । धातुया आकृती दुने दुगु धातु तत्व उथलपुथल
जूगु स्थानय्, धातुया थवंथः घट्टन जुइगु, उगु घट्टन जूगु थासय्
मि पिहाँ वइथें सत्वया स्कन्ध देहल्य् शरीरय् दुने दुगु प्यंगु
धातु हलनचलन जूगु थासय् दुनेयागु धातु परस्पर घर्षण जुइगु
वखतय् घर्षण जूजू थासय् दुःख वेदना उत्पन्न जुइ । घर्षण
जुइगु चोट तना वनेवं उगु मि मदया वंथें सत्वपिनिगु स्कन्ध
देहल्य् नं सूर्ययागु राप, मिया राप आदि घर्षण जूगु थासय्
उत्पन्न जूगु दुःख वेदनात घर्षण जूगु चोट तना वनेवं फुक्कं

मदया तना वनी । विशेषतः धातुया आकृती निथाय् स्वथाय्
 प्यथाय् मिं छगू पाखं छकोलं नं उत्पन्न जुइ फु । परन्तु सत्व-
 पिनि स्कन्ध देहलय् छगू पाखं छकोलं वेदना उत्पन्न जुइगु
 धयागु मदु । छगू स्कन्ध देहलय् वेदना उत्पन्न जुइगु बखतय्
 बाकि ल्यं दुगु शरीरया भागय् उत्पन्न जुइ धयागु मदु । थन
 थ्व हे छता विशेष फरक जुया च्वंगु खँ खः । धातुया आकृती
 उगु मिं क्षण क्षणपतिकं विनाश जुया वनिगु, मदया वनिगु
 धयागु अनित्ययात प्रत्यक्ष रूपं खने दुथें सत्वपिनिगु म्ह छम्हं
 उगु उगु थासय् दुःख वेदना धातु क्षण क्षण उत्पन्न जुया क्षण
 क्षणय् मदया वनिगु धयागु अनित्ययात स्वयं थःगु ज्ञानं प्रत्यक्ष
 रूपं सिइका काये फु ।

विशेष रूपं सिइके माःगु खँ

थःगु शरीर देहलय् मयोगु आरम्भण चूलाना उत्पन्न
 जुइगु दुःख वेदना धातु गुबलें गुबलें जक जुइगु खः । सदां नं
 भावना यायेत थःगु शरीरय् मदिक जुया च्वनिगु मखु । उकिं
 दुःख वेदनाय् कर्मस्थान भावना क्वातुक यायेगु इच्छा दुम्ह
 व्यक्तित्थःगु स्कन्ध देह शरीरयागु अंग प्रत्यङ्गय् दुःख वेदना
 धातुयात ज्ञानं लुइका अभिवृद्धि याना यंकेमाः । गुकथं ज्ञान
 उत्पन्न याना यंकेगु धाःसा थःगु शरीरया अंगय् मियागु रापं
 थिइवं गुकथं पू, सूर्यया रापं थिइवं गुकथं पू; छुं छगू अपा
 चागः, सिं, पं, कथि, चुपि, भालां तःसकं चोट परे जुइवं

गुकथं वेदना जू इत्यादि रूपं शरीरया दुने पिने दुःख वेदना धातु विभिन्न रूपं उत्पन्न जुइगुयात न्हापा नं अनुभव जुइ धुंकल । लिपा नं खनी तिनि अनुभव जुइ तिनि, थथे अनुभव जुइ धुंकुगु अनुभव जुइ तिनिगु स्यागु, पूगु ख्वाउंगु आदि दुःख वेदना धातुयात आः वर्तमान इलय् शरीरया दुने ज्ञानं वायेका स्वयेमाः । गथे स्वयेगु धाःसा पालि तः दघोने कथि वा भालां तःसकं चोट परे जुइवं उगु चोट परे जूगु थासय् गुकथं स्याइ, गुकथं धाः जुइ धका ज्ञानं विचार याना वेदना उत्पन्न यायेमाः । चोट परे जुइ न्ह्यवः पालि तःलय् उगु स्याःगु कष्ट दइमखुनि, चोट परे जुइवं उगु स्यागु वेदना उत्पन्न जुया बइगुयात न्ह्याम्हसिनं नं स्यू । पालि तःया पिनेया भागं रूपस्कन्ध खः, पालि तःया पिनेया भागय् आः उत्पन्न जूगु वेदना वेदना स्कन्ध धका छुटे याना काये मसः । उगु स्यागु वेदना वेदना स्कन्ध खः, संज्ञा-स्कन्ध संस्कार स्कन्ध वं वित्राणस्कन्ध स्वंगू नं वेदना स्कन्धथे हे उत्पन्न जुइगु विनाश जुइगु नाप नापं जुइगु धर्मता स्वभाव जुया च्वन । उगु स्यागुली नामस्कन्ध प्यंगूलि उत्पन्न जुइ । तुति पालि नामक रूपस्कन्ध नाप मिले यायेवं व स्यागु स्थानय् स्कन्ध न्यागूलि नापं चूलावइगु जुया च्वन । उगु इलय् उगु स्यागु थासं बाकि दनिगु शरीरय् रूपस्कन्ध छगू सदा नं दया च्वनिगु धर्मता स्वभाव जुया च्वन । नामस्कन्ध प्यंगू नाप नापं उत्पन्न जूसां वेदना स्कन्ध हे जक दकसिवे प्रकट रूपं खने दुगु जुया च्वन । आः नकतिनि कना वयागु क्रिया नं वेदना स्कन्धया

क्रिया जुया च्वन । उकिं स्याःगु धयागु वेदना स्कन्ध छगूयात
प्रधान याना क्यना वयागु खः ।

स्याःगु धयागु वेदना स्कन्धयात मिखां खनिथें ज्ञानं
बांलाक छुटे छुटे जुइक स्वये फयेकि । पालितः धयागु रूपस्कन्ध
नाप ल्वाक छ्वाये मत्य । लोक्य पालितः स्यात धका
पालितः व स्याःगु छगू हे याना कया च्वनी, धया च्वनी ।
पालितः धयागु रूपस्कन्ध अले व स्याःगु धयागु वेदना स्कन्ध
धका स्कन्ध निगू विभाजन याना छुटे याना स्वये मसः ।
पालितः रूपधर्म, स्याःगु नाम धर्म । गथेकि यच्चुसे च्वंगु लखं
जाया च्वंगु सरोवरय् लखय् च्वंपि कीचात उखें थुखें व्वाय्
जुया च्वंगु खनिगु बखतय् लः धयागु मेगु हे की धयागु मेगु
धका मिखा दुपिसं छुटे याना खंकिगु खः अथे हे पालितः
धयागु रूपस्कन्ध मेगु हे स्याःगु धयागु वेदना स्कन्ध मेगु हे खः
धका सिइकेमाः ।

थ्व खः वेदना स्कन्धयात ज्ञानं स्वया यंकेगु विधि
बयना तःगु खँ ।

वेदना स्कन्धयात ज्ञानं बांलाक खंके फइगु बखतय्
(१) वेदना स्कन्धया उदययात दृष्टान्तरूपं खंका कायेत कुत
यायेमाः । हानं (२) वेदना स्कन्धया व्यययात नं खंका कायेत
कुतः यायेमाः ।

उगु वेदना स्कन्धया उदय धयागु कथि तःसकं प्रहार
याइगु बखतय् स्याःगु वेदना महिक उत्पन्न जुइगुयात 'उदय'

धका धाइ । उगु स्थानय् प्रहार याःगु चोट लना वनिगु बखतय् उगु स्याःगु धयागु वेदना स्कन्ध मदया वनिगुयात 'व्यय' धका धाइ ।

उदय धयागु वेदना स्कन्धया न्हापांयागु चो जुल । व्यय धयागु वेदना स्कन्धया पो जुल । थ्व पालितःलय् दुःख वेदना उत्पन्न जुइगु बखतय् उदय व्यय ज्ञान उत्पन्न जुइगु विधि खः ।

थ्व पालितःलय् उत्पत्ति जूगु दुःख वेदना स्कन्धय् उदय व्यय ज्ञान बांलाक क्वातुक ज्वना तये फत धाःसा फुक्क शरीरय् नं उगु हे रूपं दुःख वेदनायात ज्ञानं विचारयाना स्वर्पत्ति उदय व्यय ज्ञान प्राप्त याना काये फइ । थुगु दुःख वेदना स्कन्धयात सकल शरीरय् दुने पिने मुलु छपू दिकेगु प्रमाणं हे नं खालि मजुइक स्वया यंकि ।

[दुःख वेदनाय् उदय व्यय ज्ञान क्यना तःगु खँ क्वचाल]

आः सुख वेदनाय् उदय व्यय ज्ञान प्रकाश याना क्यने । सुख वेदना धयागु योगु वेदनायात धाःगु खः । योगु वेदना जुया च्वनिगु धयागु सुखयात धाःगु खः । तांन्वइगु इलय् पालितःलय् ख्वाउँगु लखं लुइगु बखतय् पालितःलय् ख्वाउँगु लः स्पर्श जूगुलि योगु वेदना धयागु सुख वेदना स्कन्ध मदिक उत्पन्न जुइ । ख्वाउँगु लखं स्पर्श जुइगु तना वनेवं योगु वेदना धयागु सुख वेदना नं तना वनी, मदया वनी ।

१. पालितः धयागु रूपस्कन्ध व वेदना नाप छगू हे रूपं खनिगु तंका छ्वयेत सुख वेदनायात अलग्ग याना ज्ञानं खंके फयेक स्वयेगु कुतः यायेमाः । हानं

२. सुख वेदनाय् नं 'उदय' च्वःयात ज्ञानं खंके फयेक स्वयेगु । अनंलि

३. सुख वेदनाय् नं 'व्यय' यात ज्ञानं खंके फयेक स्वयेगु ।

थुपि स्वंगूयात क्वातुक उम्के मजुइगु कथं कोशिस याना यंकेगु; थुगु हे रूपं फुक्क शरीरय् दुने पिने मुलु च्वका दिकेगु प्रमाणं खालि मजुइक मिखा आदि खुगू इन्द्रियद्वारा अनुभव जुक्क सुख वेदनायात अलग्ग छुटे याना स्वये फय्कि । च्वय् कना वयागु धातुया आकृति उपमा सहित दुःख वेदनाथें सुख वेदनाय् नं सम्फे जुइ फयेकि ।

[सुख वेदना उदय व्यय ज्ञान क्यना तःगु खँ क्वचाल]

चेतसिक वेदनाय् उदय व्यय ज्ञान क्यना तःगु विधि

आः चेतसिक दुःख वेदना व सुख वेदनाय् उदय व्यय खंकेगु विधि प्रकाश याये—अनिट्टारम्मण अनिट्ट क्रिया, अनिट्ट बस्तु नाप सम्पर्क जुइगु बखतय् चित्तय् आनन्द मजुइगु, चित्त

कलान्त जुइगुयात चेतसिक दुःख धका धाइ । थ्व दुःख वेदना
 द्याती दुने दया च्वंगु नुगःचुया हिया दुने नं उगु वेदना दया
 च्वनी । गुबलें गुबलें च्वय्यागु भागय् मद्दिक उत्पन्न जुया व
 उत्पन्न जूगु थासय् तुं निरोध जुया वनी । गुबलें गुबलें
 क्वय्यागु भागय् उत्पन्न जुया व हे थासय् तुं निरोध जुया
 वनी । गुबलें गुबलें जःगु भागय् उत्पन्न जुया व हे थासय् तुं
 निरोध जुया वनी । गुबलें गुबलें देपागु भागय् उत्पन्न जुया
 व हे उत्पन्न जूगु थासय् तुं निरोध जुया वनी । गुबलें गुबलें
 दथ्वीयागु भागय् उत्पन्न जुया व हे उत्पन्न जूगु थासं तुं निरोध
 जुया वनी । थुगु रूपं उत्पन्न जूगु स्थान तःथाय् मद्धि दु ।
 थन हृदयया हि रूपस्कन्ध हे खःसा मन आनन्द मताइगु
 धयागु वेदना स्कन्ध खः । थ्व स्कन्ध विभाजन यायेगु
 विधि खः ।

थःत योगु इट्टारम्मण, इट्टवस्तु, इट्टक्रिया नाप सम्पर्क
 जुइगु बखतय् आनन्द जुइगु, हर्ष जुइगुयात चेतसिक सुख
 वेदना धाइ । बाकि दनिगु चेतसिक दुःख वेदनाय् कना वयागु
 विधि अनुसारं विस्तरं सिइके फयेकि ।

चेतसिक वेदनाय् उदय व्यय खंकेगु ज्ञान क्यना तःगु
 खँ क्वचाल ।

उत्पत्ति जुया घट्टन जूगु इट्टारम्मण जुया
 मध्यस्थरूपं स्वयेगु धयागु उपेक्खा वेदना खः । उगु वेदना
 चक्खुद्वार, सोतद्वार, घाणद्वार, जिह्वाद्वार, मनोद्वार धयागु

न्यागू द्वारय् उत्पन्न जुइ । मिखां उगु वस्तु खना च्वनिगु
 बखतय् मिखाय् मद्दिक उत्पन्न जुइ । न्हासय् उगु गन्ध नं
 ताइगु बखतय् न्हासय् मद्दिक उत्पन्न जुइ । म्यें उगु स्वादयात
 सिकेगु बखतय् म्यें मद्दिक उत्पन्न जुइ । चित्तं उगु उगु
 आरम्मण चिन्तना याइगु बखतय् नुगःचुयागु ही मद्दिक
 उत्पन्न जुइ । थ्व उपेक्खा वेदना नं मद्दिक उत्पन्न जुइ ।
 मद्दिक उत्पन्न जुइ धयागु खँ चित्तय् सदा नं धारण याना
 मिखा आदि न्यागू द्वार, न्यागू स्थानय् पालंपा मद्दिक उत्पन्न
 जुइगु खः । गथे ह्याउँसे च्वंगु नग्वाराय् मद्दिक कुतुं वःगु
 शीत तुरुन्त तुरुन्त हे मदया वनिगु खः । अथे हे उगु स्थानय्
 मद्दिक उत्पन्न जूगु वेदना धातु तुरुन्त तुरुन्त मदया वनिगुयात
 तोमफीक स्वये फयेकि ।

उपेक्खा वेदना धयागु सुख वेदना, दुःख वेदनार्थें
 प्रकट रूपं खंके फइगु वेदना मखु । स्कन्ध विभाजन यायेवले
 नं उपेक्खा वेदनायात बांलाक ज्ञानं खंके थाकुगु जुया च्वन ।
 उत्पत्ति विनाशयात क्खन हे खंके थाकु । उर्कि उपेक्खा वेदना-
 यात भाविता याइम्ह पुद्गलं मिखाय् खनिगु रूप धातु उत्पत्ति
 विनाश जुइगु, न्हाय्पनय् ताइगु शब्द धातु उत्पत्ति विनाश
 जुइगु, न्हासय् नँ ताइगु गन्ध धातु उत्पत्ति विनाश जुइगु,
 म्यें स्वाद ताइगु रस धातु उत्पत्ति विनाश जुइगु, मनय् उगुं
 थुगुं आरम्मणयात चिन्तना याइगु स्यूगु (धम्म धातु) उत्पत्ति
 विनाश जुइगु नाप जोडे याना उपेक्खा वेदना उत्पत्ति विनाश
 जुइगु खंका यंकि । अट्टकथालय् उपेक्खा वेदना धयागु प्रकट

मजूगु वेदना धका धया तल । उगु वेदनायात ज्ञानं पूर्वगम जुया ज्वनेत अपु मजू । मिगपदवलञ्जन विधि अनुसारं जक ज्वने फयेकेमाः धका कना तःगु दु ।

मिगपदवलञ्जन विधि अनुसारं ज्वनिगु धयागु मिखां छुं छगु वस्तुयात खंका च्वनिगु बखतय् शरीरय् अथवा मनय् सुख वेदना वा दुःख वेदना उत्पत्ति जुइ, सुख दुःख जुया च्वनिगु बखतय् मिखाय् दुगु वेदना निरोध जुया वनी । मिखाय् उपेक्षा वेदना जुइगु बखतय् उगु सुख, दुःख वेदना निरोध जुया वनी । थुगु रूपं पालंपा याना उत्पन्न जुइगु धर्मता खः । थथे जुइगु बखतय् काय हृदयय् सुख दुःख उत्पन्न जुइगु स्पष्टरूपं सिइ दु । वारम्बार उत्पन्न जूगु सुख दुःखया बिचय् बिचय् मिखाय् उपेक्षा वेदनाया उत्पत्ति व विनाश जुइगु स्वभावयात ज्ञानं अनुमान याना सिइका कायेमाः । मिखां स्वया च्वनेगु बखतय् नं पालितःलय् नं सुख दुःख वेदना उत्पन्न जूगु वांलाक सिइके फत धाःसा मिखाय् दुगु उपेक्षा वेदना निरोध जूगुयात ज्ञानं अनुमान याना सिइका काये माः । मिखां स्वया खना च्वनिगु बखतय् शरीरया उगु उगु अंगय् सुख दुःख उत्पन्न जुइवले नं उगु हे रूपं धका सिइकि ।

अथे हे उगु उगु शब्दयात ताइगु बखतय् उगु उगु मन्धयात नँ ताइगु बखतय्, उगु उगु रसयात स्वाद ताइगु बखतय्, उगु उगु शरीरय् सुख वेदना दुःख वेदना पालंपा

उत्पन्न जुइगु वखतय् नं उगु हे रूपं धका सिइकि । थ्व खः
मिगपदवलञ्जन विधि अनुसारं उपेक्खा वेदनाय् उदय व्यय
खंकेगु ज्ञान क्यना तःगु विधि ।

स्वंगू वेदनाय् उदय व्यय ज्ञान धयागु अनित्य धका
क्यना तःगु संक्षिप्त विधि थनं क्वचाल ।

चव्य कना वयागु तण्हाक्खय सूत्रया व्याख्या थनंतुं क्वचाल ।

स्वंगू वेदना लः प्वःप्वचा समान

‘वेदना पुप्फुलूपमा’ धयागु देशनाय् क्यनातःगु लः प्वः
प्वचिया उपमायात थन न्हापालाक क्यने । गथेकि छगू लखं
भरिभराउ जुया च्वंगु सरोवर वा पुखु दया च्वनी । अन फय्
शान्त जुया च्वनिगु इलय् तःत फुतिगु वा वल धाःसा उगु
सरोवरय् वहयागु स्वांफोलं छायापिया तःगु समान लः प्वःप्वचा
भरिभराउ जुइक खने दया च्वनी । वा वयेगु दिइवं थुजागु
लः प्वःप्वचा मदया वनी, उवले अन लःया सतह जक खने
दया च्वनी । थुकथं वा वइगु इलय् जक थुजागु लः प्वःप्वचा
उत्पत्ति जुइ, हानं विनाश नं जुया वनी । वेगं कुतुं वया
क्वय्यागु लः नाप परस्परय् ल्वागु कारणं अन लः प्वःप्वचा
वने जूगु खः । थ्व लः प्वःप्वचा धयागु लखय् मिले जुया
च्वंगु फयया कारणं वने जूगु खः । थुजागु लः प्वःप्वचा छुं
सार मदुगु, ठोस पदार्थं मदुगु कारणं याना उघ्रिमय् हे विनाश

जुया वनी । ज्ञान बुद्धि मद्गुह् छम्ह वें नं थुजागु लः प्वःप्वचा खनेवं उकियात हे वह्यागु स्वाँ प्वःथें भापिया अत्यन्त आनन्द ताया उकी आशक्त जुया न्ह्याइपु ताय्का च्वनी । थुजागु लः प्वःप्वचाय् न्ह्याइपु ताया ल्हातं थिया च्वनेगुली मज्जा ताया च्वनी । गुबले उम्ह वेंया थुजागु लः प्वःप्वचाय् सने खनी मखु उबले व दिक्क जुया छट्पटे जुइका च्वनी । उकिं व अथे सुंक च्वने मफुगुलि वा वयेवं हानं सरोवरय् वना लः प्वःप्वचा स्वस्वं न्ह्याइपु ताय्का च्वनी ।

न्हिच्छि यंक वा वया वने जूगु लः प्वःप्वचायात लगातार मुंकुंसा वं उकी रत्तिभर नं सार प्राप्त याये फइ मखु । वया नितिं केवल क्लान्त जक जुइ । व थः वें जूगु कारणं उकी काये वहःगु प्राप्त याये वहःगु छुं सार मद्गु धयागु खँ सिइमखु । वा मवइगु इलय् लः दुथासय् वना अन वं लखं लुना लः प्वःप्वचा मुंकेगु, छुं कायेगु स्वयेगुली छुं दुथें सम्फे जुया च्वनी । थःम्हं दय्कागु लः प्वःप्वचाय् छुं ग्रहण यायेगु दु भापा उकी आशक्त जुया च्वनी । व हे कारणं थःगु छेंनं मफु मफु धपं लः कुविया यंका लः प्वःप्वचा दय्केगुली हे कुत याना च्वनी । परन्तु सच्छि दँ तक म्वासा नं थुकथं लः प्वःप्वचा दय्केगुली लगे जुया उकी आशक्त जुजुं हे वयागु मृत्यु जुया वनी ।

यदि लः प्वःप्वचाय् छुं सार वस्तु दुगु जूसा थुजागु लः प्वःप्वचात दइवले छकलं मुंका तयेवं लः सम्बन्धी दुःखं

मुक्त जुइगु खः । परन्तु थुजागु लः प्वःप्वचाय् छुं सार मद्दुगु
 खँ मस्यूम्ह वेंया निंति लः प्वःप्वचाय् दुगु आशक्ति याना थःत
 अलग तये फइ मखुगु जुया च्वन । वया निंति जीवनभर तक
 लः प्वःप्वचा दयकेगुली कष्ट पीडा दया हे च्वनी, दुःख दया
 हे च्वनी । गुवले व वेंभावं मुक्त जुइ उवले वया निंति लः
 प्वःप्वचाय् आशक्ति जुइ माःगु ज्यां मुक्त जुइ । उवले वया
 निंति दुःख पुचः नं मदया वनी । थ्व खः लः प्वःप्वचायागु
 उपमा ।

पृथक्जन धयापिं वें समान

पृथक्जन मनुष्य, देव, ब्रह्मा धयापिं वें समानपिं खः ।
 मनुष्य, देव, ब्रह्मापिसं अनुभव याइगु सुख वेदना फुक्क छुं
 सार मद्दुगु लः प्वःप्वचा समान खः । चक्खुद्वार धयागु मिखा,
 स्रोतद्वार धयागु न्हाय्पं, घानद्वार धयागु न्हाय्पं, जिह्वाद्वार
 धयागु म्यें, कायद्वार धयागु दुने पिने म्ह छम्हं, मनोद्वार
 धयागु मन, थुपि खुगू द्वार दहँ, पुखू, सरोवर, त्यपः लः
 च्वनिगु आधार समान जुया च्वन । रुपारम्मण, सद्धारम्मण,
 गन्धारम्मण, रसारम्मण, फोट्टुब्बारम्मण, धम्मारम्मण धयागु
 आरम्मण खुगू दहँ आदिल्य् वा वःगु वा फुति समान खः ।

मिखाया आसपासय् दया च्वंगु रूप आकार धाक्व
 मिखाय् घट्टन जू वइ । न्हाय्पंया आसपासय् दया च्वंगु शब्द

धाक्व न्हायपनय् घट्टन जू वइ । न्हाय्या आसपासय् दया च्वंगु
गन्ध धाक्व न्हासय् घट्टन जू वइ । म्येंय् लाक्व रस धाक्व
म्येंय् घट्टन जू वइ । शरीर नाप स्पर्श जूगु फोट्टुब्बारम्मण
धाक्व दुने पिने शरीरय् घट्टन जू वइ । मूर्खता व दक्षता
इत्यादि धम्मारम्मण धाक्व हृदयलय् घट्टन जुइ । लः प्वःप्वचा
धयागु वा वःगु लखं घट्टन जुया सरोवरय् फुटफुट उत्पन्न जूगु
खः । वा दिइवं लः प्वःप्वचा छगू हे वाकि मलयंक मदया
वनी । वथें हे चक्षु आदिपाखें दृष्टिगोचर जुइगु उगु उगु द्वारय्
घट्टन जुया च्वनिगु वखते हे जक उगु उगु द्वारय् अनुभव जुइगु
वेदनात फुटफुट उत्पन्न जुइ । उगु उगु आरम्मणं अलग्ग जुइवं
उगु उगु आरम्मण छगू हे ल्यं दइमखु, तना वनी ।

वें धयाम्ह लः प्वःप्वचा फुककं तना वनिवं थथे च्वने
अथे च्वने मदेक दिक्क जुया लः दुथाय् जुरुक्क दना छचों
लह्वना स्वयेगुलिइ तःसकं तत्पर जुया च्वनी । वथें हे पृथक्जन
सत्त्वपिनं चित्तय् न्ह्याइपुगु आरम्मण मदयेवं खुगू द्वारय् फुकक
सुख वेदना मदय्का च्वने मालेवं थथे च्वने अथे च्वने मदेक
मनय् दिकदार जुइका न्ह्याइपूगु आरम्मण दुथाय् वनेत स्वइ ।
उगु तत्पर जुइगु शक्ति वःलायेवं उम्ह वें चा न्हि मघासे लः
दुथाय् वना लः प्वःप्वचा दय्केत कोशिस याइथें सत्त्वपिं नं
स्वयेगु आदिलय् शक्ति वलाना वयेवं आरम्मण नाप स्वाकेत
उगु उगु द्वारय् वेदना उत्पन्न यायेत कुत याना च्वनी ।

लः प्वःप्वचाय् आनन्द ताइम्ह वें नं वर्षाकालय् लः
प्वःप्वचा गुलि फत उलि आपाः दय्केत इच्छा याइ । छाय्

धाःसा वर्षा धयागु सदा नं जुइ मखु । वर्षा मजुइगु इलय् उम्ह वेंनं व लः प्वःप्वचा दयेकेगु तत्परतां याना थवले उवले धयागु हे मदेक पुखू, तुं, दहँ, सरोवर, त्यप आदि गन गन आपाः लः दु अन अन वना लः प्वःप्वचा दयकेगु कोशिसं याइगु जुया च्वन । अथे हे प्राणिपिसं थः इच्छा दइगु बखतय् वेदना उत्पन्न यायेत बांबालापिं मिसात, महारानी, देव अप्सरा, देवकन्या, तिसा वसः, लुँ, वहः, हीरा, मोति आदि आरम्मण रूपी वस्तु मुंका तयेगु कुतः याइ । वेदनाय् आनन्द ताया च्वंपिं सत्व प्राणीपिसं सुख वेदना गुलि फत उलि आपा दयकेत इच्छा याइ । ब्रह्मा, देव, मनुष्य सुख धयागु खुगू द्वारं उत्पन्न जूगु वेदनायात हे धाःगु खः ।

बाबांलापिं मिसात, महारानी, देव अप्सरा, तिसा वसः, लुँ, वह, हीरा, मोति, महल, विमान इत्यादि थथःपिनि हक लगे जूगु सविञ्जाणक अविञ्जाणक फुक्कयात सम्पत्ति धका धाइ । सत्व प्राणीपिसं धार्मिकपूर्वक वा अधार्मिकपूर्वक जीविका यायेगु धन सम्पत्ति मुंकेगु, सुरक्षा यायेगु यात हे 'संखार दुक्ख' धका धाइ ।

सुख वेदनायात हे 'जि' भापा अखःगु सुखयात हे 'जि' भाःपा अखःगु सुखयात हे सुख सम्झे जुया च्वंगु कारणं इमिसं संखार दुःखयात हे थःपिनिगु ज्या थःपिनिगु विषय, थःपिनिगु हित सम्झे जुया च्वनी ।

लोकय् दुगु गुलि नं दुश्चरित्र कार्य अपाय दुःख वट्ट दुःख खः थुपि फुक्क अखःगु दृष्टि उत्पन्न जुइगु खः । वेंनं छु'

सार मदुगु लः प्वःप्वचाय् हे सुख आनन्द तायेगु लः सम्बन्धि दुःखय् लगे जुया मरण जुइथें थुपि सत्व प्राणिपि नं छुं सार मदुगु सुख वेदनाय् आशक्ति जुया च्वंगु कारणं अनमतग्ग संसारय् स्वंगू मिथ्या दृष्टि हे जन्म जन्म पतिकं घाना मरणया म्हतुइ लाका च्वने माःगु जुल ।

थ्व खः— लः प्वःप्वचा समानगु छुं सार मदुगु बनित्य धर्म, दुःख धर्म व अनात्मा धर्मय् आशक्त जुया च्वपि सत्वपिनिगु स्वभाव व वनिगु गति ।

वेदना स्वंगू खोचायागु धारथें धका ज्ञानं विचा यायेगु

तःसकं चूलाके थाकूगु बुद्धोत्पाद दुर्लभ गुबलें गुबलें चूलासानं स्वंगू प्रकारया वेदनाय् आनन्द तायेगु मूल जुया च्वंगु मिथ्या धारणारूपी तरवारयागु धारय् लाना च्वंगुलि भगवान् बुद्धया शुद्ध पुत्र पुत्री जुइया सट्टा वसपोलयात जनफा ल्यूने लाका वया च्वन । थ्व खः लः प्वःप्वचा समान सार मदुगु बनित्य धर्म, अनात्मा धर्मयात हे सुख भापिया च्वपि सत्वपिनिगु स्वभाव धर्म ।

गुपि विद्वानपिसं थुजागु वेदनायागु दुष्परिणाम खनी उमिसं बांबांलागु वसः पुनेगु, सासागु नयेगु, बांबांलागु विहार, बांबांलागु महल, बांबांलागु लासा, बांबांलागु आसनय् च्वनेगुली न्ह्याइपु तायेगु, मनू समाजय्, श्रमण परिषद्य् शोभा दय्का,

आनन्द तायेगु आदि वेदनायात फक्क कम याना आः चूलाना च्वंगु भगवान् बुद्धयागु शासनय् बुद्ध पुत्र बुद्ध पुत्री धाय्केया निर्ति थथःपिसं विशेष ध्यान तया च्वनीगु जुया च्वन । उरिपि प्रज्ञा ज्ञान दुपि श्रमण, स्त्री पुरुषपि जक च्वय् कना वयापि सत्वपि वंगु लय् मवस्य बुद्ध शासनय् बुद्ध पुत्र बुद्ध पुत्री धाय्केया अपाय दुःख, संसार दुःखं मुक्त जुया वनी । थ्व जुल वेदना स्कन्धयात लः प्वःप्वचा समान आदीनव दोष सहित मोटामोटीं क्यंगु खँ । शूक्ष्मरूपं 'अनत्तदीपनी' धयागु सफूती वेदनाया आदीनव दोष अनित्य काण्ड, दुःख काण्डय् क्यना तयागु दु । वेदना स्कन्ध छुं सार मदुगु कारणं लः प्वःप्वचा समान धका तथागतं कना विज्यागुलिं सिइके मागु वेदना स्कन्धया अनित्य दुःख अनात्मायात नं 'अनत्तदीपनी' धयागु सफूती पूर्वक क्यना तयागु दु ।

[वेदना पुप्फुलूपमा धयागु देशनानुरूपं व्याख्या थनंतुं क्वचाल]

संज्ञा स्कन्धया प्रकाशन

संज्ञाया स्वभाव लक्षण

‘मरीचिकूपमासञ्जा’ धका कनातःगु देशनानुसार संज्ञाया अर्थ खः म्हसिका तयेगु । थथःपिनिगु व्यवहार, कुल, थाय् व वंश परम्परा अनुसारं फुकेसनं दक्षता दय्का च्वनेगु हे संज्ञाया लक्षण खः । धातु-देश व प्रज्ञप्ति देश धका जम्मा निगू प्रकारया देश दु । धातु-देश धयागु नायुगु छाःगु स्वभाव-यात ‘पथवी धातु’ धका धाइ । पांय्चिकिगु बावनिगु स्वभावयात ‘आपो धातु’ धाइ । ख्वाउँ क्वागुयात ‘तेजो धातु’ धाइ । थिकः नइगु सनिगुयात ‘वायो धातु’ धाइ । मिखाय् दया च्वंगु यच्चुसे च्वंगु स्वभावयात चक्षु धातु धाइ, न्हाय्पने दया च्वंगु यच्चुसे च्वंगु स्वभावयात श्रोत धातु धाइ । न्हांसय् दया च्वंगु यच्चुसे च्वंगु स्वभावयात घ्राण धातु धाइ । म्ये दया च्वंगु यच्चुसे च्वंगु स्वभावयात जिह्वा धातु धाइ । दुने पिने सकल शरीरय् दया च्वंगु यच्चूगु स्वभावयात काय धातु धाइ । वर्णयात रूप धातु धाइ, शब्दयात सद्दा धातु, गन्धयात मन्ध धातु, रसयात रस धातु, स्पर्शयात फोट्टुब्ब धातु धाइ । थुजागु रूप धातुया पुचःया बारे चिन्तन मनन याना सिक्किगु-यात चित्त धातु धाइ । आरम्मणय् घट्टन जुइगुयात फस्स धातु, अनुभव याइगुयात वेदना धातु, म्हसिका तयेगुयात सञ्जा धातु, प्रेरणा बिइगुयात चेतना धातु धाइ । कल्पना यायेगुयात

वितक्क धातु धाइ, आरम्मणय् विचार यायेगुयात विचार धातु धाइ । थुगु रूपं नाम धातुया पुचःयात धातु-देश धका धाइ ।

प्रज्ञप्ति स्वभाव सण्ठान सन्तति

प्रज्ञप्ति-देश धयागु सण्ठान (आकार) प्रज्ञप्ति व सन्तति प्रज्ञप्तियात धाःगु खः । अणु, परमाणु, तःधंगु चिधंगु तःहाकगु, चिहाकगु वस्तुया आकार प्रकार तथा समूहयात छधी छपांय् याना खना च्वंगुयात सण्ठान प्रज्ञप्ति धाइ । थुकिया ठीक विपरीत स्वभाव मात्र दुगु धातु-देशय् थुजागु अणु परमाणु आदि छधी छपांय् याना धायेबहःगु धर्म छुं छगु हे दइमखु । सन्तति प्रज्ञप्ति धयागु न्ह्योने व ल्यूने, न्हापा व लिपायात छस्वाः याना छधी याना खना च्वंगुयात धाइगु खः । गथेकि थ्व वस्तु न्ह्यावना च्वन, स्थिरं च्वना च्वन । थ्व मत् च्याना च्वन, थहाँ वया च्वन, बढे जुया च्वन, घटे जुया च्वन, मदया वन । थ्व लः बावन, थ्व फय् थुगु थासं मेगु थासय् न्ह्याना वन । परन्तु धातु देशय् न्ह्योने व ल्यूने, न्हापा व लिपायात छस्वा याना छधी याना नं कायेबहःगु धर्म छुं छगु दइमखु । छाय् धाःसां मिखा फुति यायेगु प्रमाणं वा हावालासा त्वइगु प्रमाणया दुने हे नं धातुया स्वभाव, क्रिया स्वभाव द्रलंद्रः लाखौं मयाक उत्पत्ति विनाश जुइगु खः । गुबले ज्ञानं धातु देशयात खनी उबले प्रज्ञप्ति-देशनाप सम्बन्ध दया च्वंगु

फुक्क व्यवहार तना मदया वनी । थुकथं मदुगु, मखुगु, जुया तना वंगु खः । थुकथं मदुगु मखुगु जुया तना वनिगु जुया हे तुच्छ, शून्य धाःगु खः । थथे हे प्रज्ञप्ति-देशया न्होने धातु-देश नाप सम्बन्धित यथार्थ स्वभाव तना वनी । मिथ्यादृष्टि रूपं जक परमार्थ रूप दया च्वंगु स्वभावयात अस्वीकार याइगु आपा जुया च्वन । संकेत दुगु अनुसारं पथवी, आपो, चित्त, वेदना, छाःगु, पाय्चिनिगु, विचार यायेगु, अनुभव यायेगु इत्यादि रूपं परमार्थ खँ, धातुया खँ ल्हाइगु वखतय् प्रारम्भय् परमार्थयात प्रधान याना शुरु याइगु वखतय् थथःपिनिगु चित्त अभ्यास जुया च्वंगु परमार्थ-देशय् ज्ञान लुया वइगु जुया च्वन । प्रारम्भ जूगु प्रज्ञप्ति देशय् क्वथीक चित्त लाका दिना च्वने फइमखु । छाः धाःसा धातु देशय् मिखा फुति प्रमाण हावालासा तोइगु प्रमाण आयु ताहाक जुया च्वने फुगु 'नित्य धर्म' 'सुख धर्म' 'आत्मा धर्म' धयागु छुं छगू हे मदु । प्रज्ञप्ति-देशय् जक थुजागु नित्य, सुख, आत्मा धयागु दया च्वनी । थ्व खः निगू देशया भिन्नता । साधारण मनुतय्गु सःस्यू धका धयातःगु म्हसिका तइगु संज्ञा धर्म अनमतग संसारय् स्थायिरूपं विचरण याना जुइगु प्रज्ञप्ति-देश जुया च्वन ।

मृग तृष्णा व चलाया उपमा

सुखागु सरोवरय्, दहँलय् खुसी सिथय् फिसः ब्वय् दया च्वंगु आपो धातु तःसकं निभा त्वइवले सूर्ययागु तापया

कारणं सूक्ष्मगु लः वाफया रूप्य् आकाशय् थहाँ वना लः फुति जुइगु जुया च्वन । च्वं क्वाहाँ वया च्वंगु सूर्यया किरण नाप थुकी जुटे जुइवं तापाकं स्वया च्वंपित लःया तरङ्गथे, फाँटथे च्वंक खने दया च्वनी । उगु थासय् वन धायेवं खने दइमखु । थ्वयात हे मृग-तृष्णा धाइगु जुया च्वन ।

गरमी मौसमया इलय् ततःधंगु जंगल लिक्क दया च्वंगु ततःधंगु दहँ, सरोवरय् दुगु लः सुना वनिगु जुया च्वन । जंगलय् च्वना च्वंपि द्वलंद्वलं मयाक मृगत लः त्वनेगु प्यासया कारणं लः मामां उखेंथुखें व्वाय् जुया च्वनी । तःसकं तान्वगु शुद्ध मध्यान्हया इलय् लः मामां दहँया सिथय् थ्यनिबले इमिसं मृग तृष्णायात खनिगु जुया च्वन । मृग तृष्णायात लः दुगु सरोवर भापा अन व्वाय् वना सोवनिगु बखतय् उगु मृग तृष्णा अन मदया वनिगु जुया च्वन । अन च्वना सोइबले मेथाय् हे मृग-तृष्णा खनिगु जुया च्वन । हानं अन नं मृग-तृष्णा खने दुथाय् व्वाय् वनिगु जुया च्वन । प्यास मेटे याये भका छगू थासं मेगु थासय् व्वाय् जुजुं कन कन प्यास बढे जुया शरीर क्लान्त जुया वइगु जुया च्वन । थुकथं प्यासं छटपटे जुजुं उगु सरोवरया दथुइ हे थुमिगु मृत्यु जुइगु जुया च्वन । थ्व खः मृग तृष्णाया उपमा ।

**ब्रह्मा देव व मनुष्य स्वंगू भुवन दहँ सरोवर नाप
तुलना याना क्यंगु खँ**

थुगु उपमा कथं ब्रह्म देव व मनुष्य थुपि स्वंगू भुवन

दहँ सरोवर समान खः । उर्पि सत्वर्पि जङ्गलय् च्वर्पि लः त्वने
 प्यास चाःर्पि मृगत समान खः । स्कन्ध देहनिसें कया जन्मभर
 तक खना च्वंगु जङ्गल, पर्वत, जमीन, बुँ, सिमा, कारपात,
 नगर, निगम, विहार, छेँ, बजार, क्यब हानं जल, स्थल,
 आकासय् च्वर्पि प्राणीर्पि, गृहस्थ, श्रमण, मिजं, मिसा,
 थथःपिनिगु शरीरया विभिन्न अंगत गथेकि छ्योँ, ल्हा, तुति,
 मिखा, न्हाय्पं, सँ, चिमिसँ, लुसि, छ्यंगु, वा आदि फुकयात्त
 प्रज्ञप्ति देश धका धाइ ।

गथे मृगत प्यासया कारणं लःयागु खोजय् मृग तृष्णा-
 यात सरोवर भापा ब्वांय् ब्वांय् जुया च्वंगु खः अथे हे थुर्पि
 सत्व प्राणीर्पि नं नयेगु, त्वनेगु, वस्तु आरम्भण, कामगुण
 छयागु हेतुया कारणं ज्या यायेगु, वनेगु, वयेगु, मालेगु, ज्या
 सिद्ध घायेत हे काय कर्म, वची कर्म व मनो कर्म लगातार
 मदिक याना च्वनी । उर्पि चलात गर्म व प्यासं सुखागु
 सरोवरया छोने मरण जुइथेँ उर्पि सत्वर्पि नं अनमतग्ग संसारय्
 जन्म जूथ्याय् थःपिनिगु वर्तमान जीवनया उन्नति, वृद्धि भावी
 संसारया उन्नति यायेगु तृष्णा घाना मरण जुया वनी ।

नाम रूप धाक्वयात भुवन अनुसारं दिकदार जुइकेत

यदि इर्पि मृगतय्सं ज्ञानं स्वये सःगु जूसा थ्व मृगजलं
 जिमिगु दाह जूगु, पूगु, प्याचाःगु, क्लान्त जूगु, मदय्का
 छ्वये फइगु थ्व वस्तु मखु । थ्व केवल दाह जुइगु, पुइगु,

प्याचाइगु, क्लान्त जुइगु, उत्तरोत्तर वृद्धि जुइका, मरण जुइकीगु वस्तु जक खः धका सिइका उगु मृगजलयात त्वता धात्थेंगु खुसी, दहँ माला अन मो लहुइगु, लः त्वनिगु खइ । थथे हे थ्व लोक्य ज्ञानी पण्डितपिसं प्रज्ञा ज्ञानं खंके सःगु जूसा धातु नगर (देश) यात यथार्थरूपं खंका थ्व सार मद्गु अनित्य जुया च्वंगु धातु स्वभाव पुचः धयागु संखारं दुःख नामक दाह जुइगु, पुइगु स्वंगु तृष्णा नामक प्याचागु, शोक, परिदेव आदि क्लान्त जुइगुयात मदेका छ्वये फइगु वस्तु मखु । वास्तव्य उगु दाह जुइकिगु, पुकिगु, प्याचाय्किगु क्लान्त जुइकिगु कन कन वृद्धि याका मरण जुइगुलि अन्त मद्गु भवचक्र्य हानं अपाय दुःख थास्य साला यंका घात याइगु वस्तु हे जक खः धका सिइका खंका अनित्य ज्ञान, दुःख ज्ञान, अनात्म ज्ञानद्वारा उगु स्वभाव धर्म्य प्यपुना च्वनिगु तृष्णा दृष्टियात त्वाथला भगवान् बुद्धयागु शासन धयातःगु निर्मलगु यचुसे च्वंगु जलस्रोतय् (दहँलय्) वना मोल्हुया, सिचूका प्याःचागुयात अन्त यायेगु ज्या याइ । संज्ञा स्कन्धयात छुं सार मद्गु जुया मृग तृष्णा समान धका क्यना तःगु खँ संक्षिप्तं क्वचाल ।

संज्ञा-स्कन्ध धयागु छुं सार मद्गु जुया मृग तृष्णा समान धका कना बिज्यागु अनुसारं संज्ञा स्कन्धया महानगु आदीनव, संज्ञा स्कन्धया अनित्य, दुःख, अनात्मयात कना तःगु धयागु जंगलय् च्वंपि मृगतयेगु उपमाद्वारा आदीनव दोषयात

क्यना तःगु खँ नं थन वांलाक प्रकट जुल । अनित्य, दुःख,
अनात्मया वारय् 'आहार दीपनी' क्यना तःगु दु ।

[मरीचिकूपमा संज्ञा धयागु देशनानुरूपं व्याख्या
अनंतुं क्वचाल ।]

सङ्घार स्कन्धया प्रकाशन

भिन्न भिन्न संस्कारया स्वभाव

'सङ्घाराकदलूपमा' धयागु देशना अनुसारं (१) प्यंगू
इरियापथ प्यंगूयागु ज्या नामक कायकर्म सङ्घार छथी,
(२) म्हुतुयागु वचीकर्म सङ्घार छथी व (३) चित्तयागु ज्या
मनोकर्म छथी याना थुकथं जम्मा स्वथी दु ।

'चेतना हं भिक्खवे, कम्मं वदामि' धयागु बुद्ध वचन
अनुसारं चेतना चेतसिक हे प्रधान याना तःगु जुल ।

गौतुलेगु, फेतुइगु, दनेगु, वये वनेगु, छथी, ल्हाः, तुति
आदि अंग संचालन यायेगु मेमेगु नापं नं भेद याना क्यन
धाःसा कायकर्म यक्व हे दु । अथे हे वचीकर्म, मनोकर्म नं
आपालं दु । अभिधर्म कथं सङ्घार धयागु १० गू दु । उगु
१० गू मध्ये चेतनायात कना वये धुन । ल्यं दनिगु ४६ गूयात
मं चेतनाथै हे कायकर्म, वचीकर्म व मनोकर्म स्वथीयात नं

स्वथी थले ज्यू । लोकय् प्रकट रूपं खने दुगु लोभया ज्या जुया च्वंगु कायकर्म, वचीकर्म व मनोकर्म बांलाक प्रकट जुया च्वंगु व आपालं भेद नं जुया च्वंगु दु । थथे हे पाणातिपाता आदि दोष युक्त ज्या, मानयागु ज्या, दिट्टियागु ज्या आदि नं बांलाक प्रकट जुया च्वंगु व आपालं भेद नं जुया च्वंगु दु । उद्योस वीर्ययागु ज्या समस्त लोकय् बांलाक प्रकट रूपं खने दु, स्यने कने यायेगु सामाजिक, धार्मिक विषयय् दक्षता दय्केगु कार्य नं बांलाक प्रकट जुया च्वंगु व आपालं भेद नं जुया च्वंगु दु ।

थ्व खः प्रकट रूपं खने दुगु सङ्खार (संस्कार) यात क्यंगु खँ ।

गाह नापं सम्बन्ध तथा अभिमान चढे जूगु खँ

थ्व संस्कार धातुं सत्त्व प्राणीपित तःसकं क्वातूसे च्वंक आशक्त जुइकीगु तण्हा (तृष्णा), मान, दिट्टि (दृष्टि) नामक स्वंगू गाह धर्मयात आपालं वृद्धि याकीगु जुया च्वन । सत्त्व प्राणीपिसं काय-बल, वचन-बल, चिन्तन-बल, दक्षता-बलयागु आधार कया थथःपिनिगु चित्त नया थाथें, नग्वाराथें, ल्वहँया थाथें, ल्वहँ ग्वारा समान जुइका अभिमान घमण्ड याना च्वनी । सुथय् बहनि न्ह्यागु इलय् नं अपुक मरण जुइगु मरण भय, अवीचि आदि अपाय भय, संसार भयं ख्यासां नं भचा हे मन क्यातु मजूसे, भचा हे संवेग मवय्कूसे च्वना च्वनी ।

शुकथं सत्व प्राणीपित ध्व संखार धातुं उच्छले याइगु तःसकं
ग्मानापुसे च्वं ।

मनुष्य भुवन, देव भुवन, ब्रह्मा भुवनय् दयाच्वंगु
आतिबन्धुया गुण, धनसम्पत्तिया गुण, शूरवीरया गुण, कायबल
गुण, ज्ञानबल गुण, शील गुण, बहुश्रुत गुण, परियत्ति गुण,
पतिपत्ति गुण, इस्सरिय गुण, महद्दिक गुण, महानुभाव गुण
इत्यादि गुणं गजु च्वकार्थे मान चढे याना बिइ । संखार धातु
ध्यागुलि उगु गजुया च्वकाय् च्वना कण्डा ब्वय्थे सत्व
प्राणीपिनिगु चित्तयात सदा नं ब्वयेका च्वनी । संसारय् सत्व
प्राणीपिसं बुद्ध नाप नं प्रतिस्पर्धा याना वये धुंकल, धर्म नाप
नं प्रतिस्पर्धा याना वये धुंकल, संघ नाप नं प्रतिस्पर्धा याना
वये धुंकल, ऋषि श्रमण सत्पुरुषपित नं दुःख पीडा बिया वये
धुंकल । लोकय् गुलि नं अनन्त दुश्चस्त्र, अनन्त मूर्खता,
अनन्त भुल याना वःगु खः उर्पि फुक्क संखार धातुयागु ज्या
खः । दिट्ठि प्रधान जुया च्वंगु संखार धातुं याना हे अपाय
संसार बने जूगु खः । थुगु चासय् नगर निगू भेद याना ति ।

केरा मांयागु जंगलया उपमा

धन छगू केरा मांयागु उपमा कने । छगू तःधंगु जंगलय्
केरा मांयागु तःधंगु छगू बगान दु । केरा मायागु स्वभावयात
भतिचा हे मस्यूर्पि वेंतय्सं केरा मायागु बगानय् पीचुसे च्वंगु
खला मदुगु केरामायागु आकारयात नया थार्थे तःसकं दुग्गु

दुगुलुगु, तःसकं वःलागु सित्याः धका सम्फे जुया च्वनी ।
 थथे हे तुं उगु जंगलय् च्वना च्वनिगु वखतय् एकराज, प्रदेश
 राजपिं नाप हे नं ल्वायेत सुरे जुया च्वनी । द्वलंद्धः जंगली
 किसित वसां नं केरा माया वगानय् दुहाँ वये फइ मखु ।
 सुं शत्रुं विजयी याये मफुगु सुमेरु पर्वतया च्वकाय् च्वंगु
 अयोध्या नगर समान वःलागु सम्फे जुया च्वनी । परन्तु केरा
 माय् सार दइगु ला छखे हे ति, ख्वातुगु, वःलागु, ख्वला मदुगु,
 तःसकं क्यातुगु ख्वला जक दया च्वंगु धका नं सिइ मखु ।
 वेंतय्सं अभिमानपूर्वक खँ ल्हाना केरा मांयागु वगानयात
 वःलागु गढ सम्फे जुया अन च्वना च्वनी । थुजागु खँ सिइका
 जुजुपिसं सैन्य सिपाहीत तोता हइगु वखतय् उघ्नीमय् थुपि
 फुक्व विनाश जुया मरण जुइ ।

श्व खः केरा मांयागु वगानया उपमा ।

पृथक्जन सत्त्वनाप सम्बन्ध दुगु उपमेय्य

थुगु उपमा कथं सत्व प्राणी धयापि वें समान खः ।
 स्कन्ध देह धयागु केरा माया वगान समान खः । संस्वार
 धातु केरा मां समान खः । मृत्युराज धयाम्ह जुजु समान खः ।
 लोकय् दुगु रोग व्याधि आदि दुनेयागु (अज्कत्त) भय तथा
 राक्षस, भूतप्रेत, सर्प, वृक्ष, ऋतु, कंगः, खिचा आदि पिनेयागु
 (वहिद्ध) भय सैन्य सिपाही समान खः । गथे थन वेंतय्सं
 केरा मायागु गढयात देवराज इन्द्रयागु नगरथे सम्फे जुया

जुजुपित तक नं मामुलि सम्फे जूगु खः अथे हे सत्वपिसं इच्छा यानार्थे सिद्ध याये फुगु कायकर्म, वचीकर्म, मनोकर्म धयागु संखार धातुं सत्व प्राणीपित उच्छलेयाःगु कारणं जन्म जन्म पतिकं मृत्युराज तकयात नं मामुलि सम्फे जुया च्वन । थन मृत्युराजयात मामुलि खंगु धयागुया तात्पर्य युवा अवस्थाय् मृत्यु जुइ मखु धका सम्फे जुइगुयात धाःगु खः । उमेर वंका मृत्यु जुइगुयात तक नं संवेग उत्पन्न मयासे जि छम्ह मखु कीं सकलें थथे जुइगु खः धका मनय् सन्तोष कया च्वनी । थुकीयात हे मृत्युराजयात मामुलि खंगु धाःगु खः ।

सैन्य सिपाहीतय्मं शस्त्र अस्त्र तोता हइगु बखतय् केरा मायागु गढं रोके याये मफुथें गुगु नं अवस्थाय् मृत्यु जुइ फुगु जुया च्वन । गथे च्वय् कना वयागु मृत्युराजया सैन्यत वइगु बखतय् विनाश जुइगु खः अथे हे छुं सार मदुगु संखार धातु नं छुं भचा हे नं संघर्ष यायेगु क्षमता मदुगु कारणं प्रत्येक सत्व प्राणीयागु कलल अवस्थाय् हे जक जूगु मरण संख्या स्वसा नं अत्याख जुया च्वन । उकीसनं पीजायागु अवस्थाय् जूगु मरण संख्या कन हे अत्याख जुया च्वन । प्रतिसन्धि जुइ धुंका खना च्वनागु दिन, रात, घडी, क्षण भित्रय् मृत्यु मजूगु दिन, मृत्यु मजूगु रात, मृत्यु मजूगु घडी, मृत्यु मजूगु क्षण छगू हे नं मदु । छगू छगू क्षणय् नं अनन्तवार मरण जुया वये धुंकल । थुजागु सूक्ष्मगु खँ (धर्म) मखंगु कारणं मृत्युयात मामुलि खना च्वंगु खः ।

अविद्या खना मग्गागुलिं भय वःगु

अथवा मेकथं धायेगु खःसा अविद्या धयागु जुजु समान जुया च्वन । जाति भय, जरा भय, मरण भय, शोक भय, परिदेव भय, दुक्ख भय, दोमनस्स भय, उपायास भय, सैन्य सिपाही समान जुया च्वन । संखार धातुं उच्छलेयाःगु कारणं जन्म जन्म पतिकं अविद्यायात हे मामुलि खना वया च्वन । अविद्यायात मामुलि खना च्वन धयागुया तात्पर्यं आः भगवान् बुद्धयागु शासनय् ग्रन्थ अध्ययन मदुगु, मस्यूगु, ज्ञान मदुगु, अनिच्च, दुक्ख अनात्मयात खंके मफुगु, थःके छुं हे मदु धका सिया नं धन्दा मकासे याउंके आनन्दं च्वना च्वंगुयात धाःगु खः ।

जाति भय धयागु क्लेश जाति भय, कम्म जाति भय, विपाक जाति भय धका स्वथी दु । उत्पन्न जुइगु ई थ्यंक वल धायेवं लोभ, दोस, मान, दिट्ठि आदि क्लेश न्ह्याग्गु इलय् नं उत्पन्न जुइ । थुकियात 'क्लेश जाति भय' धाइ । क्लेश उत्पन्न जुइवं दुषीत कर्म नं न्ह्याग्गु इलय् नं याये फु । थुकियात 'कर्म जाति भय' धका धाइ । उत्पन्न जुइगु ई थ्यंक वयेवं स्कन्ध देहलय् चक्षु रोग आदि न्ह्याग्गु इलय् नं 'रोग भय' जुइ फु । न्ह्याग्गु इलय् नं मृत्यु जुया अपाय आदी पतन जुइ फुगुयात 'विपाक जाति भय' धाइ ।

जरा भय धयागु छुं मजूसे च्वना वांलाना च्वंगु नाम रूप स्कन्ध सिथिल भावय् थ्यनिगु अवस्थाय् न्ह्याग्गु इलय् नं

सिञ्जिल जुइ, थुकियात् 'जरा भय' धाइ । मरण भययागु बारे च्वय् कना वये धुन । 'शोक भय' आदि नं थ्व हे रूपं सिइकि । थुपिं भय थ्यंक वयेवं संखार धातुय लः पीजा समान छुं सार मदुगु छुं संघर्ष यायेगु मफुगु कारणं अथें जू जू थे जुइका च्वने माली । थ्व खः अनमतग्ग संसारय् अविद्यायात् मामुलि खंगु कारणं थथे जूगुयात् क्यना तःगु खँ ।

सत्कायदृष्टियात् वयेकूगुलि भय उत्पन्न जूगु

अथवा सत्कायदृष्टि धयागु जुजु समान खः । सकल मिथ्यादृष्टि कार्य, सकल दुश्चरित्र कार्यत जुजुया सैन्य सिपाही समान खः । सकल दुश्चरित्र कार्य धयागु मनुष्य भाव दुर्लभ व बुद्ध उत्पाद दुर्लभ धयागु च्वय् कनावयागु अनुसारं न्हापा न्हापायागु जन्मय्, न्हापा न्हापायागु कल्पय् मूर्ख जूगु प्रमाद जूगु कारणं सत्व प्राणीपिनिगु हृदयलय् छुटे मजुइक नापं दया वया च्वंगु पुलांगु अनन्त दुश्चरित्र कर्म व लिपा नं याइतिनिगु अनन्त दुश्चरित्र कर्मयात् धाःगु खः ।

संखार धातु उच्छ्लेयाःगु कारणं जन्म जन्मान्तरयागु खँयात् ला अथें ति, आः वर्तमान भगवान् बुद्धयागु शासनय् नं अपायया थल, नरकया थल जुया च्वंगु सत्कायदृष्टियात् नित्ति खना च्वन । गुपिं मनूत धातु नगरय् छक हे नं मध्यनि उपिसं नात्र धातु रूप धातुयात् हे 'पुद्गल' (=व्यक्ति) सम्झे जुया

चवनी, 'सत्व' सम्फे जुया चवनी, 'जि' सम्फे जुया चवनी, चक्खुविञ्जाणधातुयात 'जि खनागु' सम्फे जुया चवनी, सोत-विञ्जाणधातुयात 'जि ताःगु' सम्फे जुया चवनी, मनोविञ्जाणधातुयात 'जि चिन्तना यानागु' सम्फे जुया चवनी । 'ययेका चवनेगु', 'आनन्द तायेका चवनेगु' यात 'जि ययेका चवनागु', 'जि आनन्द तायेका चवनागु' धका सम्फे जुया चवनी । सत्कायदृष्टि आशक्ति जुया चवनिगु वारे सिइके माल धाःसा जि चवयागु 'प्रतीत्यसमुत्पादय्' विस्तारं क्यना तयागु दु ।

थये धातु नगरयात प्रज्ञप्ति नगरया शक्ति याना प्रमाद जुइका चवनेगुयात 'सत्कायदृष्टि' धाइ । धातु नगरयात प्रज्ञप्ति नगर सम्फे जूगु कारणं धातुया कार्यं फुक्कं निच्च, सुख, अत्त, सार रूपं खंका चवनी । गुलि नं दिट्ठि, क्लेश, दुश्चरित्र उत्पन्न जुइगु खः उप्पि फुक्क सत्कायदृष्टिपाखें उत्पन्न जुइगु खः । सत्कायदृष्टि धयागु धात्थें हे 'अपायया बीज', अपायया हाः, 'नरकया बीज', नरकया हाः, 'अवीचिया बीज', अवीचिया हाः जुया चवन । गथेकि हलाहल विषधारी सर्पयात सुनानं तःसकं ययेका ज्वना चवनिगु खः अथे हे 'जि खना', जि ताया इत्यादि सत्कायदृष्टियात तःसकं ययेका ज्वना चवनिगु जुया चवन । थ्व अवीचि आदिया हाः समान जुया च्वंगु सत्कायदृष्टियात नित्ति खना च्वंगुया कारणं खः ।

सैन्य सिपाही समानपि पुलांगु दुश्चरित्र कर्म सत्त्वपिन्न अपाय दुर्गती दिन रात पतन याना चवनी । थुक्किया वारे

नखसिख-सुत्त देशनाय् मनुष्य भाव दुर्लभ धयागु खँय् क्यना
ब्रयागु खँयात नं स्वया सिइके फु ।

गथे वाफय् वइवले गंगु सिमा हः आकाशय् ब्वय्का
मंकीगु खः अथे हे गुपि पृथकजनपिसं 'जि हे खः' 'व हे जि खः'
धका अभिमानं चूर जुइका च्वनी, संखार धातुं इमित अपाय
दुर्गती पतन जुइगुपाखें रक्षा यायेगु ज्या छखें तथा फन अखवतं
अपाय दुर्गती घ्वाना छ्वइ । थ्व खः सत्कायदृष्टियात निक्ति
स्रंगु कारणयात क्यंगु खँ ।

सारांशं धाल धाःसा लोकय् गोतुलेगु, फेतुइगु, दनेगु,
ब्रनेगु, वयेगु, म्हया अंग प्रत्यंग आदि संकेगु नामक 'कार्य कर्म'
'केरा मांयागु जंगलथें' खः । धातु नगरयात चायेका स्वल
धाःसा चेतना प्रधान जुया च्वंगु संखार धातुयागु हे थुपि ज्या
स्रः । संखार धातु धयागुली अणु प्रमाणं नं सार तत्व मद्दु ।

परियत्ति ज्ञानं भय तरे मज्जुइगु

परियत्ति ज्ञान नामक संखार धातुं पूर्ण जुइ धुं कुम्ह
जूसा नं वेदना जुइ त्यइगु अवस्थाय् कयात तुरुन्त हे वेदना
जुइ । दाह जुइ त्यइगु अवस्थाय् तुरुन्त हे दाह जुइ । ठण्डी
जुइ त्यइगु अवस्थाय् तुरुन्त हे ठण्डी जुइ । इकुइ त्यनिगु

अवस्थाय् तुरुन्त हे इकुइ । मरण जुइ त्यइगु अवस्थाय् तुरुन्त हे मरण जुइ । शोक जुइ त्यइगु, परिदेव जुइत्यइगु, कायिक दुःख, चेतसिक दुःख जुइत्यइगु अवस्थाय् शोक परिदेव, कायिक दुःख, चेतसिक दुःख तुरुन्त हे जुइ । दोमनस्स, उपायास जुइत्यइगु अवस्थाय् दोमनस्स, उपायास जुइ । प्रज्ञा ज्ञान नामक संखार स्कन्ध च्वय् कना वयागु उर्पि दुःखत स्कन्ध देहलय् च्वं वये मफयेक हटे यायेगु उगु स्कन्ध देहया दुने मिखा फुति यायेगु प्रमाण हे नं क्वातुक बलाक च्वना च्वने फुगु सार धर्मं मदु । प्रज्ञा ज्ञान नामक संखार धातु विचार याना च्वनेगु बखतय् दुःख वल धायेवं उगु संखार धातु तुरुन्त हे लोप जुया वनी । थःगु शरीरय् दुःख-धातुल मदिकक उत्पन्न जुया च्वनी । स्यागु, पूगु, ख्वाउँगु आदि दुःखयागु कारणं चित्त दिक्कार जुया च्वनी । आपालं मेहनत याना सयेका तःगु उगु विद्यायात छ्चलेत कुत याःसा नं फलानागु दुःख वया याये मफत, फलानागु शोक वया याये मफुत धका धया च्वनी । लोभ उत्पन्न जुइगु अवस्था वयेवं प्रज्ञा धातु लोप जुया तुरुन्त लोभ धातु उत्पन्न जुइ । दोस, मान आदि नं व अथेहेतुं खः । थथे हे केरा माया त्याःथें, केरा माया जंगलथें लोक व्यवहार कथं प्रज्ञप्ति नगरय् बांलाक प्रकट जुया च्वंगु, प्रज्ञा ज्ञान नामक संखार धातु हे नं धात्थेंगु धातु स्वभाव कथं वःलागु, सार दुगु धायेबहःगु अणु परमाणु मात्र नं मदु । अनं वाकि दनिगु सूक्ष्म सूक्ष्मगु संखार धातुया बारे ला धायेगु हे छु दु ।

संखार धातु नाश जुइ अपूगुया प्रकाशन

चित्तय् कुशल संखार उत्पन्न जुया च्वंगु इलय् अकुशल चित्त दुहाँ वयेवं उगु कुशल चित्त क्षणभरं हे मदया वनी । गथेकि दान याये धका मती तथा च्वंगु इलय् दान कुशल दया च्वनी । उबले मात्सर्य चित्त दुहाँ वयेवं तत्क्षणय् उगु दान कुशल चित्त तना वनी । अथे हे शील पालन याये धका मती तथा च्वनिगु इलय् दुःशील चित्त दुहाँ वयेवं उगु शील कुशल चित्त तुरन्त तना वनी । समथ वा विपस्सना भावना याना च्वनीगु बखतय् वितक्क, विचार, उद्धच्च दुहाँ वया भावना संखार उघ्नीमे तना वना चित्त थः यथाय् वनी । थुगु रूपं सम्पूर्ण संखार धातु छुं सार मदुगुया कारणं हावालासा त्वइथें नष्ट जुया वने अपूगु, तना वने अपूगु थःके नं, लोकजनपिके नं दृष्टान्त रूपं खने दया च्वन । थथे हे तुं मेमेगु खँय् नं स्वया यंकि । महान आनुभाव दुम्ह ध्यान अभिज्ञा नामक संखार धातु प्राप्त जुया आकाशय् ब्वया वना च्वंगु बखते स्त्रीया रूप, स्त्रीया शब्द खंगु तागुलि तत्क्षणय् ध्यान अभिज्ञा लोप जुया आकाशं पृथ्वीस कुतुं वया स्त्रीया कारणं इज्जत तंका च्वने मागु बाखं लुमंकि । दान, शील, भावना, श्रद्धा, प्रज्ञा इत्यादि संखार धातु छुं सार मदया फुसुलूगु धातु जुया च्वंगु कारणं याना अनमतग्ग संसारय् बारबार प्राप्त जूगु मनुष्य जन्म, देव जन्म, ब्रह्माया जन्म ताकाल मदुवं हे लः पीजा, लः प्वःप्वचारें नष्ट जुया मरण जुया अपाय दुर्गती पतन जुइगु

जुया च्वन । प्रत्येक व्यक्तियाके अनमतग्ग संसारय् दान संखार धातु अनन्तरूपं याना वये धुं कल । आः थुगु इलय् छुं छकूचा धका नं ल्यना मच्चं । लौकिक शील नामक संखार धातु नं अनन्त पालन याना वये धुन । ध्यान अभिज्ञा समापत्ति धयागु लौकिक भावना नामक संखार धातु नं अनन्त प्राप्त याना वये धुन । आः छुं भचा नं ल्यना मच्चं । दानं नं हीन जुइका च्वन, शीलं नं हीन जुइका च्वन, भावनां नं हीन जुइका च्वन । शिल्प विद्या ज्ञानं नं हीन जुइका च्वन । लिपा लिपायागु संसारय् नं थुगु हे रूपं धका सीकि । थ्व खः अनतमग्ग संसारय् केरा माथेंजागु दान, केरा माथेंजागु शील, केरा माथेंजागु भावना, केरा माथेंजागु सःस्युगु प्रज्ञा ज्ञानयात क्यंगु खँ ।

उकिं 'संखारा कदलूपमा' धका भगवान् बुद्धं कना विज्याना तःगु जुल । संखारखन्ध केरा मा समान धका कना विज्याना तःगुलि संखार खन्धया महान आदीनव संखार खन्धया अनित्य, दुःख, अनात्मायात गुकथं क्यना तल धयागु प्रश्नया लिसः 'आहार दीपनी' धयागु सफूती मनोसंचेतना आहारया आदीनव काण्ड अनित्य, दुःख, अनात्मा काण्डय् विस्तारं क्यना वये धुंगु दु ।

थ्व खः 'संखारा कदलूपमा' धयागु देशनाय् उल्लेख जूगु खँ ।

विज्ञानबन्धया प्रकाशन

खुगू विज्ञानया भ्रम

‘मायुपमञ्च विज्ञाणं’ धयागु देशनाय् मिखाय् रूप आकार घट्टन जुइगु बखतय् मिखाय् निरन्तर रूपं उत्पन्न जुइगु, खनिगु क्रियायात ‘चक्खु विज्ञाण धातु’ धाइ । न्हाय्पने अनेक प्रकारयागु शब्द घट्टन जुइगु बखतय् न्हाय्पने निरन्तर रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु ताइगु क्रियायात ‘सोत विज्ञाण धातु’ धाइ । न्हासय् अनेक प्रकारयागु गन्ध घट्टन जुइगु बखतय् न्हासय् निरन्तर रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु नँ ताइगु क्रियायात ‘घाण विज्ञाण धातु’ धाइ । म्ये अनेक प्रकारया रस घट्टन जुइगु बखतय् म्येया द्योने निरन्तर रूपं उत्पन्न जुया च्वनिगु स्वाद काइगु क्रियायात ‘जिह्वा विज्ञाण धातु’ धाइ । छ्योनेनिसें पालितः तक दुने पिने म्ह छम्हं स्पर्श जुइत नाना प्रकारं घट्टन जुइगु बखतय् उगु उगु अंगय् निरन्तर रूपं स्पर्श जुया स्यूगु क्रियायात ‘काय विज्ञाण धातु’ धाइ । मनय् सिया च्वंगु धाक्व कुशल अकुशल उगु उगु आरम्भण घट्टन जुया च्वनिगु बखतय् मनय् निरन्तर रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु चिन्तना याना च्वंगु फुकंयात ‘मनो विज्ञाण धातु’ धाइ । थुपि खुगू प्रकारयागु विज्ञाण धर्मचक्षु मद्दिपि अन्ध बाल सत्वर्पित विज्ञाणं धइम्हसिनं अनमतगग संसारय् छक हे नं यथार्थतायात खंके मब्बूसे सीके मब्बूसे; अयर्थाथगु प्रज्ञप्ति नगरंयात दयेका मँहानं आनन्द सुख सम्फे याकीगु जुया च्वने ।

खुगू विञ्जाण व चटक याइम्ह जादूगरया उपमा

उगु खुगू विञ्जाणधातु जादू याइम्ह समान खः धयागु खँ छगू उपमाद्वारा कने । गथेकि छथाय् कटुस माया जंगल दया च्वन । छम्ह जादूगर मनुखं थःगु विद्याद्वारा उगु कटुस मायागु जंगलयात सुवर्ण वृक्ष याना वयन । उगु जंगलय् दुहाँ वंम्ह मेम्ह मनुख उगु जंगल धात्थे हे लुँयागु सम्फे जुल । सिमात फुक्क लुँयागु हे सम्फे जुल । सिमा त्याःयात नं लुँ त्याः सम्फे जुल । तःनधंगु कचा, चिचिधंगु कचायात नं लुँयागु हे कचामचा सम्फे जुल । ह्वया च्वंगु बुँयात नं लुँया बुँ सम्फे जुल । न्हापा याना वयागु पुण्यया कारणं देवराज इन्द्रं जित ऋद्धि लुँ दयेका विल धका तःसकं लय्ताल । थ्व लुँ टुक्रा ज्वना लुँकमिया ज्यासःलय् लुँया थल, बाटा, लुँया चाचा, लुँया सिखः लुँया अंगु इत्यादि दय्के विया मिल धाःसा करोडौं सम्पत्ति लाभ जुया महान सेठ जुइ दइ धका मती तया लुँकमियाथाय् यंका मिनालय् तया छुइवं लुँ मजूसे कटुस मायागु खरानां जुल । अथे दृष्टान्त रूपं खरानी जूगु खंक खंक नं न्हापा थ्वयात लुँयागु सिमा आदि खना च्वंगु कारणं थ्वयात लुँ हे भापा त्याग याये मफया उकी हे आशक्त जुजुं थथःपिनिगु जावन फुका च्वनिगु जुया च्वन ।

उपमा उपमेय्य थथे खः— स्वंगू भुवन कटुस माया जंगल समान खः । खुगू विञ्जाण जादूगर समान खः । अज्फ्त बहिद्ध न्यागू स्कन्ध स्वाभाविक रूपं दयाच्वंगु कटुस

मा समान खः । धातुया स्वाभाविक रूपं दयाच्वंगु नगर कटुस
 मा समान खः । प्रज्ञप्ति नगर जादूगर विद्यां प्रतीत याकूगु
 सुवर्ण वृक्ष समान खः । शरीरया अंग, छचों, ल्हा, तुति,
 मिखा, न्हाय्पं, न्हाय्, सँ, चिमिसँ इत्यादि सुवर्ण वृक्षया सिमा
 त्याः कचामचा हः, बुँ, समान खः । उम्ह व्यक्तियात लुँया
 कल्पवृक्ष खना खुशी प्रशन्न जुया तःधंगु आकांक्षायागु समानं
 उँपि सत्वर्पित च्वय् धया वयागु प्रज्ञप्ति नगरयात प्रतीत
 याकूगु कारणं, लौकिक अभिवृद्धि, शारीरिक मानसिक शक्ति
 दक्व जन्म जन्म पत्ति बुद्धि विचार फुककं उकी हे सीमित
 जुया च्वन । गथे मिन्हालय् छुइवं छुं ज्या ख्याले मद्दुगु खरानी
 जुया च्वंगुयात खंकखंक नं प्रक्षत्य रूपं सिमायात लुँ भापिया
 उकियात त्याग याये मफया उकी हे आशक्त जुजुं रक्षा यायां
 थःगु जीवन फुकिइगु खः अथे हे नाना प्रकारयापि सत्व
 प्राणीपि मरण जुइवं छुं ज्या ख्यले मद्दुगु पृथ्वीया चा बढे
 यायां उकी हे आनन्द तातां जन्म जन्म चाहिला च्वंपि नं मनू
 हे खः देवतापि हे खः धका सम्फे जुजुं थःगु जीवन फुकी ।

उगु कतुसमाया जंगल मिनालय् तथा छुइवं छुं ज्या
 ख्यले मद्दुगु तुच्छ, शून्य भावय् थ्यंथें थुगु अज्फत्त व बहिद्ध
 स्कन्ध समूह छुं ज्या ख्यले मद्दुगु धात्थें तुच्छ, शून्य, असारगु
 जुया च्वन । थथे हे थुगु पञ्चस्कन्ध छुं ज्या ख्यले मद्दुगु,
 तुच्छगु, शून्य जुया चायात बढे यायेगु जक जुया च्वनी ।
 पञ्चस्कन्ध छुं ज्या ख्यले मद्दुगु, तुच्छ, शून्य धयागु धातु नगर
 कथं स्वल धाःसा लोकय् धात्थें दु धका सम्फे जुया उकी

आशक्त जुया च्वंपि पुद्गल, सत्व धका अंग प्रत्यंग धका मिखा फुति यायेगु प्रमाणति इलय् नं जीवित जुया च्वनिगु, स्थीर जुया च्वनिगु धयागु मद्दु । स्वाभाविक कथं पुद्गल, सत्व धयागु मखु, अंग प्रत्यंग धयागु मखु, धात्थें हे तुच्छ, शून्य जुया च्वंगु कारणं छुं ज्या ख्यले मद्दुगु निरर्थकगु बुढा जुइगु, मरण जुइगु भावय् थ्यनिगु स्वभाव (धर्मता) जुया च्वन ।

जन्म जू जू थाय् सत्व प्राणीपिसं थःपिनिगु स्कन्ध देहलय् आनन्द ताइगु, सुसार कुसार यायेगु आदि ज्याय् विशेष कथं ध्यान बिया थःपित सुख आनन्द कया च्वनेत स्वया च्वनी परन्तु गुवले मरणकाल निकट थ्यंक वइ उबले इमिसं याना च्वंगु ज्या फुक्क फिसः ब्वय् लः तय्थें तुच्छ, शून्य भावय् थ्यनी । थथे हे तुं कतुसमायात लुं सम्फे जुया अनेक कुत याना सुरक्षा याना च्वंगु ज्या फुक्क वास्तविक लुं मखुगुयात लुं धका सम्फे जूगु कारणं इमिगु कुत व्यर्थ जूथें पुद्गल मखु, सत्व मखु तुच्छ, शून्य जुया च्वंगु धातु नगरयात पुद्गल सत्व, अत्त, सार सम्फे जुया उकी आशक्त जुया सम्फे जुयाथें थःम्हं याःगु फुक्क मेहनत तुच्छ, शून्य जुइ ।

बुद्ध उत्पाद दुर्लभ धयागु खँय् कना वयागु अनुसारं प्रत्येक सत्वपिनिगु हृदयलय् पुलांगु अनन्त दुश्चरित्र कर्म, पुलांगु अनन्त अपाय ऋण, भविष्य जन्मय् अनन्त भूल जुइकेत मभिगु धातुत दया च्वंगु जुल । अनन्त भव, अनन्त कल्प, अनन्त

संसार बिते जुया वंसा नं शरण कायेबहःगु आतक्क छगू हे मदयका मिथ्यादृष्टि घाना अपायद्वारय् बारबार पतन जुया च्वंगुयात तुच्छ शून्य खः धयागु दृष्टान्त प्रमाण जुल ।

पृथक्जनपित जादूगरया चमत्कार

गथे चटक याइम्हं छले याइगु खः अथे हे खुगू विञ्ज्राणं दृष्टि द्वंका छले याना च्वंगु खँ कने । धात्थें दुगु धातु नगरयात पृथक्जनं जन्म जन्मान्तरंनिसें कल्प कल्पनिसें स्वप्नाय् तक नं मखंकूसे मखुगु असत्यगु सण्ठान प्रज्ञप्ति जुया च्वंगु तःधंगु चिधंगु वस्तुयात जक खंका वया च्वन । मिखाया न्ह्योने दक्व वस्तुत खनिगु बखतय् धात्थें दुगु धातु स्वभावयात खंकुगु मखु । विञ्ज्राणं छले याना तःकथं पुद्गल (व्यक्ति), सत्त्व, मिसा, मिजं, तिसा, वसः, छेँ, विहार आदि प्रज्ञप्ति नगर कथं जक खंका च्वन ।

थन प्रश्न वये फु— वर्ण नामक रूप धातुयात विञ्ज्राणं खंगु मखुला ? छाय्धाःसा रूप धातु परमार्थ धर्म धात्थें खः हे खः । थये खः हे खःसा छाय् उल्टां खंगु धका धाये माःगु ? उकिया लिसः खः— रूप धातुयात खंगु निश्चय नं खःसा नं रूप धातु छगू छगूयात छुटे छुटे याना खंगु मखु । रूप धातुया उत्पत्तियात खंगु मखु, रूप धातुया जरायात खंगु मखु, क्षय, व्यय, मरणयात खंगु मखु । उकिया अनित्य, दुःख,

अनात्मयात खंगु मखु । उकिया सहजात धातु पुचःयात खंगु मखु । वास्तवय् पृथक्जनं वर्णं नामक रूप धातुयात खनिगु बखतय् विञ्जाण नामक जादूगरं च्वय् कना वयागु रूप धातुया उत्पत्ति, क्षय, व्यय, मरण, अनित्य आदि धातु नगरयागु लँ बन्द याना बिइ, बरू सण्ठान प्रज्ञप्ति नगरया लँ चाय्का बिइ । फलस्वरूप तुच्छ, शून्य, अभाव जुया च्वंगु रूप धातुयात 'जि खना' धका मधासे च्वने फइ मखु, बरू फलानाम्ह पुद्गल खना, फलानाम्ह सत्व खना, फलानागु वस्तु खना धका धारणा जुया च्वनी । थथे खंगुयात चतुआर्यसत्य कथं व विपस्सना कथं 'उल्लां खंगु' धका धाइ । अथे हे न्हाय्पनं ताइगु बखतय्, न्हासं नं ताइगु बखतय्, म्यें स्वाद काइगु बखतय्, शरीरं स्पर्श जुइगु बखतय्, चित्तय् नाना प्रकारं चिन्तना याइगु बखतय् नं थथे हे सिइकि । थ्व खः जादूगर समानम्ह विञ्जाणं भ्रमय् लाकातःगु खँयात संक्षिप्तं क्यंगु खँ ।

धातुयागु चस्मां नाम रूपयात स्वयेगु

छम्ह मनुखं च्वय् कना वया कथं जादूं छले याना तःगुयात यथार्थरूपं खंका स्वये फुगु धातुयागु चस्मायात थःगु शक्तिबलं प्राप्त याना काल । उम्ह मनुखं अथें स्वइबले कटुसयागु जंगलयात लुँयागु जंगलथें खनी । परन्तु थुगु धातुयागु चस्मा तयेवं लुँयागु जंगल मजूसे सिमा कारपाट

आदि छुं सार मदुगु जंगलयात छर्लङ्ग जुइरु खनिगु जुया च्वन । आः उम्ह मनुखं साधारण मिखां स्वयेवले 'लु' धका खंसा नं न्हापा धातुयागु चस्मां छकः स्वये नंगु जुया थ्व केवल सत्त्वर्पित भ्रमय् लाका तःगु जक खः, भय उपद्रव उत्पन्न याकीगु ज्या खः धका सिइका मंस चक्षुं लु खंसा नं उकी आसक्त मजूसे तापाना च्वनी । थुगु उपमा कथं नाम धातु रूप धातुयात अनित्य, दुःख व अनात्मायात खंके फइगुयात 'धर्म चक्षु' धाइ । धर्म चक्षु प्राप्त जूपिसं मंसचक्षुद्वारा पुद्गल सत्व आदि खंसा नं न्हापा धर्म चक्षुद्वारा छक स्वये नंगु जुया थ्व केवल सत्त्वर्पित भ्रमय् लाका तःगु, दुश्चरित्र उत्पन्न याकीगु ज्या खः, हानं छुं ज्या ख्यले मदुगु तुच्छ, शून्य प्रमाद धर्म वृद्धि यायेया निति जुया च्वंगु ज्या खना उकी आशक्त मजूसे तापाना च्वनी । थुजागु धर्म चक्षुयात प्राप्त यायेया निति 'मायूपमञ्च विञ्जाणं' धका तथागतं आज्ञा जुया विज्यागु जुल ।

विञ्जाण क्वन्धं सत्त्वर्पित जादूगरं भ्रमय् लाका तःगु समान खः धका भगवान् बुद्धं आज्ञा जुया विज्यागु अनुसारं विञ्जाणयात 'जि' सम्फे जुया नित्य, सुख, आत्मा कथं थःत खंका च्वंगु हे जादूगरं मनूतय्त भ्रमय् लाका तःगु समान खः । गथे साधारण मनुखं विञ्जाणयात नित्य, सार धका सम्फे जुया च्वंगु खः परन्तु यथार्थय् थथे नित्य सार मखु धका प्रकाशन याना विज्यासे विञ्जाण स्कन्धयागु तःधंगु आदीनव क्यना विज्यात । अथे हे तुं थुकिया अनित्य, दुःख व अनात्मा-

यात नं विशेषकथं क्यना विज्यागु खः । थुगु सम्बन्धय् विस्तृत
रूपं सिइकेत 'आहार दीपनि' ग्रन्थय् क्यना तयागु दु । थ्व
'मायूपमञ्च विञ्जाण' धयागु देशनायात क्यंगु खँ क्वचाल ।

फेणपिण्डूपमंरूपं, वेदना पुप्फुलूपमा
मरीचिकूपमा सञ्जा, संखारा कदलूपमा
मायूपमञ्च विञ्जाणं, देसितादिच्चबन्धुना ।

थुगु देशना गाथाया अभिप्राय क्यना तःगु खँ
क्वचाल ।

खुगू अज्झतिक आयतन

आध्यात्मिक आयतनया स्वभाव

“सुञ्जो गामोति खो भिक्खवे, छन्नेतं अज्झतिकानं
आयतनानं अधिवचनं ।”

(संयुक्त पालि)

भिक्षुपि ! ध्वस्त जुया च्वंगु गां धयागु खुगू प्रकारयागु
अज्झतिक आयतनयागु नां खः ।

मिखा ग्वलय् दुने अक्खिल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु
कर्मज महाभूतया निर्मलगु प्रसाद जुया च्वंगु चक्षु (प्रसाद).

धातुयात 'चक्खायतन' धाइ । यच्चुगु लखय् वा यच्चुगु न्हाय्कने ख्वाया किचः खने दइथें थुगु चक्खु प्रसादय् रूप आकार धाक्व खने दइ । चक्खु प्रसादय् रूप आकार प्रतिबिम्बित जुइगु बखतय् उगु चक्खु प्रसादय् अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु खनीगु क्रियायात 'मनायतन' धाइ । थन चक्खुविञ्ज्राण धातुयात 'मनायतन' धाःगु खः ।

अथे हे न्हाय्पने दुने अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु कर्मज महाभूतया निर्मलगु प्रसाद जुया च्वंगु स्रोत (प्रसाद) धातुयात 'सोतायतन' धाइ । गुलिनं शब्दत दु उगु सोतायतनय् किचःया रूपय् प्रतिबिम्बित जुइ । उगु सोतायतनय् शब्द घट्टन जुइगु बखतय् उगु सोतपसादय् अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वनीगु ताइगु क्रियायात 'मनायतन' धाइ । थन सोतविञ्ज्राण धातुयात 'मनायतन' धाःगु खः ।

न्हासय् दुने अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु कर्मज महाभूतया निर्मलगु प्रसाद जुया च्वंगु घाण (प्रसाद) धातुयात 'घानायतन' धाइ । थ्व घानायतनय् गन्ध धाक्व घट्टन जुया च्वनी । घट्टन जुया च्वनिगु बखतय् व घाण प्रसादय् अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु नैताइगु क्रियायात 'मनायतन' धाइ । थन घानविञ्ज्राण धातुयात 'मनायतन' धाःगु खः ।

अथे हे म्येय् अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु कर्मज महाभूतया प्रसाद जुया च्वंगु जिह्वा (प्रसाद) धातुयात 'जिह्वायतन' धाइ । थ्व जिह्वायतनय् रस धाक्व घट्टन जुया

च्वनी । घट्टन जुया च्वनिगु बखतय् जिह्वा प्रसादय् अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु स्वाद ताइगु क्रियायात 'मनायतन' धाइ । थन जिह्वाविञ्जाण धातुयात 'मनायतन' धाइ ।

अथे हे दुने पिने म्ह छम्हं अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु कर्मज महाभूतया प्रसाद जुया च्वंगु काय (प्रसाद) धातुयात 'कायायतन' धाइ । क्वागु ख्वाउँगु आदि फोट्टब्ब धातु काय प्रसादय् घट्टन जुया च्वनी । घट्टन जुइगु बखतय् थुगु काय प्रसादय् अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु नामया स्पर्श जुइगु क्रियायात 'मनायतन' धाइ । थन कायविञ्जाण धातुयात हे 'मनायतन' धा:गु खः ।

ध्व कायविञ्जाण धातु नामक चित्त दुने पिने म्ह छम्हं फोट्टब्बधातु घट्टन जूजू थासय् उत्पन्न जुइ । पालित:लय् कं, चागः, ल्वहंचा, मि, लः आदि फोट्टब्बधातु घट्टन जुइवं घट्टन जूगु थासय् थुगु विञ्जाणचित्त उत्पन्न जुइ । शरीरया न्ह्यांगु भागे नं पुइगु ख्वाउइगु, चासुइगु, त्यानुइगु, स्याइगु, क्वाता-क्वाता स्याइगु, फाराफारा सनीगु इत्यादियात सिया च्वंगु दक्वं फुकं कायविञ्जाण उत्पन्न जूयाय् जक सिइके फइ । पालित:लय् कायविञ्जाण चित्त उत्पन्न जूसा जक पालित: पू, ख्वाउँ आदिरूपं सिया च्वनी । आतपतिइ, नुग:चूइ काय-विञ्जाण चित्त उत्पन्न जूसा जक प्वाथय् पुत, स्यात, छातिइ पुत स्यात इत्यादिरूपं सिया च्वनी । जनफा छफातं निभालं पूगु नामक फोट्टब्बधातु घट्टन जुइवं जनफा: छफातं थुगु

विञ्जाण चित्त उत्पन्न जुइ । थुगु विञ्जाण चित्त उत्पन्न जूगु
जनफातय् थनथाय् पुत अनथाय् पुत धका सिया च्वनी । थुगु
हे रूपं दुने पिने सकभनं सिया च्वनी ।

हृदयय् दुने अविरल रूपं उत्पन्न जुया च्वंगु अने अनेगु
विचार चिन्तना यायेगुयात शुद्ध 'मनायतन' धाइ । ध्व
मनायतन धयागु (१) भवङ्ग मनो व (२) जवन मनो धका
निथी दु ।

(१) स्कन्ध देहयात मरण मजुइगु कथं रक्षा याना
तइगुयात भवङ्ग मनो धाइ । (२) शरीरयागु अंग संचालन
याइगु, वचनया अंग सनीगु, चित्तया अंग सनीगु धयागु
चिन्तना याये फुगु चित्तयात 'जवन मनो' धाइ ।

[खुगु अज्कत्तिक आयतनया विभाजन ववचाल ।]

यक्षवास याना च्वंगु ध्वस्त गांयागु उपमा

यक्व समय तक गुल्जार जुया च्वंगु ग्राम निगम छगू
दया च्वन । उगु ग्राम निगम छुं अन्तराययागु कारणं विनाश
जुल । अन मनु छम्ह हे नं दुगु मखुत । यक्ष, भूत, प्रेत,
पिशार्चपि जक दया च्वन । अथेनं तापाकंसिं खनिगु वखतय्
अन गुल्जार जुया च्वंगु राजधानीथें खने दया च्वन । वर्षा

मौसमया इलय् दूर देशवासी यात्रीत तःसकं दुःख कष्ट भौग
याना त्यानुक (दुर्गम) लँ वया च्वंबले उगु ग्रामय् थ्यनिथें
च्वंबले तःसकं बांलाक गुल्जार जुया च्वंगु ग्रामय् थ्यनिन,
आः अन थ्यंका जक सासागु भिभिगु नये त्वने याना सुखपूर्वक
च्वने दइगु जुल धका मनय् सन्तोष कया च्वन । ग्रामय् थ्यंबले
इमिसं अन मनूत छम्ह नं मखं, केवल ध्वस्त जुया च्वंगु छें
जक खन । नये पित्याना तःसकं सते यागुलिं छें दुहाँ वना
कोथाय् दुने वना स्ववंबले छुनं नये त्वनेगु वस्तु लुइके मफुत ।
छुं ज्यालगे मजूगु भ्वाथःगु थलबल, त्यपः बाकु, घःचा बाकु,
भ्वाथगु सुखू, भ्वाथःगु दाला आदि भ्वाथःद्वं जक खन ।
थ्वयात हे गुलिसिनं मसान भापिया छें दुने भूत, प्रेत,
पिशाचत वया हमला याःवइला धयागु भय खन । हानं सिमा
क्वय्, पंमा क्वय् च्वने धाःसां च्वय् च्वना च्वंपि भूत, प्रेतत
कुहाँ वया हमला याःवइला धयागु भय खन । उकि गुलि
मनूत चच्चि नं वास मच्चंसे तुरुन्त हे अनं बिस्युं वन ।
परन्तु भय त्रासयात चिन्तना मयासे उपेक्षा याना त्यानुल
धका अन दचना च्वंपि मनूतय्त चान्हे जुइवं उगु ग्रामय् च्वना
तःसकं नये पित्याका च्वंपि भूत, प्रेत, पिशाच, यक्षत वया
नल ।

थुगु उपमा कथं सत्वपिनिगु स्कन्ध देहलय् (१) मिखां
खंगु ध्वस्त गां छगू, (२) न्हाय्पनं ताःगु ध्वस्त गां छगू,
(३) न्हासं नं ताःगु ध्वस्त गां छगू, (४) म्यें स्वाद काःगु
ध्वस्त गां छगू, (५) शरीरं स्पर्श याःगु ध्वस्त गां छगू व

(६) मनं चिन्तना याःगु ध्वस्त गां छगू याना जम्मा ध्वस्त गां खुगू दुगु जुल ।

मिखां खंगुयात ध्वस्त गां धाःगुया तात्पर्य खः मिखा-यागु न्होने खने दुगु दृष्टि गोचर धयागु तःसकं हे विशाल जूगुलि खः । किगू दिशाय् व्याप्त जङ्गल, पर्वत, जल, पृथ्वी, सूर्य, नक्षत्र फुक्क मिखायागु न्होने लुया वये फुगु वा खंके फुगु क्षेत्र तःसकं विशाल जुया च्वन । उगु खनिगु क्रियायात सत्व प्राणीपिसं तःसकं आधार भरोसा कया च्वनिगु जुया च्वन । उगु खनिगु क्रियां सत्व प्राणीपिनिगु चित्तयात तःसकं हे उत्तेजित याइगु जुया च्वन । उगु खनिगु क्रियां उत्तेजित याःगु कारणं सत्व प्राणीपि थःपिनिगु गःपतय् चुपिया धार दिका च्वंम्ह मृत्युराजयात हे थःत भलाइ याइम्ह भापिया च्वन । अविद्या अन्धकारयात नं थःत भलाइ याइम्ह भापिया च्वन । सत्कायदृष्टियात नं थःत भलाइ याइम्ह भापिया च्वन । हृदय दुने दुगु पुलांगु अनन्त अपाय दुःख भोगे याये माःगु ऋणयात नं थःत भलाइ याइम्ह भापिया च्वन । लिपा अज्ञानी जुया अनन्त दुश्चरित्र याइगुयात नं थःत भलाइ याइम्ह भापिया च्वन । अपाय संसारयात नं थःत भलाइ याइम्ह भापिया च्वन । थ्व फुक्क ध्वस्त गांयात तापाकंनिसं खंगु समान खः ।

थुकथं थःत भलाइ याइम्ह भापिया च्वंसां नं अविराम रूपं अनन्त भरण जुइगु प्रकट जुया च्वंगु महान् डाहयात

शान्त यायेया निरिति उगु खनिगु क्रियाय् माला स्वल धाःसा उकी छुं नं लुइके फइमखु । अविद्या अन्धकार मदय्का विदद्या आलोक प्राप्त यायेया निरिति छुं दइला धका माःसा नं उगु खनिगु मिखायागु क्रियाय् छुं लुइके फइमखु । सत्कायदृष्टि अपाययागु मूल हाः लिना छ्वयेया निरिति छुं दइला धका माःसा नं छुं लुइके फइमखु । पुलांगु अनन्त अपाय ऋण शान्त यायेया निरिति छुं दइला धका माला सोसां नं छुं लुइके फइमखु । लिपा पतन जुइ फुगु अपाय दुर्गतिपाखें मुक्त जुइया निरिति जन्मभर तक उगु खनिगु क्रियाय् छुं दइला धका माला सोसा नं छुं लुइके फइमखु । गथे उरि यात्रीतय्सं उगु गामय् थयंवेले नयेगु त्वनेगु दइला धका माला जुल नं छुं लुइके मफुगुथें खः ।

इन्द्रिय असंयमी जूगु कारणं हानी जूगुया प्रकाशन

लोभ, दोस, मोह, अविद्या, तृष्णा, मान, दृष्टि, इर्ष्या, मात्सर्य आदि क्लेशयात मिखां खनिगु क्रियाय् वृद्धि जुइगु खः । मिखा चायेका गोकः स्वल वकः हे उजागु क्लेशत दुहाँ वया उन्मत्त जुया, बाल मूर्ख जुया, अनेक धोखा जुइगु ज्याय् प्रेरणा विइम्ह जुया क्लेशया च्यो जुया हीनगु अवस्थाय् च्वने माली । मिखां खनाच्चंपिसं याइगु क्लेश कार्य दुश्चरित्र कार्ययात जल, स्थलय् च्वंपि बलापि प्राणीपिसं बमलापि, प्राणीपिन्त नया च्वंगुयात बांलाक खंकि, स्वयेफेकि, खंके

फइकि । ध्वस्त गामय् चान्हे दचना च्वंपित यक्षं नःगु समान
खः धका सिइकि ।

“चक्खुन्द्रियं असंवुतं विरहन्तं अभिज्झा दोमनस्सा
पापका अकुसला धम्मा अन्वासवेय्युं ।”

(मूल पालि)

चक्षु इन्द्रिययात संवर मयासे विहार याना च्वंपिके
अविदद्या दौर्मनस्यथे जाःगु हीन अकुशल धर्मत प्रवेश जुइ ।

धातु नगरय् याकनं थ्यंका धातु ज्ञान प्राप्त जूपि मनुत
उगु गामय् विश्राम मयासे मुक्तगु थासय् विस्यूं वंपि समान
खः ।

प्रज्ञप्ति नगरय् मनयागु वशय् लापि मनुत उगु ध्वस्त
गामय् चान्हे न्ह्यो वय्का च्वंपि मनुत समान खः । थ्व खः
चक्षुद्वार धयागु ध्वस्त गां समान जूगुयात क्यंगु खँ ।

अथे हे अनेक प्रकारयागु सः ताइगु सोतद्वार धयागु
ध्वस्त गां समान ..... अनेक प्रकारयागु गन्धयात नं ताइगु
घ्राणद्वार धयागु ध्वस्त गां समान ..... चाकूगु, पाउँगु आदि
अनेक प्रकारयागु रसयात स्वाद ताइगु जिह्वाद्वार धयागु ध्वस्त
गां समान ..... बाबांलागु तिसाः वसः मैथुन काम गुण आदि
नामक फोटुब्ब धर्मयात अनुभव याइगु कायद्वार धयागु ध्वस्त
गां समान ..... विश्राम यायेगु ई तक नं काये मखंक चिन्तना
याइगु मनोद्वार धयागु ध्वस्त गां समान जूगुलि चक्षुयागुथे हे
थन विभिन्न कथं विस्तारपूर्वक सिइका कायेमाः ।

“सोतिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अविज्झा दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वासवेय्युं । घानिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झा दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वासवेय्युं ।

जिह्विन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झा, दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वासवेय्युं ।

कायिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झा, दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वासवेय्युं ।

मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झा, दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वासवेय्युं ।

अर्थ— सोतिन्द्रिययात संवर मयासे विहार याना च्वंम्हसित अविद्या दौर्मनस्य दुष्टगु मभिगु अकुशल धर्म दुने दुहाँ वया मूर्खतारूपं याये माःगु कार्यं याना यंकी ।

घ्राण इन्द्रिययात संवर मयासे विहार याना च्वंम्हसित अविद्या दौर्मनस्य दुष्टगु मभिगु अकुशल धर्म, दुने दुहाँ वया मूर्खतारूपं याये मागु कार्यं याना यंकी ।

जिह्वा इन्द्रिययात संवर मयासे विहार याना च्वंम्हसित अविद्या दौर्मनस्य दुष्टगु मभिगु अकुशल धर्म, दुने दुहाँ वया मूर्खतारूपं याये माःगु कार्यं याना यंकी ।

काय इन्द्रिययात संवर मयासे विहार याना च्वंम्हसित अविद्या दौर्मनस्य दुष्टगु मभिगु अकुशल धर्म दुने दुहाँ वया मूर्खतारूपं याये मागु कार्यं याना यंकी ।

मन इन्द्रिनयात संवर मयासे विहार याना च्वंम्हसित
अविद्या दौमनस्य दुष्टगु मभिगु अकुशल धर्म, दुने दुहां वया
मूर्खतारूपं याये मागु कार्यं याना यंकी ।

नरक भूमी दुपि अनन्त सत्व प्राणीपि, तिर्यक् भूमी
दुपि अनन्त सत्व प्राणीपि, प्रेत भूमी दुपि अनन्त सत्व प्राणीपि,
असुर काय भूमी दुपि अनन्त सत्व प्राणीपित खुब्ब थल धाःसा
थुपि छब्बः चक्षुयागु क्षेत्रं पतन जूपि खः ।

अथे हे छब्ब श्रोतया क्षेत्रं, छब्ब घ्राणया क्षेत्रं, छब्ब
जिह्वाया क्षेत्र, छब्ब कायया क्षेत्र व छब्ब मनया क्षेत्रं पतन
जूपि खः ।

थुपि खुगू थासं वाहेक नरक, प्रेत, तिर्यक, असुर
धयागु प्यंगू अपायय् भुलं पतन जूपि सुं प्राणीपि मदु ।

थ्व खः “सुञ्जो गामोति खो भिक्खवे, छन्नेतं,
अज्जत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं” धयागु पालियागु अर्थ
विस्तारपूर्वक प्रकाशयागु खँ ।

खुगू बाहिर आयतनया प्रकाशन

बाहिर आयतन स्वभाव

गाम घातिका चोरातिखो भिक्खवे छन्नेतं वाहिरानं
आयतनानं अधिवचनं ।

भिक्षुपि ! गांयात विध्वंस याइपि डाकुत धयापि खुगू
प्रकारयागु पिनेयागु आयतनया नां खः ।

१. अनेक प्रकारयागु वर्ण नां जुया च्वंगु रूपायतन ।
२. अनेक प्रकारयागु शब्द नां जुया च्वंगु सहायतन ।
३. अनेक प्रकारयागु गन्ध नां जुया च्वंगु गन्धायतन ।
४. अनेक प्रकारयागु रस नां जुया च्वंगु रसायतन ।
५. अनेक प्रकारयागु पृथ्वी, तेजो, त्रायो नामक स्पर्श नां
जुया च्वंगु फोटुब्बायतन ।
६. चेतसिक ५२ गू सूक्ष्मरूप १६ निर्वाण छगू धम्मा-
यतन ।

गां ध्वस्त याइपि डाकुतय्गु उपमा

उगु खुगू बाहिर आयतन धयागु नगर ग्रामयात लुटे
याना दुःख कष्ट बिया नये त्वने याये धुंका च्वना च्वंपि
जंगली डाकुतय्गु फौज समान खः । उगु जंगलया लिक्क
नगरया पःखा छचाखेरं लखं चाहिका तःगु नहर दयेका
हातहतियार सुसज्जित सैन्य सिपाहित कंया बार ध्वाका
आदि थुजोगु सुरक्षित जुइगु साधन आदि मडुगु तःधंगु चीधंगु
नगर गां दुगु जुया च्वन । उगु नगर गांयात ध्वस्त याना लुटे
याना जीविका याना च्वंपि, जू म्हिता च्वंपि न्यासः वा
द्वःच्छिया छगू छगू दल याना च्वंपि डाकुत उगु जंगलय् च्वना

च्वन । उप्पि डाकुत चा न्हि मधासे इच्छा दुगु वखतय् लिक्क
 लिक्क लागु नगर गां निगमयात घेरे याना थःपिन्त योमु
 'सविञ्जाणक' 'अविञ्जाणक' प्राणीपि व वस्तु लुटे याना यंका
 च्वनिगु जुया च्वन । गामय् च्वंपि मनुतयेत सःता क्कन इमित
 तुं इमिगु छेँ थ्यंक कुबिइका तय्के यंकीगु जुया च्वन ।
 उगु उगु नगर, ग्रामय् च्वंपिनि शस्त्र, अस्त्र मदुगुलिं याना
 हानं नगरया पःखा, नहर, कँया बार, ध्वाका पाले पहरा
 बःमलागुलिं डाकुतय्सं सदां नं दुःख कष्ट बिइका च्वने मागु
 जुया च्वन । धन सम्पत्ति कमाय् याना मुंका तःगु दया नं
 इपिं गुबलें तःमि जुइ मफु । गुलिं गुलिं धन सम्पत्ति छुं
 मदय्का नय् त्वने मखंका अक्क डाकुतयेगु अभिवृद्धिया निति
 उल्ला थःगु धन सम्पत्ति कोबिया तःवना च्वने माःगु जुल ।

बोधिपक्खिययात डाकुतय्सं स्यंकूगुया उपमा

थुगु उपमाकथं सद्धा, सील, सुत, चाग, पञ्जा, हिरी,
 ओत्तप्प धयागु सप्त सत्पुरुष धन संसारय् चाहिला च्वंपि ब्रह्मा,
 देव, मनुष्य सत्वपिनि निति धन समान खः । शासन दुने
 बोधिपक्खिय धर्म ३७ गू, आध्यात्मिक धन समान खः ।

खुगू अज्जत्तिक आयतन समूह जुया च्वंगु थ्व स्कन्ध
 देह उगु नगर, ग्राम समूह समान खः । सविञ्जाणक
 अविञ्जाणक रूप, सण्ठान, आकार, शब्द, गन्ध, रस आदि
 खुगू बाहिर आयतन डाकूतय्गु दल समान खः । आजीवट्टमक

सील, इन्द्रियसंवरसील, कायगतासति आदि रहित जुया च्वंपि बाल पृथगजन सत्वंपि नगरया पःखा, नगरयात घेरेयाना तःगु नहर, कँया वार, ध्वाकां रहित जुया च्वंगु नगर, ग्रामवासी समान खः ।

खुगु द्वारया न्ह्योने दया च्वंगु खुगु आरम्मण धयागु गथे सदा नं ववातुक रक्षा याये माःगु तथा पालन याये माःगु सीलसंवर रूपी कँयागु वार मदुगु अपिभ भावना, कायगतासति रूपी हातहतियारं रहित जुया च्वंपि असुरक्षित गामय् डाकूत थःगु इलय् वया धन सम्पत्ति लुटे याइगु खः अथे हे पञ्चस्कन्ध रूपी थुगु शरीरय् खुगु द्वार असुरक्षित जुइवं छगु हे आसने तःकमछि जवरजस्ति दुहाँ वया थःके दुगु कुशल चित्त, कुशल मन, नामक धन सम्पत्ति आदि लुटे याना नष्ट भ्रम यागु समान खः । भिगु मन दुगु इलय् खुगु द्वारय् घट्टन जूगु उगु आरम्मणं उगु भिगु मनयात पूर्णरूपं घात याना उम्ह पुद्गल-यात अकुशलपाखें जवरजस्ति साला यंकी । फलस्वरूप उम्ह पुद्गलं उगु कुशल मनयात तोता अकुशल आरम्मणय् थ्यंका वनी । आरम्मण रूपी डाकूतय्गु ल्यू ल्यू वनी । उगु कुशल मन गुवले नं सक्षमरूपं शुद्ध भावना रूपी धन सम्पत्ति संग्रह याये फइमखु ।

आः थौंकन्हे बुद्ध शासन चूलापि दायक, बुद्धया मूर्ति स्थापक दायक, विहार दायक धका नां दंपि खत्रीदँ, न्हेदँ, चय्दँ तक नं वहिद्ध आरम्मण रूपी डाकूतय्गु वशे लाना उद्धच्च,

वितक्क रूपी हातहतियारं थःत थम्हं मद्दिक प्रहार याका च्वन । इपिं आनापानस्सति आदि भावनारूपी धन प्राप्त याये मफया तनाह जुइका हे मरण जुइगु जुया च्वन ।

थ्व खः अन्मतग्ग भव संसारय् ताकालतक बिते याना वये धुंकूसा नं अपायआदि दुःखं सदाया निर्ति मुक्त जुइ फुगु भावनारूपी धनं रहित जुइका वया च्वंगु कारणं इपिं थौतक सत्कायदृष्टि आदि अविद्या अन्धकारय् लाःगु कारणं पुलां पुलांगु अनन्त दुश्चरित्रयात मदयकेगु ला छ्खेंति, अरु क्खन इमिसं न्हूगु दुश्चरित्र धर्म थपाथप याना यंकूगुलि इपिं अपाय-गामी जुया च्वन ।

जन्म जन्म पतिकं भावनारूपी आहार मदयका तथा पुनेगु वंस्त्र मदयका मिखाया आरम्मण, न्हायपया आरम्मणं न्हाय्यां आरम्मण, शरीर स्कन्धया आरम्मण व मनयां आरम्मण धयागु डाकूतय्गु दलयात धन सम्पत्ति अभिवृद्धि याकेत थःगु बल शक्ति दक्कं परिश्रम याना फुका वया च्वन ।

खुगू आरम्मण धयागु डांकातय्गु हातहतियार किन्यास क्लेश नामक मिं प्वा रूपी शस्त्र अस्त्र खः । खुगू आरम्मण नां जुया च्वंगु डाकूतय्सं उम्ह उम्ह सत्व स्कन्ध नामक नगर ग्रामयात किन्यास क्लेश नामक मशाल ज्वना निरन्तर रूपं छ्वयेका च्वन । उगु स्कन्धरूपी नगर ग्रामय् सतिपट्टान आदि सार धन रत्न गुगु काले, गुवले स्थिररूपं दय्के फइगु जुइ ?

थुजागु अर्थयात प्रकाश याये निरिति 'गाम घातका, चोरातिखो, भिक्खवे, छेत्रतं बाहिरानं आयतनानं आधिवचनं" घका कना विज्यात ।

श्व खः बाहिरआयतन खुगुया प्रकाशन ।

भिंच्यागू धातुया प्रकाशन

भिंच्यागू धातु

सेय्यथापि भिक्खवे कट्टं च पटिच्च अग्गि जलति, कट्टग्गि त्वेव सङ्खं गच्छति । सकलिकं च पटिच्च अग्गि जलति, सकलिकग्गित्वेव सङ्खं गच्छति । तिणं च पटिच्च अग्गि जलति, तिणग्गि त्वेव सङ्खं गच्छति । गोमयं पटिच्च अग्गि जलति, गोमयग्गि त्वेव सङ्खं गच्छति । थुसं च पटिच्च अग्गि जलति, थुसग्गि त्वेव सङ्खं गच्छति । सङ्कारं च पटिच्च अग्गि जलति, सङ्कारग्गि त्वेव सङ्खं गच्छति । एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खुं च पटिच्च रूपे च उपज्जति विञ्जाणं, चक्खुविञ्जाणं त्वेव सङ्खं गच्छति; सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति विञ्जाणं, सोतविञ्जाणं त्वेव सङ्खं गच्छति; घानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति विञ्जाणं, घाण विञ्जाणं त्वेव सङ्खं गच्छति, जिह्वं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति विञ्जाणं, जिह्वा

विञ्ज्राणं त्वेव सङ्घं गच्छति; कायं च पटिच्च फोटुब्बे च उत्पज्जति विञ्ज्राणं, काय विञ्ज्राणं त्वेव सङ्घं गच्छति; मनं च पटिच्च धम्मं च उप्पज्जति विञ्ज्राणं, मनो विञ्ज्राणं त्वेव सङ्घं गच्छति ।

- महातण्हासङ्घय-सुत्त पालि

भिक्षुपि ! उपमा गथे धाःसा कलचासियात कया गुगु मि च्याइ, व मियात कलचासियागु मि धका हे नामकरण याइ । गों सियात कया गुगु मि च्याइ व मियात गों सियागु मि धका हे नामकरण याइ । घाँय्यात नं कया गुगु मि च्याइ व मियात घाँय्यागु मि धका हे नामकरण याइ । सप्पायात कया गुगु मि च्याइ, व मियात सप्पायागु मि धका हे नामकरण याइ, भूसयात नं कया गुगु मि च्याइ, उगु मियात भूसयागु मि धका हे नामकरण याइ । धू द्वँयात कया गुगु मि च्याइ, व मियात धू द्वँयागु मि धका हे नामाकरण याइ ।

भिक्षुपि ! थथे हे चक्खु धातुयात नं, अनेक प्रकारयागु वर्ण (रूप) धयागु रूप धातुयात नं कया गुगु विञ्ज्राण धातु उत्पन्न जुइ उगु विञ्ज्राण धातुयात चक्खुविञ्ज्राण धातु धका नामकरण याइ । सोत धातुयात नं अनेगु प्रकारयागु शब्द धातुयात नं कया गुगु विञ्ज्राण धातु उत्पन्न जुइ, उगु विञ्ज्राण धातुयात सोतविञ्ज्राण धातु धका नामकरण याइ । घाण धातुयात नं अनेनेगु प्रकारयागु गन्ध धातुयात नं कया गुगु विञ्ज्राण धातु उत्पन्न जुइ, उगु विञ्ज्राण धातुयात, घाण

विञ्ज्राण धातु धका नामकरण याइ । जिह्वा धातुयात नं फाकुगु, खायुगु, चाकुगु, चिनोगु, पाउँगु, पालुगु, अनेक प्रकारयागु रस धातुयात कया गुगु विञ्ज्राण उत्पन्न जुइ उगु विञ्ज्राण धातुयात जिह्वा विञ्ज्राण धातु धका नामकरण याइ । काय धातुयात नं अनेक प्रकारयागु स्पर्श जुइगु धयागु फोटुब्ब धातुयात नं कया गुगु विञ्ज्राण धातु उत्पन्न जुइ, उगु विञ्ज्राण धातुयात काय विञ्ज्राण धातु धका नामकरण याइ । मनो धातु मनो विञ्ज्राण धातुयात नं ख्वीगुंगू (६६) धर्म धातुयात नं कया गुगु विञ्ज्राण उत्पन्न जुइ, उगु विञ्ज्राण धातुयात मनो विञ्ज्राण धातु धका नामकरण याइ ।

चक्खु धातु १ गू रूप धातु १ गू चक्खुविञ्ज्राण धातु १ गू थुपि स्वंगू धातु छपूचः ।

सोत धातु १ गू, सह धातु १ गू, सोत विञ्ज्राण धातु १ गू— थुपि स्वंगू धातु छपूचः ।

घाण धातु १ गू, गन्ध धातु १ गू, घाण विञ्ज्राण धातु १ गू— थुपि स्वंगू धातु छपूचः ।

जिह्वा धातु १ गू, रस धातु १ गू, जिह्वा विञ्ज्राण धातु १ गू— थुपि स्वंगू धातु छपूचः ।

काय धातु १ गू, फोटुब्ब धातु १ गू, काय विञ्ज्राण धातु १ गू— थुपि स्वंगू धातु छपूचः ।

[मनो धातु १ गू, धम्म धातु १ गू, मनो विञ्ज्राण धातु १ गू— थुपि स्वंगू धातु छपूचः ।]

पञ्चद्वारवज्जन व सम्पटिच्छन्न द्वे नामक मनो धातु
१ गू आरम्मण न्यागूलि वाकीगु समस्त कुशल अकुशल
अव्याकृत धर्म धातु १ गू, मनो विञ्जाणधातु १ गू थुपि स्वंगू
धातुया छपूचः ।

स्वंगू स्वंगू धातु छपूचः याना जम्मा खुज्वः धातु
जुल ।

तण्हासंख्य-सुत्त

श्व सूत्र देशनायात आपालं उपमा बिया कना
बिज्यागुया मूल कारण भगवान् बुद्धया इलय् 'साति' धयाम्ह
भिक्षुया 'तदेविदं विञ्जाणं सन्धावति, संसरति न अञ्जं' धयागु
मिथ्या धारणा व निच्च दिट्ठि दुगुलि खः ।

व विञ्जाण छगू हे जक ब्वांय् जुया च्वनी, हिला
वना च्वनी (बदले जुया च्वनी), मेगु न्हून्हूगु छगू छगू जुया
ब्वांय् वनिगु मखु, हिला वनिगु मखु, बदले जुया वनिगु मखु ।

साति धयाम्ह भिक्षुया विचार खः— विञ्जाण धयागु
सत्व छम्हसिके छगू हे जक दु, नुगःचूइ सदां नं स्थिर जुया
च्वनी । मिखाय् रूप आरम्मण प्रतिविम्बित जुइगु बखतय् वहे
विञ्जाण नुगःचुं मिखाय् सरे जुया रूपारम्मणयात स्वइ ।
न्हाय्पनय् शब्द घट्टन जुइवं न्हाय्पनय् सरे जुया सद्धारम्मण-
यात ताइ । थुगु हे रूपं खुगू द्वारय् आरम्मण घट्टन जुया सरे
जुजुं उगु आरम्मणयात ग्रहण याइ, अनुभव याइ, जन्मकाछि

छगू हे जुया सदां स्थिर जुया च्वनी । भव बदले जूसां उगु विञ्ज्राण छगू हे जक, उगु उगु भवय् सरे जुइ । थुगु विञ्ज्राण निरोध जुइ, विनाश जुइ, मृत्यु जुइ धयागु मदु । कल्प कल्पतक सदा नं स्थिर जुया च्वनी धाःगु तात्पर्य खः । थुक्कियात हे 'शास्वतदृष्टि' धाइ ।

थुगु दृष्टियात हटे याना विञ्ज्राणया अनित्य धर्म, अनात्मा धर्म धात्थें खःगु कारणयात क्यनेया निति थुगु देशना आज्ञा जुया विज्यागु खः । थुगु देशनाय् विञ्ज्राण खुगूयात जक कना विज्यागु मूलरूपं जूसां किञ्च्यागू धातु नं दुथ्यागु जुया च्वन । उपमा उपमेय्य नाप नं पूर्ण जुया च्वंगु दु । किञ्च्यागू धातु मध्ये नं न्हेगू विञ्ज्राण धातुइ नित्य दृष्टि, आत्मा दृष्टि तःसकं क्वातुगु जुया थुगु ग्रन्थय् किञ्च्यागू धातु सम्बन्धि देशना प्रकाश यानागु जुल ।

किञ्च्यागू धातु विभाजन यायेगु विधि

किञ्च्यागू धातु विभाजन यायेगु विधि थथे खः—धातु स्वंगूया छपुचः याना खुज्वः मध्ये न्ह्योने च्वंगु न्यापुचः च्वय् कना वये धुंगु अनुसारं जुल । अन्तिमगु स्वंगूया छपुचः जुया च्वंगुलि मनो धातु १, मनोविञ्ज्राण धातु १, धम्म धातु १, धका कायेगु । मनो धातुइ नं पञ्चद्वारावज्जन छगू व सम्पटि-च्छन्न निगू याना स्वंगू चित्तयात कायेगु । मनो विञ्ज्राण धातुइ नं पञ्चविञ्ज्राण धातु १० गू मनो धातु स्वंगूलि ल्यंदुगु

चित्त जम्मा ७६ गू यात कायेगु । धम्म धातुइ नं चेतसिक ५२ गू, सुखुम रूप १६ गू व निर्वाणयात कायेगु । उपरोक्त कथं कना वयागु देशनाय् खुगू द्वार, खुगू आरम्मण, खुगू विञ्जाणयात प्रधान याना कंगु जुल । क्विच्यागू धातुयात जक प्रधान याना कंगु मखु ।

प्रस्तुत ग्रन्थय् बांलाक थुइके बिइया निति थुगु देशना विधियात क्रमरूपं आधार कया धातु कर्मस्थानयात कने । न्हापां उल्लेख जूगु उपमाय् (१) कल्चासिया मि ज्वाला, (२) गों सिया मि ज्वाला, (३) घाय्मोया मि ज्वाला, (४) सप्पायागु मि ज्वाला, (५) भूसया मि ज्वाला, (६) घूया मि ज्वाला याना जम्मा मि ज्वाला खुथी दु । मियात च्याके फुम्ह पुरुषया उद्योगया कारणं च्यागु कल्चासिया मियात 'कल्चासिया मि धाइ । बाकि न्यागू मियात नं उगु हे रूपं धका सिइकि । थुपिं खुथी मिज्वाला खुगू भिन्न भिन्न रूपं जुया च्वन । कल्चासियागु मि ज्वाला कल्चासि हे जक दया च्वनी, व कल्चासि हे विनाश जुइ, सिना वनी; गों सि आदि नं गों सि आदी हे जक उत्पन्न जुइ, विनाश जुइ, सिना वनी । कल्चासियागु मि कल्चासि उत्पन्न जुया गों सि सरे जुइ धयागु मदु । गों सि आदि नं छगूलिं मेगुलिं सरे जुइगु धयागु मदु । थन प्रश्न वये फु— छगूलिं मेगुलिं सरे मज्जीगु कारण छु खः ? लोकय् खना च्वंगु मि छगूलिं मेगुली सरे जुया च्वंगु दु मखुला धका प्रश्न वये फु । थ्व सरे जूगु मखु; मि च्याइगु पदार्थय् मि च्याकेगु इच्छा जुल धाःसा मेगु मि च्याना च्वंगुली

उगु च्याइगु पदार्थ थिइका विइ । थ्व मेगु हे मि खः । उगु च्याना च्वंगु पदार्थ च्याइगु पदार्थयात उत्तेजित याइगु खः । अथवा वयात बल शक्ति प्रदान याइ । उगु तेजो च्याना वइ । व च्याइगु पदार्थय् मि च्याना वइ । मेगु च्याना च्वंगु मि उगु च्याना च्वंगु पदार्थय् सरे जूगु मखु । छखा छे च्याना मेगु छेय् मि सरे जुइवले नं थुगु हे रूपं धका सिइकि । छगू छगू मि च्याइगु पदार्थ मेगु मि च्याइगु पदार्थय् सरे जूगु खःसा न्हापायागु मि च्याइगु पदार्थयात तोता लिपायागु मि च्याइगु पदार्थय् सरे जुइ माःगु खः । मि धयागु च्याइगु पदार्थ अलग्ग जुइवं सिना वनिगु स्वभाव जुया न्हापायागु मि अथे सिना वनी ।

हानं थन प्रश्न वये फु— मि ज्वाला धयागु फय्यागु शक्ति छगू थासं ब्वया वनां मेगु थासय् च्याये फुगु दृष्टान्त खने दु मखुला ? ब्वया वंगु मि तेजोया शक्तिद्वारा च्याना च्वंगु पदार्थय् पथवी रूपी च्याइगु पदार्थ नापं ज्वना वना च्वंगु दु । उगु सहजात पृथ्वी च्याइगु पदार्थ कया ब्वया वनी । च्याइगु पदार्थ अलग्ग जुया ब्वया वंगु मखु । उगु च्याइगु पदार्थ फुइवं सिना वनी । व च्याइगु पदार्थ खनि मखु । उकिं मिखां खंगुयात कया जक हे मि सरे जुल धका धया च्वंगु खः । थ्व खः मि सरे जुइगुलि लोक व धम्म निगू स्पष्ट यागु खँ ।

हानं छगू च्याना च्वंगु पदार्थ मेगु पदार्थय् मि सरे जुइगु धयागु दइमखु जक मखु छगू हे छकासीं च्याना च्वंगुलीनं

मेथाय् मि सरे जुइगु धयागु नं दुगु मखु । थथे हे छगू अष्टकलापं मेगु अष्टकलापय् सरे जुइगु धयागु नं दइमखु । थःथगु कलापय् थःथगु हे मि च्याइगु जुया च्वन । थःथगु मि च्याना थःथगु कलाप फुना वनेवं थःथगु मि नं फुना वनिगु स्वभाव खः । छगू नापं दया च्वंगु कलापय् नं सरे जुइ धयागु दइमखु । न्हापायागु लिपायागु सन्ततिरूपं जुया च्वंगु कलाप छगूलि नं सरे जुइ धयागु दइमखु । मियात नं मिया ज्वालायात नं क्वथीक स्वल धाःसा वालावाला सना च्वंगु खना च्वनी । वालावाला सना च्वंगु धाक्व भिन्न भिन्न रूपं थःथगु कलाप मि उत्पन्न जूगु विनाश जूगु कार्य जुया च्वंगु खः ।

थ्व खः लोक व धर्म निगूली वास्तविक जुया च्वंगु धर्मयागु स्वभावयात क्यना तःगु खँ ।

खुगूलि उपमाय् स्पष्ट याना क्यंगु खँ थनं क्वचाल ।

Dhamma.Digital

धातुया छेँ धातुया थल

प्रत्येक सत्वयाके धातुरूपी छेँ खुखा, धातुरूपी थल खुगः, धातुरूपी इता खुपू, धातुरूपी मि-ज्वाला खुगू, धातुरूपी मियात च्याकीम्ह खुम्ह, धातुरूपी सुका द्वलंद्रः मयाक दु ।

मिखा गो, न्हायपं, न्हाय्, म्हुतु, म्ह छम्हं, नुगःचु याना जम्मा थुपि खुतायात 'धातुरूपी छेँ' खुखा धाइ ।

मिखा गो, न्हाय्पं, न्हाय्, म्ये, ख्वातुगु, सालुगु छंचगु, पिलि, ला, स्यें, स्वं, तपुगु आतापति, चिपुगु आतापति, तपुगु हिनु, चिपुगु हिनु, दा, न्हेपु इत्यादि दुनेदुगु फुकं तथा, नुगचुइ दुगु हि समेतं याना थुकियात 'धातुरूपी थल' धाइ ।

चक्खु वत्थुरूप, सोतवत्थुरूप, घानवत्थुरूप, जिह्वा-वत्थुरूप, कायवत्थुरूप, हृदय वत्थुरूप याना जम्मा थुपि खुता धातुरूपी थलय् च्वंगु 'धातुरूपी इता' धाइ ।

चक्खुविञ्ज्राण, सोतविञ्ज्राण, घानविञ्ज्राण, जिह्वा-विञ्ज्राण, कायविञ्ज्राण, मनोविञ्ज्राण याना जम्मा थुपि खुतायात धातुरूपी इतालय् च्याइगु 'धातुरूपी मि ज्वाला' धाइ ।

आधार कृत्ययात कया वत्थुरूप खुगूयात 'इता' धाइ । थन च्याइगु जुया धाःगु मखु । आरम्मणयात प्रकाश याइगु जुया विञ्ज्राण खुगूयात 'धातुरूपी मि ज्वाला' धाइ । थन नं पुइगु कारणं धाःगु मखु ।

अनेक प्रकारया वर्ण, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श, अनेक प्रकारयागु कुशल अकुशल अब्याकृत धर्म, थःथःपिनिगु सम्बन्धित धातुरूपी मियात च्याकेया निरतिं च्याकिपिं खुम्ह दया च्वन ।

हृदय धातुरूपी छें म्ह छम्हं फैले जुया च्वंगु तःपूगु चिःपूगु हिनु द्वलद्वः मयाक धातुरूपी सुका दुगु जुया च्वन । रूपारम्मण आदि खुगूयात मत्तितेलथें धातुरूपी मियात अत्यन्त

प्रज्वलित याये फुगु 'धातुरूपी इता खुपु' धका धाइगु जुया च्वन । थ्व खः खन्धपुर नामक धातु नगरया धातु क्रिया समूहयात संक्षिप्तं क्यंगु खँ । हृदयधातु छेँ प्रधान जूगु कारण थथे खः । प्रतिसन्धि कालनिसेँ उत्पन्न जुया च्वंगु भवङ्ग नामक मनोविञ्ज्राणधातुरूपी मि ज्वाला हृदयधातुरूपी छेँ च्वंगु नुगचुइ दुगु हिं भरिभराउ जुया च्वंगु हृदयवत्थुया आधार कया निरन्तर प्रवाहित जुया च्वनी । उगु इलय् तःसकं बुलुसे च्वंगु धातुरूपी मि ज्वाला जुया च्वनी । भवङ्ग चित्तं आरम्भण याइबले नं न्हापायागु जन्मय् मरणासन्न कालय् खंगु पुलांगु छगू मखु छगू आरम्भणयात सदानं आरम्भण याइ । थुगु वर्तमान जन्मय् खना च्वंगु न्हूगु आरम्भणयात आरम्भण याइमखु । उकिं भवङ्गया आरम्भणयात उम्ह पुद्गलं सिइ मखु । व हृदयधातुरूपि छेँ दुने मेगु छगू विञ्ज्राणधातु उत्पन्न जुइगु इलय् अथवा चूला वइगु समय जक उगु भवङ्ग चित्तं छुटे जुइ । थथे हे तुं चक्खुधातु, सोतधातु, घाणधातु, जिह्वा-धातु आदि छगू छगू धातु छेँ पञ्चविञ्ज्राणधातु उत्पन्न जुइगु इलय् लाक उगु भवङ्ग चित्तं छुटे जुइ । थन होश तय्माःगु खँ चित्तं सकल शरीरे छक छथाय् जक उत्पन्न जुइगु स्वभाव जुया च्वनी । चित्तं म्हं छम्हं फिजे जुया च्वनीगु धयागु मद्दु । चक्खुधातुरूपी छेँ उत्पन्न जुइगु बखतय् शरीरया भाग जुया च्वंगु मिखाय् जक चित्तं उत्पन्न जुइ । बाकि शरीरया मेगु अंगय् चित्तं उत्पन्न जुइ मखु । थथे हे सोत धातुरूपी छेँ आदि नं थथे हे धका सीकि । तर चित्तया उत्पत्ति विनाश धयागु

मिखा फुति प्रमाण इलय् छगू लाख कोटीं मयाक वेगं न्हाना च्वंगुलि साधारण मनुखं रूपयात खनिगु शब्दयात ताइगु छकलं हे जूगुथें सम्फे जुइ ।

(थ्व नं छगू स्वभाव धर्म खः ।)

चक्खुविञ्जाण धातुयात सीकेगु विधि

चक्खुविञ्जाणधातुयागु ज्या अनेक प्रकारयागु वर्ण-यात खंकेगु खः । परन्तु थ्वया अनेक प्रकारयागु चिन्तना याना सीकेगु ज्या मखु । मिखां खने धुंका लिपा जक अनेक प्रकारयागु चिन्तना याना सीकेगु ज्या हृदय धातुरूपी छेँ उत्पन्न जूगु मनोविञ्जाण धातुयागु ज्या खः । उकिं खना च्वंगु इलय् उम्ह पुद्गलं 'जि खना च्वना' धका तक नं सी मखु । चक्खुविञ्जाणं लिपा मनोविञ्जाण धातु उत्पन्न जुइवं तिनि 'जि खना' धका सिइका काइ । खंगु वस्तुया तुयूगु ह्याउंगु आदि वर्ण तथा गोलागु, ताहाकगु आदि सण्ठान प्रज्ञप्तियात चक्खुविञ्जाणं लिपा मनोविञ्जाण धातु उत्पन्न जुया जक थुपिं खना धका सिइके फइ ।

खनिगु ज्या चक्खु धातुरूपी छेँपाखें उत्पन्न जुइ । खने धुंका सीकिगु ज्या हृदय धातुरूपी छेँपाखें उत्पन्न जुइ । गथे सि ग्वंयात खंसा 'सि ग्वं' खना, थांयात खंसा 'थां' यात खना धका सीका च्वंसा स्वभाव धर्म अनुसारं कायेगु बखतय्

खनिगु, स्यूगु निगू अलग्ग अलग्ग क्रिया खः । खनिगु छको, स्यूगु छको पालंपा जुया च्वंगु खः । लोकया दृष्टि अनुसार चित्तया परिवर्तन तसकं चलाखं जूगुलि खनिगु व स्यूगु छगुथें, छगू पाखंथें सम्फे जुया च्वंगु खः । थथे हे शब्दयात ताइगु, स्यूगु, गन्धयात नँताइगु, स्यूगु, रसयात स्वाद ताइगु, स्यूगु, पूगु, ख्वाउंगु, क्वाचुगु, नायूगु आदियात स्पर्श जूगु, स्यूगु थुपि फुक्कं थथे हे धका सिकि । चिन्तना याना सिकेगु धाक्को हृदय धातुरूपी छेँपाखें जक उत्पन्न जुइ । थ्व नं छगू स्वभाव धर्म खः ।

चक्खु धातु व हृदय धातु

चक्खु धातुरूपी छेँयात (मिखा) चायेका चन्द्रमायात स्वयेगु बखतय् चन्द्रमायागु गोलाकार चक्खु धातुरूपी छेँ दुने च्वंगु चक्खु प्रसाद धातुइ व, हृदय धातुरूपी छेँ दुगु भवङ्ग नामक मनोपसाद धातुइ छगू पाखं हे घट्टन जुइ । चक्खु धातुरूपी छेँ चन्द्रमायागु गोलाकार छगू हृदय धातुरूपी छेँ चन्द्रमाया गोलाकार छगू छगू पाखं प्रतिविम्बित जुइ । अथे प्रतिविम्बित जुइगु स्वभाव धर्म अनुसार काल धाःसा मलखं कइगुथें प्रभाव पडे जुइ । उगु बखतय् हृदय धातुरूपी थलय् भवङ्ग चित्त कम्पन जुया प्येदनी; उगु चन्द्रमाया गोलाकार-यात बिचा याइगु आवर्जन चित्त हृदय धातुइ दुने न्हापां उत्पन्न जुइ अले उकियात छु धका बिचा याइ । उगु विचार याइगु

निरोध जुइव चक्खु धातुरूपी छेँ चक्खुविञ्जाण धातु छको उत्पन्न जुइ । गुकियात चक्खुविञ्जाण धाइ । उगु खनीगु निरोध जुइवं हृदय धातु छेँ सीकेगु विचार यायेगु उत्पन्न जुइ । अनंलिपा खनिगु छको सीकेगु छको याना लाखौंबार प्रवर्तित जुइ । अथे जुया च्वंतल्ले फलानागुयात जि खना जि सोया च्वना इत्यादि रूपं धारणा जुया च्वनी ।

उदाहरणया निरिति थन चक्खु विञ्जाणं 'खनिगु' व मनोविञ्जाणं सीकेगु प्रस्तुत याये । गथेकि चक्खुविञ्जाण उत्पन्न यायेया निरिति छता रूप आवश्यक जुइ । धायेकी थन चन्द्रमायागु गोलाकारयात हे काये । थुगु चन्द्रमायागु गोलाकार रूपी रूपारम्मणं चक्खुप्रसादय् व हृदय धातुइ छगू पाखं घट्टन जुइ । थुगु चन्द्रमायागु गोलाकारयागु कारणं हे चक्खुप्रसादय् व हृदय धातुइ घट्टन जूगु खः, यदि थुगु चन्द्रमायागु गोलाकार मद्दुगु जूसा चक्खुप्रसादय् व हृदय धातुइ घट्टन जुइगु संभव मद्दुगु खः । उकि हे चन्द्रमायागु गोलाकार रूपारम्मणयात यन्त्र संचालन क्रियाय् दम बिइगु समानं ज्या याना च्वन । थुगु अवस्थाय् हृदय धातुरूपी छेँ भवङ्गरूपी यन्त्र निकः चाहिला निरोध जुइवं जक 'विचार यायेगु' 'खनिगु' 'स्यूगु' 'चिन्तना याइगु' धयागु विञ्जाण धातुरूपी मि क्रमशः प्रज्वलित जुइगु जुया च्वन । जवन नामक विञ्जाण धातु मि तःसकं वेगवान जुया च्वन । वितक्क, विचार, लोभ, दोस, मोह, सद्धा, पञ्जा, सति, वीरिय आदि यन्त्ररूपी प्रबलगु

वाफया शक्ति दया च्वनी । दम बिइम्ह सविञ्जाणक,
अविञ्जाणक धातु अनुसारं अनेक कार्यं उत्पन्न याकी ।

थ्व खँयात थन छत्वाचा व्याख्या याये— दम बिइगु
वस्तु लोभया नसा जुल धाःसा हृदय धातु छेँ लोभ धातु मि
वस्तु अनुसारं वेग सहित ह्वाना ह्वानां च्याइ । लोभ मूल
धातुरूपी मि जलं उत्पन्न जूगु चित्तजरूप कलापत म्ह छम्हं
छगू पाखं फिजे जुइ । गथेकि कोठाय् बहनी मत च्याकेवं मत
च्याय् साथं हे मतया जः कोठा छगूलिं छगू पाखं खइथें खः ।
थथे हे दम बिइगु वस्तु दोस मियात बढे याये फुगु दोस इता
जुया दोस मूल धातु ह्वाना ह्वाना च्याइगु, दोस मूल चित्तज
रूप म्ह छम्हं उच्चिमय् फिजे जुइगु आदियात नं थथे हे
सिइकि ।

मिखाय् रूप प्रतिबिम्बित जुइवं उम्ह मनूयात आनन्द
ताइगु चित्त उत्पन्न जुइ, यात विस्मात ताइगु चित्त उत्पन्न
जुइ अथवा योगु नं मखु मयोगु नं मखु (उपेक्षाभावगु) चित्त
उत्पन्न जुइ । थथे जूगुया कारण हृदय धातुपाखें उत्पन्न
मनोकर्मपाखें च्याःगु जवन अग्नि धातुयागु प्रक्रिया खः ।

म्हुतुं पिहाँ वइगु भिन्न भिन्न प्रकारयागु शब्द उत्पन्न
जुइगु खँ उपमाद्वारा नं सिइके फु । गथेकि जहाजय् सिटी
बिइगु सः पिकायेत चिम्नि दया च्वनी । क्वाल च्वनिगु थलं
चिम्निपाखें वनिगु बाफया लें दया च्वनी । चिम्निया दुने सः
पिहाँ वय्केत विशेष प्रकारं जिभि दय्का तःगु दइ । गबले

सिटीया आवाज वय्के माली उबले बाफयागु पुस्पायात चायेका बिइ । वेगं बाफ थाहाँ वया उगु जिब्रीयात धक्का बिइ । उगु जिब्रीं सिटीयागु सः पिहाँ वइ । ठीक अथे हे मनूतय्गु सः उत्पन्न जुइगु खँ नं सिइकेमाः । कथु प्वाः म्हुतु प्वाः चिम्नि समान जुया च्वन । हृदय धातु छेँय् उगु प्वाल्य् वनिगु वायु मार्ग दया च्वन । शब्द पिकायेगु धयागु चेतना उत्साह जवन धातु मि हृदय धातु छेँय् प्रज्वलित जुइवं उगु कथु प्वाल्य् चित्तज वायु उत्पन्न जुइ । कथु प्वाल्य् च्व म्येँ च्वनीगु छ्गू स्थान दु । कथु, थक्व, म्हुतु, म्येंया च्वय्, दथुइ, सिथय्, वा म्हुतुसी सः पिहाँ वइगु छ्गू छ्गू याना तःगु मच्छि थाय् दया च्वन । गुगु गुगु आखःया उच्चारण पिकाये माल उगु उगु तालं म्ये च्वका संका विभिन्न सः पिहाँ वइगु जुया च्वन । शब्द उच्चारण यायेगु धयागु नं अङ्गअङ्गानुसारी नामक चित्तज वायुया ज्या खः ।

हृदय धातु छेँय् प्रज्वलित जुइगु जवन धातु मि लोभ जवन जुल धाःसा तृष्णाया सः, लोभया सः, रागया सः जुया पिहाँ वइ । दोस जवन जुल धाःसा दोसया सः, दोमनस्सया सः जुया पिहाँ वइ । थथे हे बाकि दनिगु अनेक प्रकारयागु जवनय् नं थ्व हे रूपं सिइकि । शब्दयात ताःगु कारणं उम्ह ब्यक्तियाके लोभ जवन जुया च्वनी, दोस जवन जुया च्वनी इत्यादि रूपं सिया च्वनी । थ्व खः हृदय धातु छेँय् वची कर्म कृत्य नाप प्रज्वलित जुइगु जवन धातु मिया ज्या ।

शरीरया अङ्ग प्रत्यङ्ग सनिगु, ल्ह्वनिगु, फेतुइगु, दनिगु,

वनिगु, ब्वांवनिगु, कय् कुंकेगु, चकंकेगु आदि काय कर्म क्रिया भिन्न भिन्न रूपं जुया च्वनिगु बखतय् उदाहरणार्थं जहाजय् क्वाल च्वनिगु थल यन्त्रया पूजा तःधंगु तनं तँ दया च्वनी, वथें हे खन्धपुर (शरीर) धातुरूपी जहाजय् दुने नं तुती च्वकांसिं छ्योतक दुने पिने फिजे जुया च्वंगु आपालं क्वंय्त व आपालं तःपुगु चीपुगु हिनु नसात दया च्वन ।

आसनय् फेतुइ धइगु चेतना उत्साह धातु मि हृदय धातु छेँय् प्रज्वलित जुइवं उगु उत्साह धातु मिपाखें उत्पन्न जूगु अङ्ग मङ्गानुसारी नामक वायु धातु सकल शरीरय् दुगु तपुगु चीपुगु हिनुइ भरी भराउ जुइक संचालन जुइ । म्हय् दुने च्वंगु हिनुत चित्त वंथाय् उगु वायु धातुइ संचालन जुइ । फलस्वरूप नसा नाप सम्बन्धित शरीरया अङ्ग प्रत्यङ्गत इच्छानुसार सनिगु क्रिया आदि जुइ । हिनु नाप सम्बन्ध दया च्वंगु शरीरया अङ्ग प्रत्यङ्ग मनमुताविक वायु धातु नाप अथे हे संचालन जुया च्वनी । उगु बखतय् सनिगु, ल्ह्वनिगु, फय्तुइगु, दनेगु, वनेगु, ब्वांवनेगु, कय्कूकेगु, चकंकेगु आदि उत्पन्न जुइ । थ्व खः म्हय् सनिगु क्रियायात क्यंगु खँ ।

थथे हे शरीरया विभिन्न अङ्गत गथेकि ल्हाः, तुति, छ्यो, मिखा, म्ये, म्ये च्वका, मनचा, म्हतुसि आदि संकेगु धयागु हे उगु उगु सनिगु अङ्ग नाप सम्बन्ध दुगु तःपुगु चीपुगु हिनुया कारणं धका सीकि । थ्व स्कन्ध 'देह' धयागु ल्हाः तुति संकिंम्ह कठपुतलीथें खः । हिनु प्वाँय् प्वाँय् दुगु वायु धातु

कठपुतली संकेगु काः समान खः । हृदय धातुरूपी छेँ च्वंगु जवन चित्त कठपुतली च्वंगु काः ज्वना संकिम्ह पुरुष समान खः । थुलि भिन्न भिन्न रूप नामक रूपधातुया चक्खुधातुरूपी छेँ, हृदय धातुरूपी छेँ निगूली घट्टन जुइगुयात कया हृदय धातुरूपी छेँ उत्पन्न जूगु विञ्जाण धातुया शक्ति यागु कार्य अनुसार काय कर्म, वची कर्म, मनो कर्म उत्पन्न जूगुयात क्यंगु खँ जुल । थुगु हे प्रकारं भिन्न भिन्न प्रकारया शब्द नामक सह धातु, भिन्न भिन्न प्रकारया गन्ध नामक गन्ध धातु, भिन्न भिन्न रस नामक रस धातु, भिन्न भिन्न फोट्टव्व नामक फोट्टव्व धातु— थुपिं छगू छगू प्रत्येक थुपिं धातुरूपी छेँ नाप हृदय धातुरूपी छेँ लिसे निगूली घट्टन जुइगुयात कया हृदय धातुरूपी छेँ उत्पन्न जूगु विञ्जाण धातुया शक्ति याःगु कार्य अनुसार काय कर्म, वची कर्म, मनो कर्म स्वंगू उत्पन्न जुइगु तरीका नं च्व हे विधियात आधार कया विस्तारं खंकि, सिइकि ।

Dhamma.Digital

धातुया विचित्रता

धम्मारम्मण धयागु लोक धर्म कथं अनेक प्रकारयागु दु । उगु अनेक प्रकारयागु धम्मारम्मण सहित च्वय् कना धयागु रूप-धातु, शब्द-धातु, गन्ध-धातु, रस-धातु, फोट्टव्व-धातुया पञ्चद्वार धातुरूपी छेँ नाप ल्वाकः मज्जासे शुद्ध हृदय-धातु छेँ भवङ्ग चित्तय् घट्टन जुइगु नं आपालं आपाः दु । आः मिखां खनिगु आदि न्यागू नाप अलग्ग जुया शुद्ध-चित्तय्

उत्पत्ति जूगु सिया च्वनिगुयात कायेगु । स्वंगू कर्म बने जुइगु थुगु शुद्ध हृदय धातु छेँ धयागु नं अनेक प्रकारयागु दु । परन्तु थुपि बने जुइगु आकार प्रकारयागु छुं विशेषता मदु ।

थ्व खँयात थ्वीकेत थन छगू उपमाद्वारा क्यने । गथेकि थन दम कमानि चले जुइगु यन्त्र (रवर्ड) छगूली दुने ताःचाप्वाः ताःचा सहितगु अनेक प्रकारयागु तधं, चिधंगु पूजात जडान याना तःगु दइ । उगु मानव निर्मित यन्त्र मनूयागु मिखाया छेँ, ताःचा प्वाःलय् दम छकः तया बिइवं १, २ मिनेटनिसें १, २ घण्टा तक दम दत्तले चले जुया च्वंतल्ले धात्थेंयाम्ह मनुखंथें थुम्ह यन्त्र मानवं म्हुतुं अनेक प्रकारयागु सः पिकया खँ ल्हाइ । थथे हे थ्वं फेतुइ, दनी, दचनी, तथा थःगु शरीरया अङ्गत समेत संका क्यनी । थुकथं यन्त्ररूपी मानवया गुगु शरीरया अङ्ग प्रत्यङ्गत संके माल उगु उगु अङ्गत जक चले याना क्यनी । उपरोक्त यन्त्ररूपी मानवयात सत्व प्राणीपिनिगु स्कन्धय् नं खंकेमाः । थन पिनेनागु खूगु आरम्मण धयागु दम तयेगु खुपु ताःचा समान खः । आरम्मण च्वनीगु सविञ्जाणक खुगू वस्तु, खुम्ह ताःचा ज्वनिम्ह दम तइम्ह यन्त्र चायेकीम्ह समान खः । मिखारूपी छेँ, मिखारूपी प्वाः आदि खुगू ताःचा व ताःचा प्वाः दु । भवङ्ग नामक दम कमानि दु । जवन वीथि चित्तुप्पाद नामक तःधंगु यन्त्र पूजा दु । आपालं तपुगु चिपुगु हिनु नामक यन्त्रया तार दु । मिखाया न्ह्योने दया च्वंगु सविञ्जाणक, अविञ्जाणक वस्तुत रंगी विरंगीगु रूप नामक ताःचां चक्खुद्वारया

ताःचा प्वालये छको दम विइवं यन्त्र चाला भवङ्ग नामक दम कमानि मफुतल्ले जवन वीथि चित्तुप्पाद नामक यन्त्र बेगं सहित चले जुया कायकर्म, वचीकर्म, मनोकर्मयात उत्पत्ति याइ । न्हाय्पं आदिया न्होनय् दया च्वंगु सविञ्जाणक अविञ्जाणक वस्तुलि अनेक प्रकारया शब्द, वचनरूपी ताचां थःथः सम्बन्धित श्रोतद्वार आदि ताचा प्वाःलय् छको छको दम विइगु बखतय् नं भिन्न भिन्नरूपं कायकर्म, वचीकर्म, मनो-कर्म उत्पत्ति जुइगुयात च्वय् कनावयागु रूपं सीकि । न्होवय्का च्वनिगु धयागु दम कमानि फूगुयात धाःगु खः । दघना न्ह्यलं चाय्केवं न्हापालाक न्ह्यलं चाय्केगु रूपी ताचां-निसें कया न्हिच्छय्कं अनेक कायकर्म, वचीकर्म, मनोकर्म दया च्वनी । थये काय, वची, मनो धइगु स्वंगू कर्मद्वारा अनेक ज्या जुया च्वंगु पुद्गलया ज्या मखु, सत्वया ज्या मखु थ्व केवल धातुया ज्या खः ।

थ्व खः यन्त्रयाम्ह मनूया उपमाय् धातुया विचित्र ज्यायात क्यना तःगु खँ ।

न्यागू प्रसाद रूप व विञ्जाण धातु

च्वय् कना वयागु उपदेशय् मि ज्वाला खुगूयागु उपमा बियातःथें चक्खु आदि अज्जत्तवत्थु खुगूली वर्ण धातु आदि आरम्भण धातु खुगू घट्टन जुइगु बखतय् गुगु वत्थुलय् गुगु विञ्जाण धातु उत्पन्न जुइ माःगु खः तुरन्त उत्पन्न जुइ ।

सम्बन्धित वत्थुपाखें उत्पन्न जुइगु विञ्जाण धातु थःथःपिनि स्थान तोता मेगु स्थानय् रत्तिभर नं सरे जुइ मखु । थ्व खँयात स्पष्ट याना कने । थनंनिसें चक्खु, सोत, घाण, जिह्वा, काय धयागु प्रसादरूप न्यागु छगू नाप छगू स्वभाव उथें मजू । भिन्न भिन्न स्वभाव जुया च्वन । उकिं वर्ण नामक रूपधातु चक्खुधातु नाप हे जक घट्टन जुया च्वनी । तर सोतधातु आदि नाप घट्टन जुइ मखु । गथे मतयागु तेज नामक वर्णधातु चक्खुधातुइ क्यनेवं तुरन्त हे घट्टन जुइ । अथे हे रूपधातु व चक्खुधातु निगू परस्पर मिले जुइवं छगूथें जुइ । ल्वहँ ल्वहँ निगः ल्वाकेगु बखतय् मि पिहाँ वइथें उगु धातु निगू घट्टन जुइव 'खनिगु विञ्जाण धातु' उत्पन्न जुइ । चक्खुविञ्जाण धातुयात 'खनिगु धातु' धाइ । मतयागु जः नामक वर्णधातुयात हे न्हाय्पं प्वालय् वा न्हाय् प्वालय् वा म्यें वा शरीरे छगू कल्प तक क्यना तःसां घट्टन जुइगु सम्भव मदु । वर्णधातु नाप मिले जुइगु कार्य जुइ मखु । अथे हे रूपधातु व चक्खुधातु परस्पर मिले जुइव छगूथेंगु ल्वहँ व चुम्बक ल्वाकुसां मि पिहाँ वइमखुथें खः । थःथः मिले जूगु आरम्भण नाप घट्टन जुइगु मदुगुलिं खनिगु धातु उत्पन्न जुइ मखुगु जुया च्वन । मतया जःयात न्हाय्पनं वा न्हासैं वा म्यें वा शरीरया न्होने तःसां खनिगु ज्या जुइ मखु । मिखां हे जक खनिगु ज्या जुइ ।

उकिं वर्णयात खनिगु चक्खुधातुपाखें हे जक उत्पन्न जुइ । सोतधातु आदिपाखें उत्पन्न जुइ मखु । खनिगुयात हे चक्खुविञ्जाण चित्त धाइ । थुकियात मगध (=पालि) भाषं

‘दस्सन’ धका नं ‘चक्खुविञ्जाण’ धका नं धाइ । कीगु भाषं
 ‘खनिगु’ धाइ । उगु खनिगुयात हे ‘चक्खु-विञ्जाणधातु’ धाइ ।
 खंकेगु ज्यां अलग्ग चक्खुविञ्जाणचित्त चक्खुविञ्जाण धातु
 धका मेगु अलग्ग मदु । परन्तु गुलिं अज्जजनपिसं सत्वपिनिगु
 चित्त अज्जत्त सन्तानय् छगू सदानं स्थिर जुया च्वंगु दु ।
 मिखाय् वर्णं प्रतिबिम्बित जुइगु बखतय् व चित्त तुं मिखाय्
 लाना खनिगु ज्या याइ । थथे हे न्हाय्पनय् शब्द घट्टन जुइगु
 बखतय् व हे चित्त न्हाय्पने वया ताइगु ज्या याइ । न्हासय्
 गन्ध घट्टन जुइगु बखतय् व हे चित्त न्हासय् वया नताइगु ज्या
 याइ । म्ये स्वाद ताइगु बखतय् व हे चित्त म्ये च्चकाय् वया
 स्वाद ताइगु ज्या याइ व हे चित्त नुगले च्वना अनेक प्रकार-
 यागु चिन्तना यायेगु, सीकेगु ज्या याइ धका सम्फे जुया च्वनी ।
 थुजागु मिथ्यादृष्टि धारणा तःपि मध्ये ‘सात्ति’ धयाम्ह
 भिक्षुयागु सिद्धान्त अनुसारं खनिगु ज्या अलग्ग हे, व खनिगु
 ज्या याइम्ह चित्त (आत्मा) अलग्ग हे दु । थथे कार्यं व कर्ता
 निगू भिन्न भिन्न धका सम्फे जुया च्वंगु जुया च्वन । अथे भिन्न
 भिन्न सम्फे जुया च्वंगु कारणं मिखाय् खनिगु ज्या सिधे
 धुं कुसा नं खनिगु ज्या याइम्ह चित्त तना वनिगु धयागु मदु
 धका धारणा दया च्वन । वर्तमान लोकय् थुजागु मिथ्यादृष्टि
 धारणा दया च्वंपि यक्व दु ।

थुगु मिथ्यादृष्टि सिद्धान्तयात ‘निच्च दिट्ठि’, ‘सस्सत्त
 दिट्ठि’, ‘अत्त दिट्ठि’, ‘सक्काय दिट्ठि’ धका नं धाइ । ध्व दिट्ठि-
 यात हटे यायेया निरिं भगवान् बुद्धं कट्टच्च पटिच्च अग्नि

जलति 'कटुगित्वेव संख्यं गच्छति' आदि देशना याना बिज्यात । थुगु वाक्यं चक्खु धातुरूपी छेँ उत्पन्न जूगु खनिगु मात्र धयागु चक्खुविञ्जाण धातु, सोत धातुरूपी छेँ आदी सरे जुइगु मद्दु । थ्व खः चक्खुधातुइ हे जक वर्ण धातु घट्टन जुया उगु चक्खुपसाद वत्थुइ उत्पन्न जुया उगु उत्पन्न जूगु थासय् हे निरोध जुइ धयागु अर्थ व्यक्त याःगु जुल ।

चक्खुविञ्जाण धातु सोत धातु आदी जक सरे जुइ मखु धाःगु मखु । मिखां खनिगु विभिन्न वर्ण (रंग) गथेकि तुयूगु, वचुगु, ह्याउँगु, वाउँगु, म्हासुगु मध्ये नं छक छता जक खनी । तुयूगु रंग खंगु चक्खुविञ्जाणं वँचुगु खनी मखु छाया धाःसा सरे जुइ धयागु मद्दु । तुयूगु खना घट्टन जुइगु तुयूगु खना हे निरोध जुइ । तुयूगु वर्ण खना मेगु तुयूगु वर्णय् सरे जुइ धयागु नं मद्दु । छगू वत्थुइ उत्पन्न जूगु 'खनिगु क्रिया' उगु हे वत्थुइ निरोध जुइ । मेगु चक्खुवत्थुइ सरे जुइगु धयागु मद्दु । मेगु चक्खु वत्थुइ आरम्मण प्रतिविम्बित जुइगु दत्त धाःसा न्हून्हूगु हे उत्पन्न जुइ, सरे जुइगु मद्दु । खनिगु निगू, स्वंगू आदि छगू पाखं जुइगु धयागु नं मद्दु । लोकय् मनुतय्गु दृष्टि, धारणा उगु विञ्जाणयात ला अथें ति, मि ज्वालाय् तक नं इता छगूलि मेगु मि च्याना च्वंगु सरे जूगु धका सम्छे जुया च्वनी । सोत धातु, सद्दु धातु, सोत विञ्जाण धातु आदि नं थथे हे विस्ताररूपं सीकि । पसादरूप न्यागू विञ्जाण धातु न्यागू यागु विश्लेषण क्वचाल ।

हृदय वत्थुलय् स्पर्श जूगु व स्यूगु अनेक

प्रत्येक मनूयाके क्वातुक दृढरूपं च्वना च्वंगु हृदय धातुरूपी छेँ विचार याइगु चिन्तना याइगु नं अनेक प्रकारयागु दु । खनीगु, ताइगु, नँताइगु, स्वाद ताइगु, स्पर्श जुइगु प्रत्येकय् ल्यू ल्यू वना चिन्तना याइगु, विचार याइगु थ्व हे हृदय धातु रूपी छेँपाखें उत्पन्न जुया ल्यू ल्यू वना चिन्तना याइगु विचार याइगु खः । गुकथं धयागु बारे च्वय् कना वये धुन । खनिगु, ताइगु आदि न्यागूर्लि अलग्ग जुया चिन्तना यायेगु विचार यायेगु नं थ्व हे हृदय धातुरूपी छेँपाखें जुइगु खः । उत्पन्न जुयालि कायकर्म, वचीकर्म, मनोकर्म उत्पन्न जुइगु खँ नं च्वय् कना वये धुन ।

छगू छगू वस्तुयात स्वया च्वनेगु बखतय् मिखा फुति यायेगु समय नं खनिगु छको स्यूगु छको पालंपा जुया दोलंद्वोकः नं खंगु छकः स्यूगु छकः द्वालंद्वोकः मयाक जुइ धुंकी । मनूतय् धारणा (व फुक छधी छपाँय् जुया) खना च्वंगु छगू हे खः धका सम्छे जुया च्वनी । थथे द्वालंद्वोकवः नं मयाक खनीगु क्रिया जुया च्वंगुली खनिगु चक्खु वत्थुया आधारपाखें जक जुया च्वंगु खः । स्यूगु हृदय वत्थुपाखें खः । वास्तवय् छगूर्लि मेगु सरे जुइगु धातुरूपी छेँ धयागु नं मदु । छगू निरोध जुइ साथ मेगु उत्पन्न जुइ । थुगु हे रूपं ताइगु, स्यूगु, नँ ताइगु स्यूगु, स्वाद ताइगु स्यूगु नं सीकि ।

आः स्पर्शं जूगु व स्यूगु क्रिया निगूयात नं बांलाक
स्पष्ट जुइक कना यंके—

मनूतय्गु धारणा अनुसार द्वलंद्वोक्वः नं मयाक थ्यूगु
स्यूगुयात छगू हे याना कया च्वंगु बारे खँ कने ।

वनेगु क्रियाय् पला छपला छपलाखय् भूमी व पालित
घट्टन जुइबले (अथवा भूमी पला दिकेबले) क्वय्यागु भूमी
भाग पृथ्वी फोटुब्ब धातु, पालितः धयागु कायधातुया छुं भाग
जुया च्वंगु कायवत्थु (पसाद रूप) नाप उगु फोटुब्ब धातु
घट्टन जुइबले घट्टन जूगु चोटया प्रभावं उगु कायपसाद रूप
न्यंक भनं कायविञ्जाणधातु फुट्टुफुट्टु उत्पन्न जुया च्वनी । थन
पथवी फोटुब्ब धातुया तुति पाली स्पर्शं जुइगु निथी दु । निगू
धयागु (१) तुति पाली दुगु रूपस्कन्धय् स्पर्शं जुइगु छथी ।
(२) उगु रूपस्कन्धय् आः उत्पन्न जुया च्वंगु नाम स्कन्ध
प्यंगूलि पथवी फोटुब्ब धातुइ स्पर्शं जुइगु छथी । थथे निथी
दु । उगु नामस्कन्ध प्यंगू फोटुब्ब धातुइ स्पर्शं जुइगु धाःगु अर्थ
उगु फोटुब्बया चोट प्रहारयात आरम्मण याइगु रूपं स्पर्शं
जुइगुयात धाःगु खः । विशेषरूपं स्यूगु छगूयात हे स्पर्शं जुइगु
धका अर्थ छयागु खः । उगु स्पर्शं जुइगुयात थन मुख्य याना
कयंगु खँ जुल । क्वय्यागु भूमी भाग नामक पथवी फोटुब्ब
धातु नाप स्पर्शं जुइगु चोटया प्रहारं पाली तः धयागु रूप-
स्कन्धय् उत्पन्न जूगु उगु नामस्कन्ध प्यंगूलि उगु फोटुब्बया
चोटयात सिया च्वनी । स्पर्शं जुइगुरूपं आरम्मण याइगु धयागु

अर्थ खः । ध्व खः स्पर्श जूगु व स्यूगु निगू मध्ये स्पर्श जूगुयात वयंगु खँ ।

भूमी पला तथा धका मनुखं स्यूगु हृदय धातुरूपी छेँ नापं सम्बन्ध दु । हृदयवत्थु स्यूगु धयागु मनोविञ्ज्राणधातु उत्पन्न जुया स्पर्श जूगुया ल्यू ल्यू वना च्वनी । मिखा फुति यायेगु प्रमाण इलय् नं छको स्पर्श जुइगु छको स्यूगु द्वलंद्वःको नं मयाक जुया च्वनी । मनूतय्सं छगू हे जक क्रिया जुया च्वन धका सम्फे जुया च्वनी । पालि तले स्पर्श जुइगु क्रिया छगू, निरोध जुया तिनि हृदय धातुरूपी छेँ स्यूगु छगू क्रिया उत्पन्न जुइ । हृदय धातुरूपी छेँय् स्यूगु क्रिया छगू निरोध जुइवं तिनि पालितः धयागु काय धातुरूपी छेँ स्पर्श जुइगु क्रिया उत्पन्न जुइ । थथे पालंपा हिला हिला जुइगु धका सीकि । थन नं काय धातुरूपी छेँय् उत्पन्न जूगु स्पर्श जुइगु नामस्कन्ध प्यंगू हृदय धातुइ सरे जुइगु धयागु मडु । काय धातुरूपी छेँ निरोध जुइ । हृदय धातुया छेँय् उत्पन्न जूगु स्यूगु नामस्कन्ध प्यंगू काय धातुरूपी छेँय् सरे जुइगु धयागु मडु । हृदय धातुरूपी छेँय् हे निरोध जुइ ।

मनूतय्सं उगु द्वलंद्वोको नं मयाक पालंपा स्पर्श जूगु व स्यूगुयात स्यूगु क्रिया छगू हे खः धका सम्फे जुया च्वन । थुकथं स्पर्श जुइगु व स्पर्श जुया स्यूगु निगूया दुने निरोध जुइगु विनाश जुइगुयात अलग्ग अलग्ग छुटे जुया च्वंगु मस्यूगु कारणं थुपिं नितां छगू हे खः धका सम्फे जुया च्वंगु खः । तुति पाली

स्पर्श जुइगु धयागु नामस्कन्ध प्यंगू फुट्ट फुट्ट उत्पन्न जुया च्वनिगु बखतय् तुति पाली जक पञ्चस्कन्ध दु, तुति, पालि बाकि दुथाय् म्ह छम्हं रूपस्कन्ध जक दया च्वनी । हृदय धातु छेँय् स्यूगु धयागु नामस्कन्ध प्यंगू फुट्ट फुट्ट उत्पन्न जुया च्वनिगु बखतय् उगु हृदय धातुरूपी छेँ हे जक पञ्चस्कन्ध दया च्वनी । अनं बाकि मेथाय् म्ह छम्हं रूपस्कन्ध हे जक दया च्वनी । खनिगु, ताइगु आदि न्हापा कना वये धुंगु खँ नं थुगु हे रूपं सीकि ।

रूपधातु व नामधातु निधी

तुति ल्ह्वनिगु, न्हाकिगु, दिकिगु आदि पला छपला छपलाया दुने जुया च्वंगु कायकर्म जुइगु हृदय धातुनिसें जुइ । जुइगु तरीका च्वय् कना वये धुंगु दु । थ्व छपलाया दुने नं खनिगु ज्या नं छस्वाः जुया च्वथें, ताइगु ज्या नं छस्वाः जुया च्वथें, अनेक चिन्तना विचार नं छस्वाः जुया च्वथें जुया च्वनी । मिखा फुति यायेगु प्रमाणया दुने छगू लाख कोटीं मयाक चित्तयागु उत्पत्ति विनाश जुइगु खँ च्वय् कना वये धुंगु दु ।

न्हापां छिगु पलाखय् पञ्चस्कन्ध नामक धातुया पुचः पुचः भाग भाग उत्पन्न जुइगुयात नं च्वय् कयनावये धुंगु दु । द्वितीय पला आदि नं थुगु हे रूपं सीकि ।

पिनेयागु पृथवी धयागु पृथवी फोटुब्बधातु घट्टन जुइगुया कारणं पालितलय् उत्पन्न जुइगु नामस्कन्ध प्यंगू मध्ये स्पर्श जुइगु नामक स्यूगु विशेषयात 'विञ्ज्राणक्खन्ध' धाइ । उगु स्यूगु विशेषय् दुगु वेदना 'वेदनाक्खन्ध' जुल । संज्ञा 'संज्ञास्कन्ध' जुल । फस्स, चेतना, एकग्गता, जीवित, मनसिकार थुपि न्यागू संखारक्खन्ध जुल । पालितः 'रूपस्कन्ध' जुल । तुति ल्हना पथवीं अलग्ग जुइगु बखतय् नामस्कन्ध प्यंगू उगु थासय् फुक्क निरोध जुइ, अनित्य जुइ । प्रारम्भय् फोटुब्ब धातुयागु क्षणय् उत्पन्न जूगु 'नामया जाति' धाइ । निरोध जुइ त्यंगु अवस्थाय् कम कम जुया पाः जुया वंगु 'नामया सन्तति जरा' धाइ । उकि मध्ये पालितलय् दुगु काय प्रसाद रूप 'कायधातु' धाइ । क्वय् पृथवीलय् दुगु पथवी धातु 'फोटुब्ब धातु' धाइ । उगु धातु निगू घट्टन जुइगु कारणं उत्पन्न जुइगु 'स्यूगु' विशेषयात 'कायविञ्ज्राण धातु' धाइ । 'नामया जाति', 'नामया जरा', 'नामया मरण' नापं 'चेतसिक क्खन्ध' स्वंगूयात 'धम्मधातु' धाइ । थ्व खः उगु पथवीलय् पला छपला दिका स्पर्श जुल धका सिइका च्वनिगु अवस्थाय् पालितलय् न्यागू स्कन्ध, धातु प्यंगू फारे यायेगु विधि ।

संक्षिप्तं 'रूपस्कन्ध' व 'नामस्कन्ध' यात रूपधातु व नामधातु कथं निथी याना स्वये । पालितलय् दुगु कायवत्थु रूप पृथवी धयागु फोटुब्बरूप रूपस्कन्ध रूपधातु जुल । प्यंगू नामस्कन्ध नामधातु खः । रूपस्कन्धयागु जाति, जरा, मरण धयागु रूपस्कन्धय् अन्तर्गत जू । नामस्कन्धयागु जाति,

जरा, मरण धयागु नामस्कन्धय् अन्तर्गत जू । थुगु थासय् अलग्ग छुटे जुया प्रकट जुया च्वंगु 'थ्यूगु' व 'स्यूगु' धयागु नामस्कन्धयात ज्ञानय् दुने बांलाक छुटे याना खंका स्वयेमाः । रूपस्कन्ध नाप ल्वाक छद्याना स्वयेगु याये मज्यू ।

रूपधातु व नामधातु निथी छुटे यायेगु विधि थनतुं क्वचाल ।

धातु कर्मस्थान भावना यायेगु विधि

थुकथं पालितलय् रूपधातु व नामधातु निथीयात ज्ञानं छुटे छुटे याना खन धायेव रूपधातुया अनित्य, नामधातुया अनित्ययात भाविता यायेमाः । नामधातुया अनित्य धयागु "अनिच्चं खयट्टेन" धयातगु कथं उगु स्थानय् थ्यूगु स्यूगु अनित्य जुया वंगु, मदया वंगु नाम धातुयागु अनित्य खः । रूप धातुयागु अनित्य धयागु 'आहारदीपनी' रूपस्कन्ध अनित्य काण्डय् स्व । थ्व खः वनिगु इरियापथय् छपला छपलाया दुने भूमी पला छको दिकेगु वखतय् पालि तःयागु छंचगुती नाम-स्कन्ध प्यंगू उत्पन्न जुइगु समय उगु स्थानय् न्यागू स्कन्ध पूर्ण जुइगु अवस्था जुया उगु स्थानय् ज्ञानं न्यागू स्कन्ध छुटे छुटे जुइक स्वयेगु विधि । व रूपधातु व नामधातु निथी छुटे छुटे जुइक स्वयेगु विधि ।

न्यागू स्कन्धया दुने रूपस्कन्ध म्ह छम्हं दु । शरीरया थुगु थासय् मदु, थुगु इलय् मदु धयागु जुइ मखु । नाम स्कन्ध

प्यंगू जक पालितलय् उत्पन्न जुइगु समय पालितःया पिने दुने दया च्वनी । अनं बाहेक बाकि दनिगु फुक्क शरीरय् रूपस्कन्ध हे जक दया च्वनी । थुगु हे रूपं म्ह छम्हं दया च्वंगु व सालुगु छंचगुती गुगु गुगु थासय् घट्टन जुया च्वनिगु खः उगु बखते थुपि नामस्कन्ध प्यंगू उत्पत्ति जुया हे च्वनी । उगु उगु थासय् हे जक न्यागू स्कन्ध जुटे जुया च्वनी । म्हालापति (तुतियागु) च्वकाय् घट्टन जुया (लुफि हाना) स्यागु नामस्कन्ध उत्पत्ति समय म्हालापति च्वकाय् जक न्यागू स्कन्ध दइ । म्हालापति (ल्हायागु) च्वकाय् घट्टन जुया स्यागु नामस्कन्ध उत्पन्न कालय् म्हालापति च्वकाय् जक स्कन्ध न्यागू दया च्वनी । थुगु रूपं नामस्कन्ध प्यंगू उत्पत्ति कालय् गन गन घट्टन जुल अन अन हे जक न्यागू स्कन्ध जुटे जुइगु खँ सीकि ।

थ्व खः तुतियागु म्हालापतिनिसें छचने तक म्ह छम्हं त्वपुया तःगु सालुगु छंचगुती न्यागू स्कन्ध भाविता यायेगु काण्ड ।

दुनेयागु छंचगु, दुनेयागु ला, न्ह्यपु, मिखा, नुगचु, स्वँ आदि दुनेयागु कोट्टास दयाच्चक्क काय धातुरूपी छेँ खः । दुनेयागु कायधातु भरिपूर्णं जुइक दयाच्चन । पथवी, तेजो, वायो नामक दुनेयागु फोट्टब्ब धातु भरिपूर्णं जुइक दयाच्चन । शरीरयागु अंग संकेगु ज्या यायेगु बखतय् नं, प्यंगू धातु विपरीत जुया सनिगु बखतय् नं छचने, छाती, प्वाथय् इत्यादि दुनेयागु स्थानय्, दुनेयागु कायधातु नाप, दुनेयागु फोट्टब्ब धातु

घट्टन जुइगु न्ह्यागु इलय् नं दया च्वनी । नामस्कन्ध प्यंगू घट्टन जूगु थासय् पालंपा फुट्ट फुट्ट उत्पन्न जुया च्वनी । नामस्कन्ध उत्पन्न जुया च्वंगु इलय् उगु उगु दुनेयागु स्थानयात हे जक 'जिगु शरीरय् दुने फलानाथाय् सन' धका सिया च्वनी । फलानाथाय् पुत, ख्वाउल, त्यानुल, स्यात, पिइल, चासुल, इसुल इत्यादि रूपं सिया च्वनी । मिं पू सानं यदि थ्यूगु थासय् नामस्कन्ध प्यंगू उत्पन्न मजूसा 'पुत' धका नं सी मखु । म्ह छम्हं सना च्वनिगु वखतय् नं ज्वर, तःकै, प्लेग आदि रोग जुया च्वनिगु वखतय् नं म्ह छम्हं दया च्वंगु कायधातु फोट्टब्ब धातु परस्पर जोरतोरं घट्टन जुइगु वखतय् शरीरय् न्यकभनं बिजुली चमके जुइथें नामस्कन्ध प्यंगू दुने पिने सकभनं भरिपूर्ण जुइक मद्दिक हे उत्पन्न जुया च्वनी ।

गथेकि हार्विन थायेगु वखतय् दुने दया च्वंगु पुर्जात परस्पर अति चलाखं घट्टन जुजुथाय् तुरन्तमय् हे नाना थरीयागु सः उत्पन्न जुया पिहाँ वइ । साधारण मनुखं हार्विन छगोलं सःलं हे जाया च्वथें समके जुया च्वनी । हार्विन थ्व शरीर समान खः । हार्विनयागु पुर्जा दुनेयागु कायधातु, फोट्टब्ब धातु समान खः, घट्टन जूगु स्थानय् उत्पन्न जूगु अनेक प्रकारयागु शब्द नामस्कन्ध प्यंगू समान खः । हार्विनय् नं छगू छगू थ्यू थ्यूगु थासय् उत्पन्न जूगु छगू छगू या सः अन्त नामक अनित्य धातु, मरण धातु, खयवय धातु टुक्रा टुक्रा जुया धातु भिन्न भिन्न दया च्वथें शरीरया दुने घट्टन जुजुथाय् फुट्ट फुट्ट उत्पन्न जुया च्वंगु नामस्कन्ध छगू छगू पुचलय् नं

अन्त नामक अनित्य धातु, मरण धातु, खयवय धातु टुक्रा टुक्रा धातु भिन्न भिन्न दया च्वन । गथे हार्विनया सः उत्पत्ति विनाश जुया वंगु खंगुथें भावनाद्वारा थःपिनिगु म्ह छम्हं उत्पत्ति विनाश जुया च्वंगुयात खंके फयेकि । थथे हे तुं विञ्जाण टुक्रा टुक्रा जुया च्वंगुयात नं खंके फयेकि । नामस्कन्ध प्यंगुयात नं टुक्रा टुक्रा रूपं खंके फयेकि । थथे टुक्रा टुक्रा जुया च्वंगुयात 'अनित्य धातु', 'मरण धातु' धाइ । त्यानुसे च्वंगु स्याःगु, पिइसे च्वंगु, आनन्द जूगु, दुःख जूगु व फुक्कं नामधातु खः । थ्व खः धातु कर्मस्थान भाविता यायेगु संक्षिप्त खँ । विस्तारं 'विज्जामग्ग दीपनी', 'आहार दीपनी' स्व ।

चक्खुविञ्जाण धातुयागु स्वभाव

मनुष्य, देव, ब्रह्मा सत्त्वपिनिगु स्कन्ध देह धयागु केवल 'धातु पुञ्ज', 'धातु धिक्का' मात्र खः । सत्तस्स वसं अवत्तित्वा अत्तनो सभावं धारेन्ति'ति धातुयो । अर्थात् सत्त्वया वशे मवसे थःगु स्वभावय् जक धारण याना च्वनिगु जुया हे 'धातु' धाःगु खः । निसत्त निज्जीवट्टेन धातुयो । मेगु अर्थ धाःसा सत्त्व नं मखु, सत्त्वया जीव नं मखुगु जुया हे 'धातु' धाःगु खः ।

अनमतग्ग संसारय् अनन्त चक्रवाल, अनन्त विश्व, अनन्त सत्त्व, पृथ्वी, खोलानाला, जंगल, पर्वत आदि अनन्त संखारयात ज्ञानं फुकं छथाय् तया मुंका उकियागु मूलभूत सार पिकाल धाःसा फिंच्यागु धातु जक दइ । उक्त धातुया

दृष्टि सोत धाःसा चक्रवाल, विश्व, सत्व प्राणी धयागु संखार अणु प्रमाणं नं दइ मखु, लोप जुया तःना वनी । उगु किंच्यागु धातु स्वभावयात धर्मयागु हिसावं भाग थला यंकेबले चित्त छगू, चेतसिक ५२, निर्वाण छगू याना जम्मा नाम धातु ५४ दु । पथवी धातु, आपो धातु आदि रूप धातु न्यीच्यागु सहित याना जम्मा ८२ गू दइ । उगु ८२ गू मध्ये चित्त धयागु विज्ञान धातु पुद्गलया वशे वनी मखु । चित्तं थःगु स्वभाव-यात जक गुकथं धारण याना च्वनी ? सारा सत्व प्राणीपिनि स्वभाविक इच्छा कथं सदां नं थःथपिनिगु शारीरिक व मानसिक सुख जुइगु ययेका च्वनी । शारीरिक व मानसिक कथं आनन्द मजुइगुयात ययेकी मखु । थःत भिं जुइगुयात हे जक सदानं ययेका च्वनी । मभिगु जुइगुयात ययेकी मखु । थ्व स्वाभाविक इच्छा खः ।

विज्ञान आदि विपल्लास धातुं बाधा विइगु कारणं चित्त विपरीत जुया उन्मत्तक (वें) भावय् थ्यनी । थुजागु इलय् स्वाभाविक इच्छा नाप विरुद्ध जुया विपरीतगु धारणा जुया च्वनी । अनमत्तगु संसारय् धातु गुवलें हे पुद्गलयागु स्वाभाविक इच्छायागु वशय् वनी मखु । वरु पुद्गल जक धातुया वशय् वनी । मिखाय् घट्टन जुइगु रूप आकारयात खंकेगु ज्या चक्खु विज्ञान धातुयागु स्वभाव खः । उगु (वर्ण) रूप आकार न उम्ह पुद्गलयात शारीरिक मानसिक नितान्ति अशान्ति जुइक दुःख विइगु रूप आकार नं दु । उम्ह पुद्गलयात तःसकं हीनवस्थाय् थ्यंका बिइत सास्ति याइगु रूप आकार नं

दु । उम्ह पुद्गलयात विपरित धारणाय् थ्यंका बिइत, अज्ञान अवस्थाय् थ्यंका बिइत, अपाय दुर्गती दुबे याना बिइत, संसार चक्रय् दुबे याना बिइत दुःख कष्ट बिइगु रूप आकारत नं दु । चक्खुविञ्ज्राण धयागुलिं मिखा नाप जुटे जुक्व रूप आकारय् खंकेगु ज्या जक याइ । पुद्गलया स्वाभाविक इच्छा नाप सम्बन्ध स्वाके मज्जू । पुद्गलं हे जक अःखःगु धारणा तया उगु चित्तया वशे वनी । उकिं थथे कना बिज्याना तःगु दु—

चित्तेन निय्यति लोको, चित्तेन परिकस्सति ।
चित्तस्स एक धम्मस्स, सब्बेव वसमन्वगु ॥

धका कना बिज्यात ।

पुद्गल सत्वयात विञ्ज्राण धातु नामक चित्तं थःगु इच्छा जूगुपाखें यंकी । पुद्गलसत्वयात विञ्ज्राण धातु नामक थःगु चित्तं थःगु इच्छा जूगुपाखे साली । उकिया नितिं फुक्कं पृथकजन सत्वपिं थःथपिनिगु चित्त नामक छगू धर्मया वशे अनमतग्ग संसारय् निरन्तर रूपं सदानं लगे जुया च्वनी ।

चित्तया इच्छा नगर धयागु “पापस्मि रमते मनो” धइगु पालि अनुसारं मभिगु ज्या मभिगु आरम्मणय् जक न्ह्याइपु ताइगु चित्तयागु स्वभाव खः । सत्व धयापिं चित्तया वशे गुलि तक वनी धाःसा चित्तयात हे थःगु शरीर भापिया उकी आशक्ति जुया चित्तयागु इच्छायात थःगु इच्छा धका सम्हे जुया च्वनी । थन थःगु स्वाभाविक इच्छा धयागु मेगु हे

विपल्लास चित्तया इच्छा धयागु मेगु हे धका थुकथं निथी छुटे मयासे विपल्लास चित्तया इच्छा छगू जक धका भापिया च्वनी । सत्त्वपिं थुलितक चित्तयागु वशे वनी कि चित्तं थःत गन गुथाय् थ्यंकल धयागु तक नं अत्तापत्ता दइ मखु । थःगु स्वाभाविक इच्छा लिसे फन फन तापाका च्वनी ।

लोकय् दुपिं लखे च्वपिं, स्थलय् च्वपिं, आकाशय् च्वपिं सत्त्वपिं स्वया यंकल धाःसा थुपिं मध्ये थःथपिनिगु स्वाभाविक इच्छायात ज्ञानं सिइका स्वाभाविक इच्छापाखे तप्यंक वने फय्केत चित्तयात संवेग धर्मद्वारा क्वत्यला स्वाभाविक इच्छापाखे वनेत स्वाभाविक इच्छानुकूल च्वने फुपिं सत्त्वपिं तसकं हे कम जक दु । चित्तया इच्छा जुक्वपति थपिनिगु इच्छानुरूपं यानागु सम्फे जुया स्वंगू कर्म याना च्वपिं सत्त्वप्राणीपिं जक आपालं दु । पञ्चकाम गुणय् भुले जुया च्वनिपिं, लौकिक उन्नति वृद्धि जुइगुली लगे जुया च्वपिं, दुश्चरित्र कर्मय् लगे जुया च्वपिं, मिथ्यादृष्टि वृद्धि जुइगुली लगे जुया च्वपिं थुपिं फुक्कसित 'चित्तयागु वशे वना च्वपिं' धाइ । अपाय दुर्गती सत्त्वपिं गुलि दु धका जक विचा यासां चित्तयागु इच्छानगर गुलि तधं जुइ धका अनुमान यायेफु । थ्व खः चक्रवृत्तविज्ञान धातुया थःथपिनिगु स्वभाव गुलि महान रूपं धारण याये फु धइगु थथे धारण याये फुगु कारणं याना 'धातु' धाइ धका क्यना तःगु खँ । मेगु ल्यं दनिगु खगू विज्ञान धातुयात नं थुगु हे रूपं सिइकि ।

थन चित्त धातु क्वचाल । मेगु बाकि दनिगु फस्स-

वेदना इत्यादि नाम धातु, पथवी, आपो आदि रूप धातुयात नं पुद्गलया स्वाभाविक वशय् मवंसे वया थःगु हे स्वभाव भिन्न भिन्न जुया च्वंगु, महान रूपं धारणा याना च्वंगु सहित विस्तारं सोकि ।

श्रद्धा आदि धातु

दान, शील, भावना, श्रद्धा, प्रज्ञा आदि कुसल धातु तक नं पुद्गलयागु स्वाभाविक वशे वना च्वंगु मखु धयागु खँयात वयनेत मनुतयसं छद्यलिगु मतयागु उपमाद्वारा कने । थःथपिनिगु छेँ थःथपिसं च्याका तया तःगु मतयात थःथपिनिगु अधिकार दु धका लोकय् धायेगु चलन दु । थःगु वशे दु धाय्गु हे थःगु अधिकार दु धाःगु समान अर्थ खः । थःगु वशे दय्वं थःगु अधिकारे नं दइ, अधिकार दय्वं थःगु वशे नं दइ । वास्तवय् उगु मत व मत च्याकेत माःगु मतज्वलं नाप हे जक थःगु वशय् दुथें सम्फे जुया च्वनी । मतया मालिक धयाम्ह पुद्गलया इच्छा नाप सम्बन्ध स्वाके मज्यू । मट्टितेल थल, इता, चिकं, च्याकिम्हेसिगु कुत याना सकल मिले जूगु कारणं मत च्याना च्वंगु सम्म खः । उगु हेतुं बाहेक पुद्गलया इच्छा मात्रं मत च्याके फइमखु । यदि धात्थें थःगु अधिकारय् दु धयागु खःसा उगु हेतु कारणयागु आवश्यकता हे जुइ मखु । पुद्गलया इच्छा जक जुल धाःसा वयागु चित्तं आकाशय् नं च्याके फय्केमा आकाशय् मत स्थिर याना तयेगु

इच्छा जुल धाःसा मत स्थिर जुया च्वने माःगु खः । मि मपुकेगु इच्छा जुल धाःसा मपुइ माःगु खः । मि मनकेगु इच्छा जुल धाःसा मि मने माःगु खः । परन्तु थथे जुइ फइ मखु । हेतु कारणं बाहेक इच्छा मात्रं मत च्याइगु व स्थिर जुया च्वनेगु धयागु थःगु अधिनय् मद्दु । थिल धाःसा उम्ह पुद्गलयात हे पुइ । उम्ह मत थुवाया सामान, छेँ वस्तुत क्षणभर तुरन्त हे च्याना वनी । थथे मत हेतु कारण नाप सम्बन्ध स्वया थःगु स्वभाव धारण याइ । पुद्गलया इच्छां जक जुइ मखु । हेतु कारण जुंटे जुया च्याय्गु क्रिया, इता, चिकं दतले जक स्थिर जुया च्याना च्वनिगु खः । उगु मतय् पुद्गलया छुं अधिकार मद्दु । वरू थः मिया च्यो जुया जक च्वंगु दु । च्यो धयापि लोकय् धनया च्यो, मनूया च्यो धका निथी दु । गथेकि छम्ह साहु नं छम्ह मनूयात न्यासः दां त्याय् बिल । लिपा साहु पुले मफुगु कारणं उम्ह मनू साहुया छेँ च्यो च्वं वन । साहु असांमि त्याय् कया तःगु धनया च्यो जुल । उम्ह मनू साहुया च्यो जुल । व मनू धनया च्यो मनूया च्यो नितां जुल । वथे मट्टितेल थले इता, मट्टितेल बराबर साय्माःगु जुया धनया च्यो, मनुखं कुतः याये माःगु जुया मतया च्यो जुल । थथे मतया च्यो मजूस्ये मतया ज्वालायात थःगु अधिने तयेगु उम्ह पुद्गलया दइ मखु । मत सम्बन्धि माःगु सामान जुते जुया च्वंतल्ले जक भत्तिचा थःगु वशे दुथेँ च्वनी । च्वय्यागु उदाहरण अनुसार दान, सील, भावना, सद्धा, पञ्जा, आदिलय् नं पुद्गलया थःगु अधिने मद्दु धका सोकि । च्याना च्वंगु मतया ज्वाला, मट्टितेल

थल, इता, मट्टितेल, मत च्याकिम्ह थथे प्यंगू अङ्ग पुरे जुया जक मत च्याःगु खः । पुद्गलया स्व इच्छां मखु । थथे हे तुं दान चेतना नामक धम्मधातु नं दान वस्तु, दान ग्राहक, श्रद्धा, दान बिइगु कार्य धयागु प्यंगू हेतु मिले जुया दान बिइगु ज्या जुइ । पुद्गलया इच्छां जकं जुइमखु । प्यंगू हेतु विना सच्छिगू जन्म द्वच्छिगू जन्म नं दान कुशल छगू हे याये फइमखु । प्यंगू हेतु जुटे जुया च्वनिगु इलय् हे जक दान कुशल जुया च्वनी । प्यंगू हेतुं अलग्ग जुइसाथं हे दान कार्य जुइमखु । उम्ह पुद्गल अकुशल अन्धकारय् लाना च्वनी । थुपिं तना मवंक थःगु आधिपत्यय् तय् मफु ।

मियात उपयोग यायेगुली दक्षता दत धाःसा जा थुइगु इत्यादि छुं ज्याखँय् थःगु वशे दुथें च्वना च्वनी । उकी दक्ष मजुल धाःसा उम्ह व्यक्तिया छेँ, उम्ह व्यक्तिया शरीर सहित, उगु थाय्, उगु गां, सविञ्जाणक, अविञ्जाणक फुक्कं हे चच्छि न्हिच्छिया भित्रय् खरानी याय् फुगु धात्थें महानम्ह शत्रु जुइ । वथें तुं दान कुशलय् नं कुशल कार्य याये सःम्हसित संसारय् दुने हावलासा त्वयेगु प्रमाणं मनुष्य सुख देव सुख बिइफु । कुशल कार्यय् दक्ष मद्दुम्हसित दान कुशलपाखें तण्हा, मान, दिट्ठि आदि क्लेश मि च्याना ज्ञाति वन्धुवर्ग सहित महान अपाय दुःखय् क्वफाना पतन यानाबिइ । थुगु रूपं दान धातु पुद्गलया इच्छा नाप विपरीत महा भयंकर जुया च्वंगुयात सिइकि । लौकिक शील, लौकिक भावना, लौकिक श्रद्धा,

लौकिक प्रज्ञा आदि धातुयात नं दान धातुयातथें धका सिइकि । उकिं अभिधर्मं पट्टान पाली थथे कना बिज्यागु दु—

सद्धा सीलं सुतं चागो पञ्जा रागस्स दोसस्स मोहस्स मानस्स दिट्ठिया पत्थनाय उपनिस्सय पच्चयेन पच्चयो ।

ज्ञान बुद्धि मद्दुपिनि निरिति लौकिक श्रद्धा कुशल धयागु राग मि बढे यायेगु निरिति जुइ, मोह मि बढे यायेगु निरिति जुइ, मान मि बढे यायेगु निरिति जुइ, मिथ्यादृष्टि ....., भव तृष्णा मि तस्सकं ह्वाना ह्वाना च्याकी निरिति जुइ । लौकिक पञ्चशील, अष्टशील, दशशील, भिक्षुपिनिगु चतुपारिसुद्धि शील राग मि तस्सकं बढे यायेगु निरिति जुइ । दोस मि तस्सकं बढे यायेया निरिति जुइ । मोह मि .... मान मि .... मिथ्यादृष्टि .... भवतृष्णा मि तस्सकं बढे यायेगु निरिति जुइ । लौकिक .... बहुश्रुत ज्ञान राग मि .... दोस मि .... मोह मि .... मान मि .... मिथ्यादृष्टि .... भवतृष्णा मि तस्सकं बढे यायेगु निरिति जुइ । दान कुशल (प्रज्ञा कुशल) राग मि .... दोस मि .... मोह .... मान .... मिथ्यादृष्टि .... भवतृष्णा मि बढे यायेगु निरिति जुइ । लौकिक विषय दक्षता दय्का च्वनेगु .... राग मि .... दोस .... मोह .... मान ....., मिथ्यादृष्टि, भवतृष्णा बढे यायेगु निरिति जुइ ।

श्रद्धा आदि लौकिक कुशल विषय ज्ञान बुद्धि मद्दुपित राग दोस आदि मि खुगू बढे जुइ धका कना बिज्यागुलिं याना उगु कुशल धातुं सत्त्वपित घात यायेगु ज्याय् गुलि शक्तिशाली खनी धका बिचा याना स्व । उकिं लौकिक कुशलयात बधक

मार न्यागू मध्ये 'अभिसंखार मार' धका कर्पित घात याइम्ह मार धका कना विज्यात । च्वय् कना वयागु मिं उपमा नाप तसकं मिले जू । लौकिक कुशल पुद्गलया स्वाभाविक वशय् वनी मखुगु थःथगु स्वभाव जक धारण याना च्वनिगु तसकं स्पष्ट जू । थ्व खः 'अत्तनो सभावं धारेन्तिति धातुयो' धका विग्रह अनुसार संक्षिप्त व्याख्या क्वचाल । निस्सत्त निज्जीवट्टेन धातुयो' धयागु पालिया वारे 'आहारदीपनी पुद्गल सत्व, अत्त, जीव काण्डय्' क्यना तयागु दु । संक्षिप्तं धातु कर्मस्थान विधि क्वचाल ।

विपश्यना भावना यानाया फल

आः थन खन्ध, आयतन, धातु विषयलय् विपस्सना भावना यानाया मुख्यगु फल कने । विपस्सना भावना यायेव सत्त्वर्पिके मद्दिक उत्पन्न जुया च्वंगु लोभ, दोस, मोह, मान, दिट्ठि आदि क्लेश धर्म हटे जुइ, कुशल धर्म दय्के फइगु हे थ्वया मूल आनिशंस (फल) खः । क्लेश धर्म मध्ये छगू छगू क्लेशयागु स्वंगू स्वंगू अवस्था दु व खः वित्तिक्कम्म, परियुत्थान, अनुसय । क्लेश धर्मयात हटे यायेगु नं तदङ्ग प्रहाण, विक्खम्भन प्रहाण व समुच्छेद प्रहाण धका स्वंगू दु । हटे यायेगु शासन ब्रह्मचर्य नामक शील, समाधि, प्रज्ञा धका स्वंगू दु । थुक्कियत स्पष्ट याये—

लोभ क्लेश छगूली नं वीतिकम्म परियुट्टान, अनुसय धका स्वंगू अवस्था दु । उरिं स्वंगू मध्ये लोभया वीतिकम्म धयागु वचीद्वारं लोभ वचन पिहांवया अतिक्रमण याइगु छगू । शरीरया अङ्ग प्रत्यङ्ग कायद्वारपाखें लोभयागु ज्या यांना अतिक्रमण याइगु छगू । थथे वचीकर्म व कायकर्मयात वशे तये मफेक आनन्द ताइगु लय्ताइगु, प्रेम याइगु, लाभ प्राप्त यायेगु यात नं वीतिकम्म धाइ । थुकथं वीतिकम्म कार्य जुया च्वंगु साधारण मनुतयसं तकं नं सिया च्वनी ।

परियुट्टान कार्य धयागु शरीरयागु अंग, वचनयागु अंग तकक वीतिकम्म मजूसे (हलनचलन यांना प्रयोग याइगु अवस्था तक मजूसे) हृदयलय् जक जवन कृत्य जासिदाथें ग्वाराग्वारा दाया च्वनिगु लोभमूल कार्ययात धाःगु खः । थ्व परियुट्टान लोभ धयागु साधारण मनुतयसं सिइके फइमखु । थ्व केवल थःगु चित्तयात थःमहसिनं जक सिइके फइ । परचित्त स्यूपि अभिञ्जा प्राप्त पुद्गलपिसं व थःत रक्षा यांना च्वंपि आरक्षा देवता आदि पिसं नं सिइके फु ।

अनुसय धयागु मनोद्वारय् जवन कृत्यानु रूपं उत्पन्न जुइगु मदया अनमतगग संसारय् चित्तय् स्थायीरूपं सुला च्वंगु लोभकृत्ययात धाःगु खः । थुगु लोभकृत्य सर्वज्ञ बुद्धपिसं जक सिइके फइ । साशनं पिने च्वंपि मनुष्य, देवता, इन्द्र ब्रह्मापिला अर्थेति सर्भङ्ग ऋषि आदि अभिञ्जा प्राप्त बोधिसत्वपिसं तक नं थःगु अनुशय क्लेशयात सिइके फइमखु, खके फइमखु ।

लोभया उपमा

थन चित्त धयागु देसलाइयागु पु समान खः, चित्तय् सदानं सुला च्वंगु लोभ सलाइया पुइ दुगु अग्नि धातु समान खः । पिय रूप, सात रूप धयागु मिसाया वर्ण, रूप, शब्द आदि आरम्मण खुगू, देसलाइ बत्ताय् पिने इलातःगु गन्धक समान खः । देसलाइ बत्ता नाप घट्टन मजूतले उगु देसलाइ पु ल्हाती तयातसां पुइगु च्याइगु धयागु दइमखु । शीतल रूपं च्वनाच्चनी । अथे हे अनुशय धयागु सुषुप्त धातुं थःत उत्तेजित याना छगू छगू आरम्मणद्वारय् घट्टन मजूतले उत्पत्ति मजूसे शान्त रूपं च्वनाच्चनी । क्लेश मदुथें च्वनाच्चनी । थ्व खः अनुशय नामक सुषुप्त धातुया आकार प्रकार ।

देसलाइ बत्ता व देशलाइपुयागु उपमा

देसलाइपुइ सुलाच्चंगु अग्नि तत्व देसलाइ बत्ताय् दुगु गन्धक नाप घट्टन जुइगु बखतय् प्वालाक च्याना देसलाइया पु च्याइ । अथे हे गबले सुला च्वंगु लोभ धातु पिहाँ वयेत प्रेरणा बिइगु आरम्मण चक्षु आदि द्वारय् घट्टन जुइ उबले उगु सुला च्वंगु लोभ धातु तत्क्षणय् हे जवन कृत्य नाप मनोद्वार सन्तती लःथें ग्वाराग्वारा दाइ । थ्व खः परियुट्टान नामक उत्पन्न धातुया आकार प्रकार ।

च्याइगु पदार्थ व देसलाइपुया उपमा

देसलाइ पुइ च्याना च्वंगु मी, च्याइगु पदार्थ छुं मन्त धाःसा देसलाइ पुइतुं मि शान्त जुया वनी । छुं च्याइगु पदार्थ दत धाःसा उघ्रिमय् दन्नकय् जुया नगर, ग्राम फुकं भष्म जुइगु अवस्था तक थ्यनी । अथे हे मनोद्वारय् उत्पन्न जूगु उगु लोभ मि स्मृति, प्रज्ञां नियन्त्रण याना तःगुलि पिय वस्तु (प्रिय वस्तु) नामक च्याइगु पदार्थ नाप ताकाल तक च्याय्गु अवसर मन्त धाःसा मनोद्वारय्तुं न्हापा गथे सुषुप्त अवस्थाय् लाना च्वंगु खः अथे हे जुया च्वनी । गबले स्मृति प्रज्ञा संयम जुइगु दइमखु उवले प्रिय वस्तु नामक च्याइगु पदार्थ नाप संक्रमण जुइ । आरम्भण उगु इलय् नियन्त्रण रहित जुइ । उगु वखतय् मनोद्वारय् जक मखु वचीद्वार व कायद्वारे तककं अतिक्रमण जुइ । प्रिय वस्तुलय् तृष्णा राग सम्बन्धी खँत प्रकट जुइ । प्रिय वस्तुनाप सम्पर्क तयेया नितिं शरीरया अंग संचालन जुइगु, वये वनेगु आदि कार्य उत्पन्न जुइ । थ्व खः वीतिकम्म जुइगु खँ । लोभ धयागु स्थूल, मध्यम व सूक्ष्म कथं स्वथी दुगु खँ क्वचाल ।

स्वंगू कर्मयागु अभिप्राय

दोस, मोह, मान, दिट्ठि आदी नं कडा, मध्यम व सूक्ष्म कथं स्वथी दुगु सिइकि । उपि स्वथी मध्ये कायकर्म, वचीकर्म

नामक वीतिकम्म क्लेश सम्बन्धी हटे यायेगु ज्या शील शासनयागु ज्या खः । उकिं शील धयागुलिं वीतिकम्म कार्ये जक तदङ्ग प्रहाण रूपं हटे याये फइ । परियुट्टान क्लेश, अनुशय क्लेशयात हटे याये फइ मखु । मनोकर्म नामक मध्यमगु परियुट्टान क्लेश हटे यायेगु ज्या उपचार भावना सहित च्यागू समापत्ति नामक समाधिया ज्या खः । उकिं समाधि परियुट्टान कार्ययात हे जक विक्खम्भन प्रहाणं हटे याइ । परियुट्टानयात हटे यायेव वीतिकम्म कार्ययात विक्खमन प्रहाणं हटे यायेगु ज्या स्वःत सिद्ध जुइ ।

मिसाया वर्ण (रूप) धातुरूपी शस्त्रं कःगु

अनुशय नामक सुषुप्त धातुयात हटे याये फइ मखुगु जुया च्वन । उकिं बोधिसत्व हरितच ऋषि व धम्मधज ऋषिपि ताःकाल लिपा ध्यान अभिज्ञा समापत्तिद्वारा हिमालयं बाराणसी देशय् वया जुजुया बगीचाय् च्वंवल । अनं न्हि न्हिथं वसपोलपिं आकाश मार्गद्वारा जुजुयागु दरवारय् वया भोजन या बिज्याइगु जुया च्वन । छन्हु थथे आकाशं बिज्याना च्वंगु इलय् वस्त्र भेष कुतुं वंम्ह महारानीयात निःवस्त्र भेष धयागु रूपधातु उपिं ऋषिपिनि चक्षु धातु भवङ्ग धातुइ घट्टन जुल । गथे मि गन्धक नाप घट्टन जुइवं तुरुन्त मि च्याइथें कामच्छन्द धयागु लोभ, तृष्णा, राग मि अनुशय धयागु सुषुप्त

धातुपाखें तुरुन्त च्याना परियुट्टान कृत्यद्वारा हृदयलय् ग्वाराग्वारा दागु जुल । आकाशय् ब्वया च्वंम्ह राजहंसयात वाणं कय्कूगु बखतय् वाण नुगचुइ लाना कुतुं वःथें इपि ऋषिपि महारानीया वर्णं नामक रूपधातु शस्त्र भवङ्गय् घट्टन जूगु कारणं तुरन्त हे आकाश मार्गं कुतुं वल । थ्व खः मिसाया वर्णं नामक रूपधातु रूपी शस्त्रं कःगु बाखें ।

लंका द्वीपय् ध्यान अभिज्ञाद्वारा आकाशय् ब्वया जूम्ह श्रामणेर छम्ह मिसायागु में हाःगु शब्द ताया उगु शब्द धातु घट्टन जूगु कारणं ध्यानं च्युत जुया आकाशं कुतुं वल । थ्व खः मिसाया शब्द नामक शब्द धातु शस्त्रं कःगु बाखें ।

उपि ऋषि व श्रामणेरपित सुला च्वंगु लोभ धातु उत्पन्न जुया परियुट्टान भावय् थ्यने साथ दीर्घकाल तक मेहनत याना प्राप्त जूगु ध्यान अभिज्ञा समापत्ति उघ्रीमे फुक्क लोप जुया वन । आकाशं कुतुं वया उपि मिसात नाप लायेवं परियुट्टानय् जक स्थित मजूसे वीतिक्रम भावय् थ्यनेसाथ दीर्घकाल तक रक्षा याना तःगु ऋषि, श्रमण शील तत्क्षणय् हे लोप जुया वन । थथे समथ धयागुलि अनुशय धातुयात हटे याये फइ मखु । अनुशय धयागु सुषुप्त धातु हांनिसें ल्यें मथंतल्ले भवरग भुवन जुया च्वंगु ब्रह्मायागु भावय् थ्यंसानं अपायं मुक्त जुइ मखुनी । क्षणिक शीलवन्त, क्षणिक ध्यान-लाभी, क्षणिक ब्रह्मा जुया च्वनी ।

कर्म स्वंगूया बीज मूलयात त्वाःल्हायेगु विधि

कायकर्म, वचीकर्म, मनोकर्म अलग्ग जुया नं उगु स्वंगू कर्म उत्पन्न जुइत मूल-बीज व बीज-बीज रूपं चित्तय् सदा नं सुला च्वंगु अनुशय क्लेश हटे यायेगु प्रज्ञाया ज्या खः । प्रज्ञा हे जक समुच्छेद प्रहाणद्वारा उगु अनुशय क्लेशयात त्वाःल्हाये फइ । थुपिं शील, समाधि नाप सम्बन्ध मद्दु । हानं थुमित शील, समाधि त्वाःल्हाये फइ मखु । लोभया मूल हाःयात त्वाःल्हायेवं नं लोभया परियुट्टानकार्य वीतिकम्मकार्ययात नं समुच्छेद प्रहाणद्वारा त्वाःल्हायेगु ज्या पूर्ण जूवनी । उम्ह पुद्गलयाके लोभ विलकुल मदया वनी । वशवर्ती देवलोक्य् वशवर्ती देवराजया म्हाय्यपिं द्वलंढ्रः वया रूप आकार, शब्द, स्पर्श आदिद्वारा जन्मभर तक स्पर्शद्वारा भुले याःसा नं आनन्द ताइगु तृष्णा, राग, लोभ धइगु अणु मात्र हे नं उत्पन्न जुइ मखु । गथे लखं प्याना च्वंगु देसलाइ पु, देसलाइ बत्ता नापं सच्छिको क्यूसा नं मियागु पुसा मदय् धुंकुगु कारणं हानं मि च्याइगु सम्भव मदुथें खः । अनुशय नामक क्लेशया हाः गन च्वना उत्पन्न जुइगु धाःसा न्यागू क्खन्ध, फिनिगू आयतन, फिच्यागू धातुइ दुने सुला अनं वृद्धि जुया वइगु खः ।

थन उपमाद्वारा दिट्टिक्लेशयात हाःनापं ल्यें थनिगु विधि कने । अलसिम्ह कृषक छगु कारपात दुगु जग्गायात प्रथम सालय् (न्हापांगु दँय्) हल जोटे याना द्योने द्योने

कारपात चिइका तःतःधंगु सिमाया ख्वँत वाकि याना बुँ बालि ज्याना च्वन । वर्षा बांलाना छगू साल नयेत पाय्छि जक जुल । वर्षाकाल धुँका बुँ बालि छगूलि न्हापाथें तुं कारपातं तोपुल । न्हापाथें हे कारपात पाला पुसा ह्वलेगु ज्यायात । बुँ बालि बांलाक सफे जुल धयागु मद्दु । दँयदँसं कारपात त्वाःल्हायेगु, बुँ पालेगु ज्या सिमध । इलय् वर्षा मज्जुगु वा थः गनं मेथाय् वने माःगु कारणं याना कारपात चिइके मलागु कारणं स्वदँ, प्यदँ, न्यादँ विते जुइवं न्हापाथेंतुं जंगल जुल ।

छम्ह मेम्ह वीर्य शक्ति वल्लाम्ह कृषकं कू, पा, चुपि, गले आदि ज्याभः ज्वेना सम्पूर्ण कारपात सिमायात सुरनिसें हे न्हापालाक कच्चासच्चा यातनि त्वाःल्हाना सफा यात । निकोगु पटकय् सिमाया खोंयात नं त्वाःल्हाना बुइँ दुगु तःधंगु चीधंगु हाःत ल्यंका तल । स्वकोगु पटकय् हाः समेतं ल्येथना छ्वत । क्वय् जमिनय् तया तःतःधंगु हाःयात चुपि पाला पां स्वंगू प्यंगू टुक्रा याना निभालय् पाना गंका फुकं छथाय् मुंका मि च्याका नौ याना बिल । वं सिमा फुककं हटेयागु कारणं बुँ तःधंगु मैदान (फाँट) जुल । हानं सच्छिदँ, दोछिदँ तक बुँ मपासे तया तःसां उपि सिमा कारपात हानं नं बुया जंगल जुइ धयागु मन्त ।

पालिग्रन्थे ला विषमायागु उपमा कथं नौयात खुसी चुइक छ्वयेगु तक नं क्यना तःगु दु । थुगु उपमा कथं कचामचायात त्वाःल्हायेगु, चिका छ्वयेगु शील विशुद्धि समान

खः । भूमी ल्यना च्वंगु सिमा खोंयात पाला, चिइका छ्वयेगु समाधि नामक चित्त विशुद्धि समान खः । भूमी दुगु तःपुगु चीपुगु हायात हां नापं ल्येथना छ्वयेगु न्यागू क्खन्ध नामरूप धर्मय् विपस्सना भावना याःगु समान खः ।

च्वय्यागु उपमा कथं उगु भूमि न्हापा जंगल जुया वोथें हानं लिपा उगु सिमाया तःपूगु चीपूगु हायात स्थायीरूपं पृथ्वी, जल नामक आहार माक्व दुगु कारणं खः । तपूगु चीपूगु हाः बांलागु अवस्था प्राप्त जुया हानं वृद्धि जुया वल । अथे हे थःगु न्यागू क्खन्ध नामरूप धर्मयात पुद्गल, सत्व, मिसा, मिजं, छ्यों, तुत्ति, ल्हाः इत्यादि सण्ठान प्रज्ञप्ति, सन्तति प्रज्ञप्ति नामक प्रज्ञप्ति नगर सम्झे जुइगु व उगु क्लेशयात साथे तथा प्रियरूप, सातरूप नामक आहार तृप्त जुइक नका पालन पोषण याना तःगु समान खः । क्लेशतय्सं थःगु न्यागू क्खन्धपाखें सहायता प्राप्त जुया अनमतग्ग संसार वृद्धि जुइका च्वंगु जुल ।

उगु पृथ्वी भागय् सिमा, कारपात बुया वइगु हेतुयात नष्ट याना उगु तपूगु चिपूगु हायात हांनिसें ल्येथना छ्वःथें थःगु क्खन्धयात, धातु नगर रूपं खंका विपस्सना ज्ञान नामक पां पाला सण्ठान प्रज्ञप्ति, सन्तति प्रज्ञप्ति द्रव्य पदार्थ धका अणु मात्रनं ल्यं मदय्क हटे याना छ्वये फत धाःसा उगु क्लेशया तपूगु चीपूगु हाः आशक्त जुइगुपाखें विलकुल मुक्त जुल ।

उगु तपूगु चीपूगु हाः हानं उगु थासय् (प्याना च्वंगु

बुई) तुं तयातल धाःसा ताकाल मदुवं हे चा नापं मिले जुया चुलि जाया वइ । उकिं उगु थासं लिकया जमिनय् तया निभालय् पाना छ्वय्का छ्वय् माःगु खः । विपस्सना ज्ञान-द्वारा क्खन्धयात कारपात निर्मूल याय्थें प्रज्ञप्ति नगरयात मदेका क्लेशया हां जग कायेगु मदुसा नं अर्थेतुं तयातयेवं तुरन्त हे सम्पर्क दया न्हापाथें वृद्धि जुइ । उकिं थुक्रियात मार्ग ज्ञान नामक अग्नि भष्म यायेमागु जुया च्वन ।

थुगु उपमा कथं सिमायागु हाः हानं नं छक बुया मवेकेत हां नापं ल्येंथनेगु ज्याय् निर्भर जुया च्वंगु दु । कारपात सिमा, हा छ्वय्का छ्वयेगु ज्या उलि थाकूगु खँ मखु, तुरुन्त सिधइगु जुया च्वन । अथे हे सण्ठान प्रज्ञप्ति, सन्तति प्रज्ञप्ति प्रहार याये मफेक शरीर स्कन्धयात विपस्सनारूपी पां पालेगु हे मुख्य जुया च्वन । मार्ग ज्ञानरूपी मि छ्वयेकेगु ज्या ला उलि थाकूगु मखु । तुरन्त हे सिधइगु जुया च्वन । थ्व क्लेशया हा ल्यें थनेगु भगवान् बुद्धयागु शासनय् जक दु । अनंलि प्रत्येक बुद्धपिके जक दइ । शासनं पिने दइमखु । छाय् धाःसा उजागु प्रज्ञा शासन मदइबले दइमखुगु जुया च्वन । शील, समाधि निगू बुद्ध शासन दुने नं शासन पिने नं न्ह्यागु कल्पेनं अनन्त चक्रवाले नं दया च्वनी । शील धर्म दया च्वंगुलि न्ह्यागुं कल्प अनन्त चक्रवाले मनुष्य, देवप्राणीपि भरिभराउ जुया दया च्वनी । समाधि धर्म दुगुलि न्ह्यागु कल्पय् नं अनन्त चक्रवालय् नं ब्रह्मलोक, ब्रह्मसत्व धका दया च्वनी ।

क्लेश मध्ये दिट्ठि धयागु क्लेश दकसिबे खरावगु खः । गुलि नं दुश्चरित्र कर्म दु उप्पिं फुक्क दिट्ठियापाखें उत्पन्न जुइगु खः । दिट्ठि क्लेशया हा ल्यें दनेवं सारा दुश्चरित्र नं ल्यें दना वनी । उम्ह व्यक्तिया अपाय संसारं विलकुल हे मुक्त जुल । अनत्त विपस्सना कार्यं दिट्ठि क्लेशया हा नापं ल्यें थनिगु ज्या खः । च्वय् कना वयागु धातु कर्मस्थान विशेष याना अनत्त विपस्सना कार्यं खः । उक्किं दिट्ठिया हाः निर्मूल यायेत इच्छुक ब्यक्ति भगवान् बुद्धयागु शासन चुलावःगु बखतय् धातु कर्म-स्थानयात्त गुलिफत्त उलि भावना याये फयेकि । थ्व 'कट्टञ्च पटिच्च अग्गि जलति कथग्गि त्वेव सङ्खर्यं गच्छति' आदि तण्हा सङ्खय सूत्रया आधार कया कना तःगु धातु कर्मस्थान संक्षिप्तं क्वचाल ।

त्रिलक्षण स्वंगू विमोक्खमुख ज्ञान स्वंगू नाप लक्खण विमोक्ख ल्वाक ज्यागु विधि

आः थन त्रिलक्षण स्वंगूयात्त क्वातुक भावना याइपित्त थयःपिसं खना च्वंगु अनित्य, दुःख, अनात्मायात्त धात्थेंगु अनित्य, धात्थेंगु दुःख, धात्थेंगु अनात्म खः मखु विचार याना स्वयेत्त अनुपस्सना ज्ञान स्वंगू विमोक्खमुख ज्ञान स्वंगू ल्वाकज्यागु काण्डयात्त कयने— अनिच्चानुपस्सनाज्ञान, दुक्खानु-पस्सनाज्ञान, अनत्तानुपस्सनाज्ञान धका अनुपस्सनाज्ञान स्वंगू, अनिमित्तानुपस्सना, अपणिहितानुपस्सना, सुञ्जतानुपस्सना ।

धका विमोक्खमुखज्ञान स्वंगू, विमोक्खया अर्थ मुक्त जुइगु ।
मार्गफल निर्वाणयात धाःगु खः । मुख्या अर्थ लुखा खः ।
मार्गफल निर्वाणया लुखायात 'विमोक्खमुख' धाइ ।

१. बांलाक स्पष्ट जूगु अनिच्चानुपस्सनाज्ञानयात
'अनिमित्तानुपस्सनाज्ञान' धाइ । २. बांलाक स्पष्ट जूगु
दुक्खानुपस्सनाज्ञानयात 'अपणिहितानुपस्सनाज्ञान' धाइ ।
३. बांलाक स्पष्ट जूगु अनत्तानु पस्सनाज्ञानयात सुञ्जतानु-
पस्सनाज्ञान धाइ ।

स्वंगू विमोक्ख व त्रिलक्खण

अनिच्चानुपस्सना ज्ञानयात अनिमित्तानुपस्सना ज्ञान
धायेमुया अर्थ धातु मदया वनिगु लोप जुया वनिगुयात
'अनिच्च' धाइ । सत्वपिनि स्वाभाविक चित्तय् लुया वया
च्वनिमु सण्ठान प्रज्ञप्ति, सन्तति प्रज्ञप्ति, प्रतिविम्बित जुइगु
निमित्त तःधंगु, चिधंगुयात 'निमित्त' धाइ ।

धातु नगरया मदिक मदया वंगु, फुना वंगु, लोप जुया
वंगुयात ज्ञान बांलाक स्पष्ट रूप खनेवं साधारण चित्तय् लुया
वया च्वंगु उगु प्रतिविम्बित जुइगु तःधंगु चिधंगु निमित्त
धाक्व आफ्आफ तनावनी । थथे साधारण चित्तय् लुया वया
च्वंगु पुद्गल, सत्व, तःधंगु, चिधंगुअंग, सँ, चिमिसँ आदि
प्रतिविम्बित जुइगु निमित्त यात ज्ञानयागु दृष्टि खका मदय्का

छ्वय् फुगु, तंका छ्वये फुगु जुया अनिच्चानुपस्सनायात
'अनिमित्तानुपस्सना' धाइ ।

दुक्खानुपस्सना ज्ञानयात 'अपणिहितानुपस्सना' धाःगु
कारण स्वंगू भुवनय् दया च्वंगु धर्म समूह जुया च्वंगु धातु
नगर दुःख सत्य खः । "भयद्वेन दुक्खं" धयातःगु अनुसारं
ग्यानापुसे च्वंगु विघ्नकारक भय समूह मात्र जुया च्वंगु खः ।
वास्तवय् आनन्द कायेगु धका छुं छुं हे दुगु मखु । अनित्य
नामक मरण भयं, निरन्तर रूपं संहार याना च्वंगु धर्म मात्र
धात्थें दुगु खः । मरण भय निरन्तर रूपं ग्वाराग्वारा दाया
च्वंगु धातु नगरयात थःगु शरीरया अंग, थःगु हक लगे जूगु
सम्पत्ति रूपं ज्वना तयेगु अत्यन्त भयानकगु भय उपद्रव दोस
धका खंकेगुयात 'दुक्खानुपस्सना ज्ञान' धाइ ।

मनुष्यलोकय्, देवलोकय् प्रियगु, मनापगु प्राप्त याये
मास्ति वःगु शोभायमान जुया च्वंगु शुभ सुख रूपं खने दया
च्वंगुयात 'पणिहित' धाइ । सविञ्जाणक अविञ्जाणक जुया
च्वंगु धातु नगरयात दुःख धका ज्ञानं वांलाक स्पष्ट जुइक
खनेवं उगु शुभ सुख रूपं खना च्वंगु फुक्क तना वनी । अत्यन्त
भयानक धका खना च्वनी । थथे लोकय् स्वाभाविक चित्त
संज्ञां खना च्वंगु शुभ सुखयात ज्ञानयागु दृष्टि तंका छ्वये फुगु
जुया दुक्खानुपस्सनायात 'अपणिहितानुपस्सना' धाइ ।

धातु नगरयात ज्ञानं खंके मफुगुलिं याना सण्ठान
प्रज्ञप्ति, सन्तति प्रज्ञप्ति लुया वःगु पुद्गल, सत्व, अत्तजीवयात

तंका छ्वयेत पञ्चस्कन्धयात छुं सार मदुगु कारणं पीजा, लः प्वप्वचाः, मृगतृष्णा, केरामा, जादूगर समान खंका च्वनेगुयात 'अनत्तानुपस्सना' धाइ ।

पीजा, लः प्वप्वचा आदिरूपं ज्ञानया मिखां खनेवं उम्ह पुद्गल, सत्व अत्तजीव फुक्कं तना वनी । न्यागू क्खन्ध, पुद्गल, सत्व अत्तजीव मखु । तुच्छ, शून्यरूपं खना च्वनी । थथे स्वाभाविक चित्तय् धात्थे दु धका खना च्वंगु पुद्गल, सत्व, अत्त, जीवयात प्रज्ञा ज्ञानं हटे याना छ्वय् फुगु जुया अनत्तानुपस्सनायात 'सुञ्जतानुपस्सना' धाइ ।

स्वंगू विपस्सना थाते ला मला सीकेगु

गथे भोंया द्वँ, भोंया प्रासादयात तोपं कय्केवं उक्किया नाम निशाना हे ल्यनी मखुगु खः अथे हे सण्ठान प्रज्ञप्ति व सन्तति प्रज्ञप्ति मदय्का छ्वयेत न्यागू स्कन्धमध्ये थःत यःगु छ्गू स्कन्धयात अनित्य ज्ञानं स्वया यंकल धाःसा सण्ठान प्रज्ञप्ति, सन्तति प्रज्ञप्ति तना वना धातुया मरण नामक अनिच्च खना वइ उथाय् अनिमित्तज्ञान उत्पन्न जुइ । थुजागु अवस्थाय् अनित्यज्ञान थाते लात धका सिइकि । यदि प्रतिबिम्ब निमित्त तःधंगु चिधंगुलि बाधा बिया च्वन धाःसा अनिमित्त-ज्ञान थाते मलानि । अनित्य ज्ञान पूर्णं मज्जुनि धका सिइकि ।

दुक्खज्ञानयात उद्देश्य याना ज्ञानं स्वया यंकेगु बखतय् गुगु आरम्मण वस्तुलय् आनन्द तायेगु, यः ताय्केगु धयागु पणिहितयागु आकार प्रकार तना वनी । भयानकगु त्याग याये बहःगु अलग्ग च्वने बहःगु भय आदिनव जक दु, उगु आरम्मण वस्तुलय् अथे खनेवं अपणिहितज्ञान उत्पन्न जुइ दुःख ज्ञान पूवनी । पणिहितया आकार प्रकार तनामवने धाःसा दुक्खज्ञानं पूमवनी धका सिइकि ।

अनत्तज्ञानयात उद्देश्य याना ज्ञानं स्वया यंकेगु बखतय् अत्त-सार, जीव-सारया आकार प्रकार तनावनी । असार, अजीव, तुच्छ, शून्य, धातु पुञ्ज (पुचः), धातु धिक्का, धम्म पुञ्ज, धम्म पुचः मात्र खना च्वनी । उगु बखतय् शून्यता ज्ञान उत्पन्न जुइ । अनत्तज्ञान पूर्ण जुइ । पुद्गल, सत्व, अत्तसार, जीव-साररूपं खना च्वंतले अनत्तज्ञानं थाते मलानी धका सिइकि । अत्त-सार, जीव-सार, बांलाक परीक्षा यायेत 'आहारदीपनी', 'अनत्तदीपनी' स्व । थ्व खः संक्षिप्तं स्वंगू अनुपस्सनाज्ञान नाप स्वंगू विमोक्खमुख ज्ञान त्वाकः ज्यागु विधि ।

क्लेशया नगर स्वंगू

क्लेशया आधार जुया बसोबास याना च्वंगु तःसकं चहलपहल दया च्वंगु निमित्त नगर छगू, पणिहित नगर छगू, अत्तजीव नगर छगू याना जम्मां स्वंगू नगर दु ।

उपि स्वंगु नगर मध्ये परमाणु व अनुनिसें कया स्वाभाविक चित्तय् लुया वया च्वंगु सण्ठान प्रज्ञप्ति, सन्तति प्रज्ञप्ति, तःधंगु चीधंगु पदार्थ अनेक वस्तुयात 'निमित्त नगर' धाइ ।

लोक्य तृष्णाद्वारा सुख ताया च्वंगु भिंगु उत्तमगु, शोभा दुगु सुख, शुभ धाक्वयात 'पणिहित नगर' धाइ ।

पुद्गल, सत्व, जि व मिजं, मिसा, अत्तसार, जीवसार कारक, वेदक आदि आकार प्रकार समूहयात 'अत्तजीव नगर' धाइ ।

कारक धयागु सत्वापि फुक्कसिनं फुक्क कायकर्म, वचीकर्म, मनोकर्मयात थःगु शक्ति अनुसारं अधिकार चले याये फु धका सम्फे जुइगुयात 'अत्तदिट्ठि' धाइ ।

वेदक धयागु अथे याये धुंका इहलोकयागु फल परलोकयागु फलयात अनुभव याना च्वनी धका सम्फे जुया च्वनिगुयात 'अत्तदिट्ठि' धाइ ।

ध्व खः स्वंगु नगरयात संक्षिप्तं छुटे याना क्यंगु खँ जुल । बांलाक व्याख्या यात धाःसा छगू छगूया खँ यक्व दु ।

राज्य चले याना च्वंगु धर्म

उगु नगर स्वंगुमध्ये निमित्तनगरयात मानं राज्य याना च्वन । पणिहितनगरयात तृष्णां राज्य याना च्वन । अत्तजीव नगरयात दिट्ठि राज्य याना च्वन ।

निमित्त नगर्य् राज्य याना च्वंम्ह मानयात हटे यायेगु विधि

निमित्त नगर्य् मानं गुकथं राज्य याना च्वन धाःसा मान धयागु “मञ्जनं=दृष्टि द्वनिगु, मानो=दृष्टि द्वनिगु” धया तःकथं दुःख सत्य जूगुलिं धात्थें खराबगु अथवा भयंकरगु लौकिक नाम रूप स्कन्धया दुने हे थ्व खराबगु, थ्व उत्तमगु, थ्व भिगु, थ्व म्भिगु धका हीन, उत्तम छुटे छुटे याना दृष्टि द्वनिगुयात ‘मान’ धका धाइ । उदाहरणया निति चा पाँय्, लुँ पाँय् लोक व्यवहार अनुसार हीन, उत्तम छुटे जुया च्वंगु दु । चा पाँय् हीन जुल, लुँ पाँय् उत्तम जुल । सत्य देशनाया अनुरूप निगुलिं पथवी धातु हे खः । आदीनव दोषखतं चा पाँय्लय् तण्हा, मान, इष्या, मात्सर्य आदि क्लेश वृद्धि जुइगु लँ मद्दु । हेर विचार यायेगु सुरक्षा यायेमागु दुःख वृद्धि याये माःगु नं मद्दु । अपाय, दुर्गती वनिगु म्भिगु ज्या यायेगु लँ नं मद्दु । लुँ पाँय्ले उगु फुक्क आदीनव दोष प्रकटरूपं दया च्वनी उकिं दुःख सत्य समान जूसा नं चा पाँय् दुःख सत्य साधारणरूपं जक जुल । लुँ पाँय् महानगु आपालं आदीनव दोष दुःखभय दया च्वंगु जुल ।

ऋषि सत्पुरुष, श्रमण सत्पुरुषपिसं नं कामरागं अलग्ग जुया च्वंपिं ब्रह्मा देव मनुष्य, अनागामि, अरहन्तपिसं नं चा पाँय्यात भिगु उत्तमगु रूपं प्रयोग याना च्वन । लुँ पाँय्पाखें तापाकंसिं अलग्ग जुया च्वनी । थुगु उदाहरण्य् सत्य देशना

निमित्त नगरय् राज्य याना च्वंम्ह मानयात ह्टे यायेगु [१७५]

अनुसार लुँ पाँय्या दोष आदीनव दुःख भययात बांलाक खंका सिइका लुँ पाँय्लय् खना सुख ताया च्वंगु तृष्णां अलग्ग जुया च्वंपि पुद्गलपित लोक ब्यवहार कथं जक लुँ पाँय् याना लुँ पाँय्यात उत्तम याना बहुमूल्य वंगु उत्तमगु रत्न याना कंसा नं वसपोलपिसं अथे कंगुयात दृष्टि द्वंगु मान धाय् मज्यू । आदीनव दोष दुःख भययात मखंकूसे चा पाँय्यात हीन, लुँ पाँय्यात उत्तम धका सम्फे जुया च्वंपिनिगु धारणायात धात्थे दृष्टि द्वना च्वंगु धाइ । थ्वहे उदाहरण अनुसार मनुष्यलोक, देवलोक, ब्रह्मलोके नं सविञ्ज्राणक, अविञ्ज्राणक वस्तु, आरम्भण फुक्कयात खंका यंकि ।

थुकथं दृष्टि द्वनिगु धयागु धातु नगरय् ज्ञानं बांलाक खंके धुँकुपि पुद्गलपिके दइमखुत । निमित्त नगरवासीपिके हे जक दया च्वनी । उकिं निमित्त नगरयात मानं राज्य याइ धाःगु जुल ।

अनिच्चानुपस्सना ज्ञान धयागु उगु निमित्त नगरयात धू धू याना खरानीयात छ्वय्का मदेका छ्वय्गुथे जाःगु बज्ज हतियार (इन्द्रया हतियार) समान जुया च्वन । उगु निमित्त नगर नष्ट जुइवं उगु नगरयात राज्य याना च्वंम्ह मान जुजु नं शैन्य सिपाही सहित नष्ट जुया वनी । उकिं—

अनिमित्तञ्च भावेहि, मानानुसय मुज्जह ।

ततो मानाभिसमया, वूपसन्तो चरिस्सति ॥

धका चूलराहुलोवाद सूत्रय् कना बिज्यागु जुल ।

थुगु निमित्त नगरय् उत्पत्ति जुया च्वंगु निमित्तमध्ये
 स्रोतापत्ति मार्गं निच्च-निमित्त, अत्त-निमित्त निगूयात् जक
 छुं वाकि मल्यंक नष्ट याना छ्वइ । सुख-निमित्त, शुभ-निमित्त
 यातला अरहत मार्गय् थ्यनेवं तिनि छुं वाकि मल्यंक नष्ट याना
 छ्वइ । उकिं मान धयागु क्लेश नं अरहत मार्गय् थ्यनेवं
 तिनि नष्ट जुइ ।

निमित्त नगरयात् नष्ट यायेगु काण्ड क्वचाल ।

पणिहित नगरय् तृष्णा

आः पणिहित नगरयात् नष्ट यायेगु बारे कने—कटुस
 हेग्वांया मी खाउँगु मि धयागु दइ मखुथे सत्य देशना अनुसारं
 अत्यन्त भयंकरगु दुःख सत्य दुने सुख, शुभ, इष्ट सम्पत्ति,
 श्रीमङ्गल आनन्ददायकगु उत्तमगु धर्म वस्तु आरम्भण धयागु
 उत्पन्न जुइ मखु । अथे जूसानं मनुष्य लोकय् भिगु उत्तमगु
 खना च्वनिगु, देवलोकय्, ब्रह्मलोकय् भिगु उत्तमगु खना
 च्वनिगु पणिहित नगरयात् राज्य याना च्वंम्ह पणिधि तण्हाया
 ज्या खः । पणिधि धयागुया अर्थ खः प्रणिधान यायेगु अथवा
 कामना यायेगु । लोके पृथकजनपिनिगु स्वाभाविक चित्तय्
 भिगु धका खना च्वंगु इष्ट आरम्भणयात् स्वयेगु इच्छा, न्यनेगु
 इच्छा, नयेगु इच्छा, त्वनेगु इच्छा, प्राप्त यायेगु इच्छा,
 अनुभव यायेगु इच्छा थ्व फुक्कयात् 'पणिधि' धका धाइ ।

दुखानुपस्सना ज्ञान धयागुलि उगु पणिधि नगरयात धू धू याना ब्बयेका छ्वय्थें उगु इष्ट आरम्मणयात भयंकरगु त्रसितगु घृणितगु धका खंका नष्ट याना छ्वये फुगु इन्द्रयागु शस्त्र (वज्र) समान जुया च्वन ।

चा पांय् व लुँ पांय्यागु उपमा थन छक हानं उल्लेख याना मान व तृष्णा निगूया ज्या फरक जूगु क्यने— चा पांय्यात हीन धका सम्झे जुइगु, लुँ पांय्यात उत्तम धका सम्झे जुइगु मान धर्मया ज्या खः । लुँ पांय्यात यो तायेकेगु, प्रसन्न मनं आनन्द तायेकेगु तृष्णाया ज्या खः । थन मान धयागुया तात्पर्य अनुशय मानयात काःगु खः । कुशल चित्तय् नं जि यानागु सम्झे जुया च्वनिगु छगू प्रकारया मान हे खः । तण्हा नं अनुशय तण्हायात काःगु जुल । कुशल चित्तय् आनन्द तायेगु नं छगू प्रकारया तृष्णा हे खः ।

पणिहित नगर विनष्ट जुइवं उगु नगरयात राज्य याना च्वंम्ह तृष्णा नं थः शैन्य सहित विनष्ट जुया वनिगु जुल । थुगु पणिहित नगर अरहत मार्गय् थ्यनेवं हे जक विलकुल नष्ट जुइ । तृष्णा नं अरहन्त मार्गय् थ्यनेवं तिति विलकुल नष्ट जुइ ।

पणिहित नगर नष्ट यायेगु विधि क्यंगु खँ क्वचाल ।

अत्तजीव दिट्ठियात हटे यायेगु विधि

अनिच्चानुपस्सना शस्त्रं वारम्बार प्रहार यायेवं निच्चनिमित्त नगर नष्ट जुया वनी । गथे नष्ट जुया वनेवं अत्त-सार, जीव-सार नगर नं नष्ट जुया वनी । गथे नष्ट जुया वनी धाःसा सकल शरीरय् धातुया मरण, धर्मया मरणया कारणं मिखा फुतिया प्रमाण समय सकल शरीर सदानं मरण जुया वंगु खनेवं रूप-धातु, नाम-धातु धयागु पुद्गल सत्वया ठोस पदार्थं अत्त-सार जाति मखु; पुद्गल सत्वयात दीर्घकाल तक स्थिर याना तये फुगु जीव-सार जाति नं मखु धका अत्त नं मखु जीव नं मखु धयागुयात बांलाक स्पष्टं खना वइ । कमसेकम मिखा फुति यायेगुया दुने नं न्हापा व लिपा महिक स्वातुस्वास्वां आपालं रूपधातु नामधातु निरोध जुया वना च्वन । उकि लोकया दृष्टि खना च्वंगु कायकर्म, वर्चाकर्म, मनोकर्म मध्येगुगुं क्रियायात नं छगूलि हे जक सिद्ध याये फूगु धातु धयागु मद्दुगु कारणं कारकशक्ति मद्दुगु यात स्पष्टरूपं खना वइ । अनुभव यायेगुली नं अथेतुं खः ।

मेकथं धाल धाःसा- बने यायेगु, अनुभव यायेगु धयागु क्रिया नं शुद्ध धातु मात्र जुया च्वंगुलि उगु क्रिया याइम्ह कारक धातु, वेदक धातु धका भिन्न भिन्न मद्दु । धातुयात त्वता कारक पुद्गल, वेदक पुद्गल धका नं मद्दु धका स्पष्टरूपं नं खना वइ । थुगुरूपं निच्चनिमित्त नगर विनष्ट जुया वनेवं

अत्त-जीव नगर नं नष्ट जुया वनी । उकिं अत्तजीव नगरयात नष्ट यायेगु हानं छको कने माःगु आवश्यकता मन्त ।

स्वंगू नगरयात नष्ट यायेगु विधि

प्रज्ञा-ज्ञाने थुपि स्वंगू नगर लोप जुया वनेवं धम्म-चक्खु, पञ्जा-चक्खु उत्पन्न जुइ, अविज्जा सहित तण्हा, मान, दिट्ठि स्वंगू नष्ट जुया वनी । भगवान् बुद्धयागु शासन कार्य पूर्ण जुइ । अनागत शासनयात आशा काये माःगु ज्या दइ मखुत । आः थौकन्हे निच्चनिमित्त, अत्त-जीव नगर निगू नष्ट यायेत तःधंगु अवसर दुथें थ्वयात नष्ट यायेगु नं तःसकं आवश्यक जुया च्वन । उगु निगू नगरयात जक नष्ट यात धाःसा नं मिथ्यादृष्टि, सम्पूर्ण दुश्चरित्र व अपाय संसारं बिलकुल मुक्त जुइ । आपालं जन्म, आपालं कल्प तक संसारय् चाहिला च्वंसानं संसारे दुबे जुइम्ह, संसार चक्रय् चाहिलिम्ह जुइ मखुत । थ्वयात 'वत्ताभिरत सोतापन्न' धाइ । उम्ह पुद्गल बुलुं बुलुं निर्वाणपाखे उत्तरोत्तर वृद्धि जुइगु ज्या यायां च्वय्-च्वय्या भुवनया सुख अनुभव यायां वनिम्ह जुइ । थुगुबारे 'चतुसच्च दीपनी' सविस्तरं च्वया तयागु दु ।

थ्व खः स्वंगू नगर, स्वम्ह जुजुयात धू धू याना छ्वयेगु स्वंगू शस्त्रयात क्यंगु खँ ।

निगमन

तेतिसकूटमण्डिते लेपडाउं नाम पब्बते ।
वसता महाथेरेन कता कम्मट्टान दीपनी ॥

स्वी स्वंगः पर्वतया च्वकां शोभायमान जुया च्वंगु
लेप्ताउ धयागु पर्वतया फेदी दयेकां तःगु चङ्कमण विहार्य्
च्वना च्वनाम्ह (जि) लेदीसयादो नामक महास्थविरं कम्म-
ट्टानदीपनी "ग्रन्थ" च्वयागु जुल ।

—:०:—

Dhamma.Digital

जिमिगु प्रकाशित सफूत

१. पायासि सूत्र
२. **The Buddha The Truth and
The human beings**
३. महापरित्राणया संक्षिप्त परिचय
४. इतिवुत्तक
५. मांयात निर्वाण-स्वाँ
६. बौयात निर्वाण-स्वाँ
७. मिलिन्द-प्रश्न
८. महापरिनिब्बान-सुत्त
९. दोघनिकाय

Dhamma.Digital

जिमिगु प्रकाशन सहभागी

१. पञ्चशीलया महत्व
२. विपस्सना ध्यान निर्देशन
३. बुद्ध व बुद्ध धर्म सम्बन्धी न्ह्यसः लिसः कासा

मुद्रक- नेपाल प्रेस, शुक्रपथ, काठमाडौं । फोन- २२ १० ३२